

Triglasnik 107 1917 *Na svoj zadaraj ohraniti* *9. 10.*

DOMIN SVETI

TRIDESETI LETNIK
1917
UREDIL DR. IZ. CANKAR

Vsebinska št. 9-10.

Članki: Kronika gospoda Urbana (F. S. Finžgar) 249. — Podobe iz sanj (Ivan Cankar) 252. — Katastrofa (Ivan Pregelj) 258. — V ruskem Turkestanu (Dr. Ivan Knific) 266. — Legende o sv. Frančišku (Ksaver Meško) 272. — Literarna tradicija v »Evangelijih in listih« (Dr. A. Breznik) 279. — Rimska satira (Fr. Omerza) 285. — Obtožnica (Ivan Dornik) 289.

Pesmi: Dante Alighieri: La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 255. — Idile (Ivan Pregelj) 257. — Duh zemlje (Joža Lovrenčič) 263. — Daritev v šumi (Silvin Sardenko) 264.

Književnost: Joža Lovrenčič: Deveta dežela (Izidor Cankar) 292.

To in ono: Franc Levec: Nekrolog (Dr. Janko Bezjak) 293. — Nástrižno kumstvo (F. Š.) 301.

Drobiž: Pisma (Narte Velikonja) 302. — Listnica uredništva 303.

Naznanilo o Krekovi smrti 304.

Naše slike: Dr. Janez Ev. Krek. — Moški portret (G. Moroni). — ženski portret (Gojmir A. Kos). — Portret starca (Fr. Kralj).

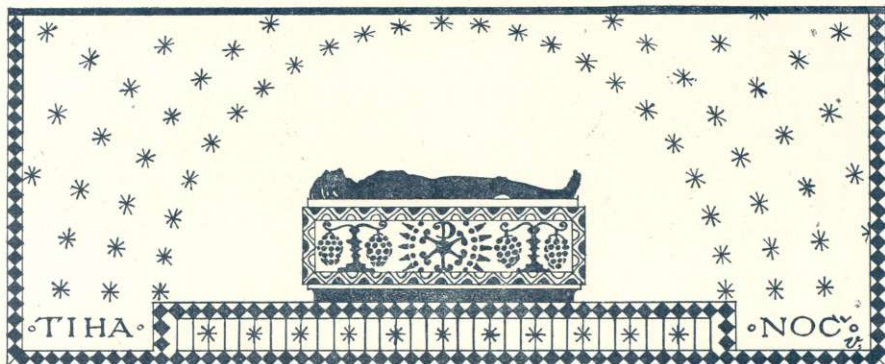
Na tretji strani ovitka: Poziv za Krekov spomenik.

DOM IN SVET izhaja vsakega prvega v mesecu (med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih). — Naročnina K 10.—, za dijake K 7.—.

Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar, Ljubljana, Marijanišče.

Upravništvo v Ljubljani, Katoliška tiskarna.

Kronika gospoda Urbana.

Iz leta 1815. — F. S. Finžgar.

(Dalje.)

30. avgusta. Sladka kaplja v grenki kelih. Ko je Bog ob vesoljnem potopu videl, da je hudobija ljudi velika na zemlji, je bil s srčno žalostjo presunjen. A vendar se je v morju greha našel človek, ki je dosegel milost pred Gospodom. To mi razodenejo Mozesove bukve in mene je sram, da sem bil tako malodušen. Hudobijo vidimo, ker se šopiri, čednost se skriva in je ne vidimo. Danes krog enajste dopoldne me pokliče cerkvenec, češ, da en vojak čaka na izpoved. Ob enajstih — in vojak. Verjeti nisem mogel in bal sem se. Priporočil sem se Bogu in sem šel. Potoma sem mislil: Le kako ga bom izpovedoval, ko ne znam jezika. Ko pridem v zakristijo, je klečal vojak tamkaj in me čakal. Primaknem stol, dvignem roko za blagoslov. Tresla se mi je. Vojak me vpraša, če razumem — o ti moj Bog — hrvaško! Začel je — izpovedal se je tako gnjljivo, da sva nazadnje oba jokala. Prosil je za sv. obhajilo. S čelom se je dotaknil tal pred sv. zakramentom in po obhajilu je molil skrušen na tleh, da sem šel sam vase in sem se vprašal s strahom: Kako bo na sodnji dan, ko bova stala pred Bogom — jaz duhovnik — in on vojak. Počakal sem ga in ga povabil na kurjo juho za zajtrek. Kaj je ta mož prestal in doživel! To je debela knjiga. Te ne bom pisal jaz. Ampak nekaj drugega moram zapisati: To je mož — vere — prave, žive vere. Potožil sem mu, nič se ga nisem bal, kako nas tare kontribucijon, koliko je

nedolžne krvi prelite, kako se bliža lakota — ljudje že pesmi skladajo: na polju bo rastle praprota, za mizo bo sedla lakota — in tega vsega je kriv eden — Napoleon nisem upal izreči. Vojak je srebral juho, pogledal večkrat čez zličo vame in njegove oči so bile take, kakor matere, ko popiha jokajočemu otroku bedenček, kamor ga je pičil komar. Ko je pojedel, si je navihal velike brke, se mi nasmehnil in dejal: »Kaj se bojite, maloverni? Ali ne veste, da še las ne pade z vaše glave brez volje nebeškega Očeta?« Nato si je spet vihal brke in se smehljaj. Spočetka sem osupnil, nato me je pa pravzaprav vse skupaj ujezilo, kakor da bi sam ne vedel teh besedi, in že sem pripravil odgovor. Ali vojak me je prehitel: »Takole je: Da zemlja rodi, jo moraš razrezati s plugom; da otroka vzgojiš, ga moraš okrcati s šibo. Da je bil svet odrešen, je tekla nedolžna božja kri — in sedaj teče kri in tečejo solze — in ne bodo zastoj. Napuhnjeni bodo ponižani — potrti bodo povišani. In če je on začel — cesarjevega imena tudi vojak ni hotel imenovati —, dovršil bo tistile —« pokazal je s prstom kvišku, vstal, se zahvalil in šel. — No, čakajte, ljudje moji, v nedeljo vam v pridigi povem, kaj je vera. Bog ga blagoslovi moža.

31. avgusta. Danes je prišel ta vojak zopet. Eno malo sem se ga zbal, češ, morda mu spet diši kurja juha. Kakor da bi jo imel jaz vsak dan. Bil

je čisto domač in mi je razodel, da vsak čas pride general Belotti in da udarijo proti Kranju. Kako sem težko požiral, kar mi je hodilo na jezik. Mož je pa slavil Ilirijo in dokazoval v eni sapi: »Francozji skupaj, Nemci skupaj, mi skupaj, Turki skupaj. Ho, Ruse poglejte: Moskvo so požgali, da so domovino rešili in nas pahnili v Berezino.«

Nisem se mogel premagati, da ne bi bil vzdihnil.

Vojak se je nasmehnil, zasukal levi brk kvišku in odgovoril:

»Razumem to besedo, ki je niste izgovorili. Ne bom več govoril. Ampak tole si zapomnite: Kri je kri. Zato pa kost h kosti, kri h krvi. Sedaj pa kaj drugega.«

Vojak mi je začel pripovedovati zgodbe svojega vojskovanja in navsezadnje sem mu dal polič rebulje.

2. septembra. Danes je prijokal Pangrc domov. Tako sem se ga prestrašil, da so se mi noge šibile. »Povej, brž, brž,« sem tiščal vanj. Saj ni mogel. Z rokami je mahal in kar stresalo ga je od joku, dokler ni spravil ene same besede: »Lucka«. Nič nisem vedel in vendar sem vedel, da je nesreča. Pograbil sem palico in tekel, kar so noge dale, v hrib in konjem. Pangrc za mano. In tam! Lucka je ležala na tleh pod strmino. Leva zadnja noga je bila zlomljena, da je štrlela kost iz kože. Uboga živalca je zarezgetala, ko me je zagledala. Ta pogled! Razjokal bi se bil, ko bi se mi ne bilo zdelo greh. Pangrc je pa tulil, da ne bi za lastnim otrokom tako, če bi ga imel. Sedaj je Lucka zagrebena in nikoli več me ne bo vozila v koleslju — in noben konj ne več tako kot ona. Zakaj sem navezal svoje srce nate, da me sedaj tako boli. Vse je ničemurno!

3. septembra. Ko sem danes opravil brevir, sem bral sv. pismo. In pri tistem ginljivem popisovanju preroka Natana, ki je prišel očitat Davidu pregreho zaradi Urijevke, namreč od siromakove ovce: ki namreč nič ni imel, kakor eno ovčico, ki jo je bil kupil in redil, in ona je pri njem rastle z njegovimi sinovi vred ter je od njegovega kruha jedla in iz njegovega kozarca pila in v njegovem naročju spala in bila mu je kakor hči in mu jo je vzel edinko bogataša, da je pogostil tujca — pri tem branju me prekine ženski jok. Pogledam iznad buken in že je stala pred mano špela, kočarica s travnika.

»Pomagajte, gospod, pomagajte! Za pet ran — ovčico so mi ukradli.«

»Ovčico?« se mi je v srce zasmilila sirota.

»Kdo je ta hudobnež?«

»Vojaki!«

»Ni mogoče! To so bili plešarji, rokovnjači in skrivači.«

»O, rokovnjač ne bo kradel siroti ubogi. Rokovnjač ima srce.«

»Ali ste koča videli?«

»Koča bi videla ponoči? Zjutraj sem šla s piskrčkom, da jo pomolzem, in je ni bilo. Tekla sem v hrib, češ, morda se je sprostila in se šla past. In, Bož ga kaznuj, tam sem našla glavo in kožo. Komaj sto korakov za hišo. Z mrtvimi očmi me je gledala, revica. O ti pravični Bož, ali nimaš strele, da bi ga na mestu pobil, grozoviteža? Pomagajte, gospod!«

»Dokazov, dokazov, žena.«

»I vprašajte Prnovška, ki je videl stopinje v prsti. Taki čizmi, kot jih nihče ne nosi. Vojaški čizmi so se poznali.«

Jeza me je pograbila.

»Žena, jaz grem h komandantu.«

»Lepo Vas prosim, usmilit se me.«

In sem šel. O trnjeva pot, pot ponižanja.

Lepo sem se mu poklonil in mu to razodel.

»Povejte ga, in visel bo,« je odgovoril strogi mož.

»Toda čevlji.«

»Hm, čevlji? Ali ne veste, da ljudje našim vojakom krajejo čevlje, da v teh naših čevljih sami krajejo.«

»Ni mogoče. Naši ljudje niso kradli...«

»Niso? Ha, pa kako!«

»Ne rečem, kako repico ali zeljnato glavo s polja, nič ne rečem, ampak ovco in taki revci.«

»Dokler ne dokažete in tatu-vojaka ne pokazete, ne trdite tega, sicer Vas spravim pred sodbo. Še kaj drugega?«

»Nič, prosim, prav nič.«

»Bon jour!«

Takole me je mož odpravil in sem šel kot potepen pišček — hinavsko ponižen. Hinavsko, pravim, ko nas je vojna doba tako naučila: Nikoli ne veš, ali si cesarski ali si fronkarski; ko bi rad zmerjal, se priklanjaš, ko bi rad klofotal, božaš, ko bi imel govoriti resnico, pa lažeš. — Špeli pa podarim eno jagnje, tisto prizasto.

4. septembra. Danes ponoči pa je bil vendar dež. Zjutraj se je bilo zvedrilo — in je zelo soparno. Čebele čudo dobro gredo in neso. Hvala Bogu. In kakor čebele, tako so zašumeli vojaki. Vse teka, mendra, se umiva in krtači; poveljniki kriče in pode služabnike, kot bi se jim mešalo. Vse reči pospravljajo. Zajeli so v vasi pet voz. Tudi mojega. Noben ne sme s konjem nad četr

ure daleč od doma. Od Kranja sem se je slišalo streljanje. Za kontribucijon pobirajo kokoši, jajca, maslo. Morda jih Bog vendarle preloži, da zapojemo v ljubem miru Te Deum.

5. septembra. Danes smo obirali jabolka, kar so nam jih pustili vojaki. Skoro vsako drevo so odrli. Jabolčnika ne bo niti kaplje, dasi sem upal na dva polovnjaka. Vina ne bo, ker je toča pobila po Dolenjskem, in tudi tovarnikov ni, ko so prabni vsi boljši konji in vozovi. Pa naj bo voda mestu vina. Samo: konec, konec, vzdihujemo vsi. Če ga ne bo, pobere duše hudič, telesa lakota, blago pa vojska.

7. septembra ob enajstih ponoči. Spat bi moral iti, danes še prej na delopust Šmarnemu. Pa ne morem. Ves sem potr, razburjen in malodušen. Zopet se je zgodilo, o Bog, če nisi prizanesel Sodomi in Gomori, ali boš nam?

Kocmanka je zabredla. Nikoli ni bila nič prida ta ženska. Revež njen mož, ki je šel pred letom za vozataja in ni ne sluha ne duha o njem. Druge matere in žene jokajo in molijo, ta pa prešuštuje s tujci. Za belo moko, za telečjo pečenko, za žganje prodaja hudiču dušo, telo ničemurnikom in vso hišo pogubi. Vstani, Mozes, in zapovej Izraelu, naj jo posuje s kamenjem! Zavoljo pohujšanja! Dvanajstletni njen sin je odgovoril Breclji, ko ga je vprašala, kje je mati: »Na vrhu so z vojakom; zvečer bomo spet pogačo jedli.« Modri Sirah, kako si ti poznal ženske, ko si zapisal: »Boljše je zraven leva in zmaja stanovati, kakor pri hudobni ženi prebivati. Vsaka hudobija je majhna proti ženski hudobiji; z grešniki bodi njen delež.«

»Iz moje roke boš terjal enkrat to garjevo ovco, moj Sodnik, kako bom obstal pred teboj?« In kako je zakrknjena. Razjokal bi se, kot se je Kristus nad Jeruzalemom. Kaj mi je rekla jezičnica: »Vojska je vzrok. Mar sem jo jaz naredila? Moža mi dajte nazaj!« O Bog, še nas boš tepel. To je ena reč, ki mi dela srčno bolečino in žalostno obličje. Ali zgodila se je še druga, zavoljo katere sem noč to noč storil obljubo tamle pod križem. Tole obljubo namreč: Na nobeno ustvarjeno reč ne bom več navezal svojega srca: ne na konja, ne na kravo, ne na travnik, ne na njivo, ne na pijačo in ne na jed in tudi na človeka nikoli več. To je zaveza, kakor zaveza Jobova. Bog mi jo potrdi in utrdi kakor kamen kost. Storjena pa je zavoljo tele prežalostne zgodbe:

Božja postava je, da ljubimo vse ljudi. Toda v postavi ni rečeno, da bi vse ljudi enako ljubili. In pastirjeva slabost je, da vzljubi eno ovčico bolj

nego deset drugih; po dve merici soli ji ponudi, kosce kruha si pritrga in jo pokliče k sebi, da ga ji razlomi. In takšno je bilo moje srce: Med vsemi ženami je nisem čislal nobene, kakor njo, Suzano izpod zvona sv. Mihaela: Krotka, razumna, sveta in sramežljiva. Dobrih rok za reveža, otroci kot tri rožice sredi polja, po hiši v redu in v snagi, kot v prstanu. In ona sama: Taka, kakor jo popisuje sv. pismo: »Kar vzhajajoče solnce na višavi božji svetu, tako je brhkota dobre žene v lepotiji njeni hiši. Kakor svetla svetilnica na svetem svečniku, je lepota njenega obraza v njenih trdnih letih.«

Tudi njen mož je moral z vozataji in ga ni nazaj. Ali ona upa in moli. Oh, in ta luč ženâ je prišla danes k meni — komaj dvakrat v letu je prišla, da je opravila za rajnike sv. maše — bleda, od slane poparjena roža.

»Bolna si,« sem ji rekel.

Solze so se ji udrlle.

»Ali si od moža zvedela?«

»Hujše reči so kot smrt, gospod Urban.«

»Povej vendar!«

»Ko bi mi mogli pomagati!«

»Morda bi, kar reči.«

»Oh, ne morete, nihče ne more.«

In je spet jokala.

Zasmilila se mi je in grenkost se mi je razlila po vsej duši. Počakal sem, da se je umirila, in nato je počasi, v tla gledajoč, povedala:

»Včeraj smo želi proso. Ob štirih grem z njive domov po malico. Po našem vrtu je hodil vojak. Že oddaleč sem ga videla. Tuintam si je odtrgal češplje z veje in jo pojedel. Še mar mi ga ni bilo. Šla sem mirno mimo njega, in dasi se nisem nič ozrla vanj, sem vedela, da me je pogledal s hudobnimi očmi. Zakaj kar pri srcu me je zabolelo. Hitela sem v hišo, odrezala kruha in šla v shrambo po krlhle. Tedaj je že stal v veži. Tako sem se ga prestrašila, da mi je padel krajec iz rok. On ga je naglo pobral. Misliła sem, da je lačen. Toda vrnil mi je kos, obstal in me gledal, da sem kar bežala v shrambo. Takrat je pa planil za meno, zaklenil vrata in me zgrabil. Bog mi je pričâ, da sem se borila z njim za žive in mrtve in ne bil bi me zmožgal, da nisem padla vznak ter treščila z glavo bo ogel mize. Vse se je zavrtelo krog mene — oh, saj ne vem več —«

Sirota je zajokala tako bridko, da sem planil kvišku, delal pesti in škripal: »Zverina, peklenški hudobec, hu—,« in sem se nazadnje sam sesedel na stol brez moči.

»Mučenica,« sem ji rekel v tolažbo čez dolgo časa — prvo besedo, ki sem jo mogel izgovoriti.

»Gospod, meni ni več živeti.«

»Suzana, sence ni na tebi. Samo to povej, ali bi ga spoznala?«

»Če bi ga desetkrat pred me postavili, ne bi mogla reči: Ta je bil.«

»Sam hudič ga je obdal s temo.«

Nato sem jo začel tolažiti. Snela je avbico in mi pokazala obronek nad tilnikom. Lasje so bili še sprjeti od krvi.

Šla je, zdelo se mi je, da mirnejša. Blagoslovil sem njeno pot.

Jaz pa sem šel koj h komandantu. Poslušal me je, skomizgnil z rameni in vprašal: »Ali je samo ta slučaj, ali jih je še več?«

»Samo tega vem.«

»No,« je rekel malomarno, »res ni vredno, da se tako razburjate.«

Onemel sem in sem šel.

(Dalje.)

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

XVI. Ogledalo.

Kod pač sem hodil, kje sem živel toliko dolgih let? Kaj se mi je prej vse le sanjalo in sem šele zdaj prav izpregledal? Bil sem med ljudmi ves čas, brez števila sem jih spoznal po imenu in zdelo se mi je, da jih poznam dodobra tudi po licu in srcu. Zdaj pa mi je očito, da sem blodil med samimi sivimi sencami, ki so se motale brezoblične in nestalne pred menoj napol spečim; in kar sem lahkoveren gledal in poslušal, obtipal in občutil, je bila časih daljna prisposoda resnice, ponavadi pa je bila potvora in laž. Tako bi bil predremal svoje dni do konca, nazadnje bi bil tiho ugasnil med sencami, senca tudi sam, sirota sleporojena, gluha in nema, betežen stavec, ki nikoli otrok ni bil.

Ali roka božja se je prikazala iz nebes in je postavila na zemljo ogromno ogledalo, ki se z gorenjim robom opira samih zvezd, sloni s spodnjim na dnu morjā ter sega na obeh straneh od jutranje zarje do večerne. In vse, kar je živega na zemlji, se je kakor uróčeno ozrlo v to silno božje ogledalo, vtelesilo se je v njem po svoji pravi podobi, brez lišpa in nakíta, brez žide in žameta. Grešni človek je stopil pred sodnika in pravični sodnik je sodil brez besed.

Kaj si to ti? Saj to nisi ti, prijatelj moj, gromovnik nad gromovniki, ne spoznam te! Nekoč je živel mlad fant, ki je nosil široko črno pentljo, zavozlano na tak način, kakor so jih svojčas imeli umetniki in brivci. Navdušen je bil brez mere in kraja, navdušen takorekoč že iz gole navdušenosti. Ljubil je domovino, da se je razjokal že ob samem imenu njenem; na očitni cesti ji je ponujal svojo srčno kri in trpel je hudo, ker ni bilo tistih dob nikakšne prilóžnosti za plemenito junaštvo. Pa da bi si vendarle ne mogel očitati brezdelja in mlač-

nosti, je stikal po skrivališčih za strahopetci, tiholazci in sebičneži in kogar je zalotil, ga je zgrabil za ovratnik ter ga vlekel brez milosti na kamen sramote. Kadar je stopal med ljudmi z napetimi koraki, visoko čelo ovenčano s svetlimi kodri, so kazali za njim, šepetali: »Glejte ga, to je tisti, to je on!« — in svet je spoštljivo postajal, se je razmikal, da mu napravi pot... Kaj si to ti, prijatelj moj? V kotu ogledala, sam vase zakrknjen, ubog, siroten, od lastne ničevosti obljevan, trepeče nag človek, ki mu je bil strah, ta nizki, telesni, plahorepi strah nagrabil kožo, da se osramočena opleta stokajočih kosti... Stran se obrnite, oči, v lepši kraj pogledjte, v drugo lice!

Poznal sem suktnjo svoje dni, ki je bila spoštljiva od vrha do tal. Imela je širok ovratnik od zlahtne bobrovine in lepo napeta je bila na trebuhu. Kamorkoli se je prikazala ta spoštljiva suktnja, so se ji odkrivali in priklanjali, pozdravljali jo prisrčno; marsikatero oko se je orosilo od prečudne ginjenosti, kakor se orosi oko človeku, kadar odpre zjutraj okno ter po dolgih dnehu pščobe in mraka ugleda nad vzhodnimi hribi svetlo zarjo nebeško. Ta suktnja je že od daleč razdevala, je na vse štiri strani škropila dobrotljivost in blagomilje. Ni trosila cekinov iz širokih rokavov, ni delila pogáč iz gosposkih žepov, toda smehljala se je ljúbó in prijazno, božala je toplo, zavzdihnila časih; in ta njen smehljaj je bil siromaku zlata miloščina, vdovi in siroti sladka tolažba. Beseda je šla pred njo, kakor gre cerkovnik s kadihnilco pred župnikom: »Pokleknite, hvalite jo do nebes, to suktnjo; zakaj milost siplje, blažor daje, koder hodi, kamor pogleda!...« Kaj se ni ta široki obraz košatil nekoč iznad tiste spoštljive suktnje? Tam strmi iz ogledala, strmi z rumenim volčjim pogledom; lica so do kosti razjedena od

pohlepnosti, zobje obrušeni od zlata, ki so ga bili grizli in glodali. In suknje ni nikjer, ni je spoštljive suknje s širokim ovratnikom od zlahtne bobrovine, ni je, ki je rosila blagomilje na vse štiri strani; razgaljen stoji tam, v svoji sramoti prezebajoč; v rokah, jastrebovih krempljih, tišči mošnjiček Judežev in ta mošnjiček je nabasan, do vrha poln; tišči ga trepetaje, da sika blatna kri izpod nohtov, skrnil bi ga rad, ga skriti ne more... Uboge oči ve moje, stran se obrnite!

Stran se obrnite, uboge oči ve moje, ali ne tja, ne tja, grozota je tam, da ji ni primere celó ne v tem strašnem ogledalu! Videl sem jo nekoč, Suzano, spomladi, v maju. Takrat bi se njeni čisti lepoti ne bilo približalo z brezbožnim poljubom niti samo rosno solnce jutranje. Če je šla preko polja, so se ozirale za njo cvetice in so jo pozdravljale. In kamor se je smehljaje ozrlo njeno oko, je senca ugasnila, je bil madež izpran. Tako je prepevala med nami mladost, šla je mimo nas in njeni šolni se niso doteknili tal... Ena sama ostudna, gnila rana se razkazuje tam, išče kraja, kjer bi bila najbolj očitna; dvoje temnih, zeleno obrobjenih oči, dvoje brezsravnih grehov vabí izpod oskrnjenege venca, v nabrekle ustnice so se bili zajedli polnočni poljubi in kličejo po tovariših... Ne več! Ničesar več!

O, ničesar več! Toda oči so uróčene, da ne trenejo ne za hip, da gledajo verno tja, kamor jih je gledati strah in sram. Kolikor sem vsi kdaj poznal obrazov, milih in nemilih, so jih nezasišano, grozotno pretvorjeni v svoje spake; in komaj časih, kakor samotna vešča nad močvirjem, se zaveti tiha lučka, trepetajoča, belo lice, ki ni bilo oškropljeno, čisto srce, ki je šlo skozi medeno goro greha in ga ni okusilo. V božjem ogledalu je laž z zobmi šklepetaje slekla ukradeno oblačilo resnice in gleda sama svojo nagoto. Videl pa nisem le posameznih obrazov, ki sem jih spoznal trudoma, z boleznostno slutnjo; videl sem obiloštevilne gruče ljudi, roječe od hriba do hriba, češčene prej in imenitne, svetu vodnice in vzglednice, zdaj kup smeti poleg kupa gnoja. In videl sem dolge procesije ljudstev, predpustne procesije, kjer ni bilo s pisanimi capami našemljenih, pijanih teles, temveč so bili Kurentovi romarji brez cunj in travok, brez krink in zvončkov, vsi goli, našemljeni edinole z iz prs visečimi, vsej cesti v izgledovanje odprtimi srci, v katerih so bili pljunki namesto krvi. In videl sem narode, silne, sijajne, človeštvu duh in pest, v izobilju, modrosti, slavi in moškočnosti Bogu kljubujoče; videl sem jih... Oči, kaj nimate več solz?

Če jih imate še, zdaj jih iztisnite do zadnje! Kdo strmi tam name iz ogledala, med zadnjimi, med skritimi, osramočenimi? Kaj ga nisem videl že, vse lepšega, vse čistejšega, vse močnejšega, zdavnaj, zdavnaj v svoji mladosti? Če imate še solz, oči, iztisnite jih do zadnje!... Kaj bi tožil? Spomni se, da si rekel sam: Grešni človek je stopil pred sodnika in pravični sodnik je sodil brez besed. —

XVII. Velika maša.

Zelján tolažbe in posvečenja sem stopil v farno cerkev svetega Pavla, ki je pred zdavnim, zdavnim časom videla in blagoslovila mojo mladost. Po mračnih, vijugastih stopnicah sem se napótil na kór, da bi slišal od blizu pevce in orglje in da bi blagodišeči oblaki izpred oltarja, prepojeni z molitvami, segli naravnost do mojega srca. Cerkev je bila temna, hladna in prazna; in tej tišini in samoti se mi je zdela silno večja in višja nego poprej; in tesnobno mi je bilo, mraz mi je z vlažnimi rokami tipal po licu, dihal mi v dušo plahost in strah. Svetniki so stali na oltarjih kakor sence v senci, nepremični, mrtvi; podobe na stelah so bile široke črne lise brez obličij in brez življenja; večna luč pred velikim oltarjem je tiho trepetajoča svetila sama sebi.

»Saj ni več zgodaj!« sem pomislil. »Saj ni megle in oblakov ne! Kako, da so zaspali verniki in kako, da je zaspalo to nebeško solnce ter se nikakor noče vzdigniti iznad noči?«

Pred oltar je prišel cerkovnik s kajfežem v roki. Ta cerkovnik je vlačil eno nogo tako čudno zdaleč za seboj, kakor da bi ne bila njegova; kljub temu se je sukal spretno in se ni spotaknil, kajti bil je posla vajen. Prižigal je svečo za svečo, meni pa se je zdelo, kakor da bi ne gorela nobena; plameni so bili mirni in mrzli, mrtvaško beli in brez luči. Cerkovnik je upihnil svečko na kajfežu ter je dolg in sključen odšel v zakristijo.

Tiho so se odprla stranska cerkvena vrata, kakor da je bila pritisnila na kljuko trepetajoča roka plahega in zbežanega človeka, ki si še k Bogu samemu ne upa drugače kot z upognjeno glavo. Prikazala se je drobna, zgrbljena ženska, v dolgo črno ruto zavita. Njen obraz je bil tako bel, da se je svetil v mraku, kakor od čudežne notranje luči obzarjen. Res je bil nož gorjā in bolečine zarezal pod oči in po licih globoke struge solzam, ali spoznal sem takoj in strahoma, da ženska ni bežežna starka, temveč da ji je komaj dvajset let. Za njo so prihajale druge, s počasnim, neokretnim,

plazečim se korakom, sključenim životom, otrplimi, razjedeniimi, splahnelimi lici, udrtimi, usehlimi očmi, opaljenimi ustnicami; vse kakor da nosijo silna bremena na šibkih, izmučenih plečih. In ni se dalo razločiti sedemdesetletne starke od nedoraslega dekleta.

V cerkev so prihajali otroci, s prav tistim plazečim se, utrujenim, omahujočim korakom, kakor so prihajale ženske, njih matere. Starikava je bila hoja, obrazi so bili starikavi in starikavo je bilo tudi vedenje teh prezrelih, izkušenih, od zgodnjega spoznanja bolnih otrok. Njih lica so bila nabrekla, sivkaste polti, kakor da se je bila nabrala umazana voda pod napeto kožo; strahota in žalost pa so bile te oči: ne v enem očesu ni bilo mladosti, ne v enem ni bilo veselja. Kakor da bi se zgrudili pod bremenom, vsak pod svojim, so poklekli otroci za kamenito, stebričasto pregrado pred velikim oltarjem ter nagnili glave prav do sklenjenih rok.

Začudil sem se, da moškega ni bilo v cerkev. Ko sem se začudil, se je prizibal skozi vrata postaren človek; to se pravi, imel je lase osivele in lica razorana, obrvi in brke pa čisto črne, tako da bi lahko mo bilo šestdeset in čez, lahko pa tudi šele dvajset let. Bil je kakor prelomljen v pasu; ob enem koraku je zagnal život vznak, da se je videlo belo v očesu, ob drugem pa ga je sunil daleč naprej; tako se je poganjal do najbližje klopi.

Koj za njim je prišel visok, slok, golobrat fant; še mahu ni imel na lepo vzbोčeni zgornji ustnici in če bi ne bilo gub pod očmi in na čelu, bi mislil, da je še napol otrok. Stopal je z drobnimi, previdnimi, plahimi koraki, kakor po ozki, spolzki brvi čez naraslo vodo. Tresel se je po vsem telesu, potresaval in pocincaval je tudi z glavo, pomežikaval neprestano s temnimi očmi, tipal krož sebe z obema trepetajočima rokama; tako se je pritipal do klopi ter se tam globoko oddahnil, kakor odrešen pogube in smrti.

Še so prihajali. Prišel je oče, ki je konil glavo globoko in gledal temno in mrko v tla; levi rokam mu je pomahoval prazen ob životu, z desnico pa je vodil oslepelega sina, lepega mladeniča, ki je s praznimi očmi strmel kvišku. Ob dveh bergljah je pritolkel in pridrsal čokat, plečat mož; nikamor se ni ozrl izpod košatih obrvi, njegov zažoreli, bradat obraz je bil priča otrplega trpljenja, okamenelega srda.

In še mnogo jih je prihajalo, brez števila, kakor da so vstajali iz grobov.

Na vseh obrazih pa, tako mnogoštevilnih in različnih, je bilo s trdim jeklom zapisano nekaj

skupnega, čisto enakega: neugasljiv, neizbrisljiv spomin na neizmerno srčno bolelost, na trpljenje in bolečino brez primere, na grozoto, ki ji ni imena, na krivico, ki vpije proti nebu in kliče po sodbi.

Zvonček ob zakristiji je tenko zapel in prikazal se je stari župnik v ornatu. Globoko sklonjen je počasi in trudno stopal proti oltarju; venec belih las se mu je vil ob sencih, tudi obraz je bil čisto bel in je razodeval globoko žalost.

Ko je stopil župnik pred oltar, so se oglasile orglje, njih glas pa je bil hripav in neubran, zvoki so se lovili in prevračali brez cilja. Ozrl sem se osupel; na visokem stolu pred orgljami je sedel mladoleten učenec; izsušena, jetična lica je imel in udrte oči, iz katerih je gledal blede glad. Na nizkem stolcu globoko zadaj je sedel v dve gube sključen mojster orgljar; obraz, ob dlan naslonjen, mu je bil ves razdejan od velike bridkosti; pogledal sem bolj natanko tja in sem videl, da ima namesto nog dvoje štorov in da iz teh štorov mrtvo in trdo štrli dvoje lesenih kolcev.

S tresočim, bolnim glasom je molil župnik pred oltarjem, bučno in hripavo, brez radosti, brez vere so mu odgovarjale orglje na kóru; njih molitev je bila zgolj beseda. Verniki so klečali globoko doli v hladnem somraku; in njih molitev se je trudna in težka vila od črnih tal proti stropu. Ta molitev je bila prošnja lačnih, ponižanih, v trpljenju umirajočih, bila je očitanje, hropeči vzdih bolnika, bila je zadnji, obupni klic.

»Kaj ni dovolj, kaj ni že čas, o Bog?«

Bog je slišal in tedaj je videl, da je čas. Vsemogočna roka njegova je odprla vsa okna nastežaj. V vriskajočih, šumečih, vročih valovih je planilo solnce v mraz in noč, izlilo se je v potrta srca in jih napolnilo do roba z velikonočno radostjo, seglo je v grobove in jim je dalo življenje, obžarilo je blede lica, ozdravilo jih je in pomladilo.

Z zvonkim glasom je zapel župnik pred oltarjem:

»Te Deum laudamus!«

Pred orgljami je sedel sam orgljar mojster in orglje so zavriskale proti nebu:

»Teudeum!«

In iz tisoč prepornih src, iz tisoč veseložarečih oči je zadonelo po vsej svetli cerkvi:

»Teudeum!«

Minila je na vekomaj črna maša trpljenja, sramote in groze, zazvonilo je k večni veliki maši radosti in ljubezni.

Teudeum! — — —

Sanje v' moje, kam ste se zagledale? —

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XVIII.

O prostosti človeške volje.

V prejšnjem (XVII.) spevu sta pesnika, skozi ozko sotesko po skalnati stolbi vzpenjajoč se kvišku, dospela do četrtega kroga svete gore, Vic; ko je Dante stopil na poslednjo, najvišjo stopnico, je pričakoval, da se mu odpre razgled po tistem novem krogu, a se je zmotil: zakaj bila je noč in temá, da ni videl niti za ped predse. V takem položaju ni kazalo dalje korakati; zato je Vergilij, da ne bi brez duševnega dobička tratil čas, stojel tam pred četrtnim krogom, začel razlagati uredbno Vic, zakaj se namreč vije okrog gore sedem pasov ali krogov, in kateri odpuštljivi grehi se kaznujejo v posameznih krogih (v I. napuh, v II. zavist, v III. jeza, v IV., ki zdaj stojita pred njim, lenoba, v V., VI. in VII. pa lakomnost, požrešnost in pohotnost). Kot vir vseh sedmerih poglavitnih grehov je bil ob koncu speva ozišgal neurejeno ljubezen do raznih dobrin sveta.

In zdaj, v XVIII. spevu, Vergilij nadaljuje svojo razpravo v duhu sv. Tomaža Akvinskega, in sicer govori zdaj o bistvu ljubezni, a samo višje, ki sledi umu in je torej lastna le umnemu bitju; o nižji ali vrojeni (= nagon!) je bil v prejšnjem spevu le kratko omenil (v. 94), da se nikoli ne zmoti (lo natural [amore] è sempre senza errore), potem pa o njej ni več govoril. Takole razlopa razvoj te višje ljubezni v človeku (vv. 19—33): V treh stopnjah — prvi — se razvije. Prva stopnja je v tem, da se naša duša zganee ob prvi zaznavni predmeta, ki ugaja. V tem oziru je duša nekako zvezana, ker je tako ustvarjena, da mora iti za tem, kar je zanjo dobro. Druga stopnja: obraznost (domi-ljija, apprensiva) vtisne duši sliko, pojmo o ugajajočem predmetu, in duša se k predmetu nagane. To je po sv. Tomažu Akv. — že ljubezen. (Summa theol. I., 60.) Tretja stopnja: duša začne težiti za pokazanim predmetom, iztezati se proti njemu; in to iztezanje imenujejo sholastiki desiderium (hrepenenje). Ko je dušo zgrabila ta struja umskega hotenja, teži nujno za tisto dobrino, kakor ogenj nujno teži kvišku, kjer je njegov pravi dom (po nauku starega jonskega modrijana Heraklita in tudi Aristotelove šole); s tistim teženjem je duša takorekoč drugič zvezana. Drvi pa za dobrino dotle, da jo doseže, v njej počiva in jo uživa (delectatio). Amor, desiderium, delectatio tvorijo v šoli sholastikov trdno sklenjeno verigo.

Zmožnost, s katero duša hoče dobro in za njim teži, t. j. volja, je sama po sebi dobra; ali je pa tudi vsaka ljubezen dobra, hvaljevredna? Nikakor ne! Če je predmet, za katerim volja teži, pravno slab, je tudi ljubezen pravno slaba. To je kakor pri vosku in pečatniku: vosek je lahko sam po sebi dober; a oditis bo slab, če je pečatnik slab (vv. 34—39). — Na Dantejev pomislek: če se vsaka ljubezen pričena samo vsled zunanjih vtisov in vplivov, ali ima potem duša kaj zasluženja? — Vergilij odgovori samo s tolažbo, da homo to težkočo razrešeno videli šele pri Beatrici, t. j. pri Bogu, v blaženem gledanju.

Vendar pa skuša vprašanje o zasluženju in krivdi človeške proste volje vsaj nekoliko razložiti v verzih 49—75 takole: duša (duhovno bitje, forma sustanziale v izvorniku), ki je netvarinska, a biva v tvarini, ima dve zmožnosti (sili), voljo in um, ki sta obe — kakor duša — nevidni, pač pa po učinkih sklepamo, da sta v nas; saj tudi iz zelenja sklepamo, da je življenjski sok v rastlini. V umu našem so prapojmi, pranačela (aksiomi), v volji pa pranagone, prahotenje; človek se jih zaveda, a odkod so se vzeli, ne vé (če ne razmišlja), kakor ima čebela nagon, da med dela, ne da bi vedela, odkod ji je ta nagon. Vsled prahotnja hočemo Pradobro, t. j. Boga, in svojo blaginjo. To hotenje samo po sebi še ni zasluženljivo. V dušo sili pa še nebroj drugih predmetov, ki ji ugajajo, dasi niso vsi resnično dobri zanj; duša je v nevarnosti, da jih bo vse, brez razločka hotela. Toda tu imamo drugo zmožnost, um, ki je kakor samostanski vratar: izbira med pravimi in lažnimi dobrinami ter duši svetuje, katere naj hoče, ljubi, noter pusti. Duša posluša um ali pa ne; v tem obstoji prostost človeške volje ter nje zaslužljivost ali krivda (v. 49—75).

V tem je izšel mesec; ura je bila blizu polnoči. Dante je bil po Vergiliovi modroslovni razpravi ves zamišljen. Kar — v svitu lune — zagleda silno trumo duhov, ki so mu pridirjali izza hrbita; taka je morala biti gneča bogonavdušenih Bakhovih čestilk, kadar so se v mraku zbrale ob rekah Azopos in Izmenos v bližini starogrškega mesta Teb k ponočnemu češenju boža Bakha (Dionisa). Drvili so duhovi naglo mimo pesnika in prednja dva sta jokaje spominjala dva zgleđa gorečnosti (ne pozabimo, da stojimo pred četrtnim krogom, kjer se kaznujejo tisti, ki so bili leni za vse dobro), Marijo, ki je hitela čez gore k teti Elizabeti, in slavnega vojskovodjo Cezarja, ki je s svojo čudovito naglico izpred Brundizija v Galijo planil, Marsiljo oblegel, v Španijo udrl, pri Ilerdi razorožil armado Pompejevo. — Izmed trume spokornikov se oglasi opat iz samostana sv. Zenona pri Veroni. Friderik Rdečebraдец je caroval od 1155 do 1190; petkrat je iz Nemčije prihrul v Gornjo Italijo, dušit vstajo svobodoljubnih lombardskih mest; ob drugem pohodu je razrušil Milan (leta 1162.). Ob Dantejevem času je bil Alberto della Scala svojega nezakonskega sina Jožefa vrinil za opata pri sv. Zenonu proti cerkvenemu pravu. Oče je umrl leta 1301., sin Jožef pa opatoval vkljub svojemu nepravnemu življenju do svoje smrti (1292—1313).

Kakor sta spredaj dva duhova naglas znanila dva slavna zgleđa gorečnosti, tako v zadnji vrsti zopet dva istakto na ves glas oznanjmeta dva zgleđa kaznovane lenobe v dobrem: 1. Izraelci, ki so bili šli skozi Rdeče morje, so v puščavi vsi pomrli; 2. tisti izmed spremljevalcev Enejevih, ki so, siti dolge poti in neobutni za čast in slavo, ostali na Siciliji, niso postali sodeležni slave Enejeve po dohodu v deželo ob Tiberi.

Koncem speva (v. 139 nsl.) pesnik izrečno omenja, kako je prehal od misli do misli; po sv. Tomažu Akv. (II.—II., 35) je ena hčerka duhovne lenobe evagatio mentis circa illi-cita (t. j. razlitje duha k nedovoljenim predmetom). Torej vse primerno krogu, v katerem smo.

- Končal bil svojo Modrec je razpravo
in, da-li me umirila je beseda,
je pazno vame zrl in pronicavo.
- 4 A jaz — še žgala z žejo me je veda —
sem molčal z usti, v srcu pa sem sumil:
»Mordá povpraševanje mu predsedá.«
- 7 A on se, pravi otec, je doumil,
da željo še tajim mu bojazljivo;
pa me, naj govorim, je opogumil.
- 10 In dém: »Prižgal si, mojster, luč mi živo
sê svojo lučjo, da po tej razlagi
mi vse, kar si govoril, je opogumil;
- 13 le to še prosim, otec mili, dragi,
ljubezen če bi hotel mi razložiti,
ki vró iz nje vsí čini, zli in blági.«
- 16 »Naj vpró,« je djal, »se uma v mé oči ti
prebistre, pa slepóta se ti javi
nekterih, ki ljudi hoté voditi.
- 19 Da ljubi, vaši duši je v naravi;
v ljubavi se ob vsaki stvari z g a n e ,
ki ugaja ji in dej vzbudi ljubavi.
- 22 Ko obraznost vaša verno sliko sname
s stvarí, jo razvíje in v dušo vreže,
da duša k njej n a g i b a t i se jame;
- 25 nagnívi se — se proti njej i z t e ž e ;
to nagnjenje ljubav je; ták naravo
vam prédmet vĝajajoči znova zveže.
- 28 In kot víje se ognja tvar v višavo,
kamôr vsled bistva vleče kot domú jo,
kjer trajno ji domovje je in pravo,
- 31 ták duša — zvezana — stopívi v struju
hotenja umskega, prej ne počiva,
da uživa stvar, ki išče brez mirú jo.
- 34 Iz tĝga se ti blodnja njih odkriva,
katerim ta po glavi náuk blodi,
da vsaka je ljubav priporočljiva.
- 37 Res, prédmet njen je dobro, le, kar godi;
a ni pečatnik vsak, ki list pečati,
že dober, najsi vosek dober bodil!«
- 40 »Sledeč besedam tvojim — dem — »razbrati
moj more um, ljubezen kaj pomenja!
a z dvonom si me bolj napolnil hkrati.
- 43 Če zunaj nas ljubav se nam začenja
in duša s to nógo le hódi êno,
nima, gre krivo al prav, nič zasluženja.«
- 46 In on: »»Kar um moj vídi, razloženo
ti bodi; česar ne, pri Beatrici
izveš; ker to je veri prepuščeno.
- 49 Duhovno bitje vsako, ki ne sliči
tvarini sicer, a živi v tvarini,
nevidno v sebi hrani moč, kopiči,
- 52 ki čutom jo kažó le njeni čini;
dokaz, da za učinkom vzrok se skriva;
ták zelen list je žitja znak v rastlini.
- 55 Takó, da v vas zaklad prapojmov biva,
spoznate; a ne, odkod so ti se vzeli,
in ne, škod pranagonov slá vabljiva.
- 58 Vse to je v vas kot nágon je v čebeli,
da dela med; zbog tĝga prahotenja
pa ni, da hvalo al grajo bi prejeli.
- 61 V sklad spravit s prvo voljo vsa teženja,
imate moč, ki — svetujoč — izbira
in budno bdi na praĝu privoljenja.
- 64 Iz tĝ, tĝga počĝla, ves izvira
razlog zaslug vam, kakor pač ljubavi
predmete dobre — zle vzprejmĝ — prezira.
- 67 Ti, ki prodrli duše so naravi
do dna, našli prostost so v njeni lasti,
uk dávi, da so možni dobri nrávi.
- 70 Denimo torej, da res v nujni strasti
ljubav bi vsaka v vas se zanetila:
odbiti od praĝa jo, je v vaši oblasti.
- 73 Beatrici ta je v mislih divna sila,
če o prosti volji govori; predóči
si to, ko bo o tem ti govorila!«
- 76 Ob mesecu, ki pozno, bliz polnóči,
je vzšel — nalik razzarjenim golidi,
zvezd malo je biló v višini redkoči;
- 79 navkrĝber lezel je po nĝba hridi,
po kateri sonce hodi, kadar Roma
njĝga zaton med Sardi in Korzi vidi;
- 82 v tej uri on, duh blaĝi, čigar dóma
— Pietóle — veĝja je ód Mantve slava,
me rešil bil pretežkega je dvoma.
- 85 Ker jasna ter odkrita je razprava
vprašanjem umjim vsem odgovor dala,
sem taval v mislih kot zaspanec tava.
- 88 Pa to mojô zaspanost je pregnala,
družba, ki proti najinemu čaku
izza hrbtâ je naglo pot vbirala.
- 91 Kot breg Izménov priča bil je v mraku
in Azopov bakhantinj silni gneči,
če v Tebah — v sili — so molili k Baku,
- 94 ták gnĝli so se v kroga kolotĝči,
sem videl, ko da zbada jih ostroga,
duhovi, za pravico vsi goreči.
- 97 Bilâ je koj tik naju brzonoga
njih silna družba, ki je ták brzela;
čul milij jok sem sprednjih dveh iz kroga:
- 100 »Marija prek gorovja je hitela;
in Cezar, da llerdo v jarem vkleane,
Marsiljo strĝ in v Španjo vdřĝ ko strela.«
- 103 »»Naprej, naprej, da v mlačnosti ne zvene
nam čas!« so vpili zad, »»naj vnema sveta
nas z milosti zelenjem spet odene!«
- 106 »Oj vi, ki vam sedaj gorečnost vneta
popravlja, kar mordâ zanemarjala
je mlačnost kdaj, za dobro nezavzeta,

G. Moroni: Moški portret.

- 109 le-tá — še živ (ne bodo vam lagala mi usta!) — kvišku rad bi ob uri svita; kje, dejte, preluknjana je ta skala?»
- 112 To Vodje bila prošnja plemenita; en duh pa: »Sledi nam!« izrazi mnenje, »pa najdeš kraj, kjer je vrzel prebita.
- 115 Preveč podi naprej nas hrepenenje, da stali bi; zamere se okani: pravično je, ne podlo nam vedenje.
- 118 Opat sem bil v San Zeno - samostani, ko caroval je Fridrik Rdečebradi, ki pomnijo z boljó ga še v Milani.
- 121 Zbog samostana bili bodo jadi nekóga, ki je v grobu z nógó éno, in plakal bo, da tam se vdal je vladi;
- 124 da sina je, cloveče nebojgljeno, na mesto pravega pastirja vrnil, duševno revo, v nečasti rojeno.«
- 127 Ne vem, je-li besedico še zinil, ker v daljo so koraki ga nosili; odgovor iz spomina ni mi zginil.
- 130 Zdaj on, ki mi pomoč bil v vsaki sili, »Okréni se!« — dé — »senc, glej, ide dvoje, ki grize ji, da leni kdaj sta bili.«
- 133 Zad vpili sta: »Pomrli izza hoje skoz morja zid očetje so v puščavi, predén je njih otrók zrl Jordan roje;
- 136 in moštvo, ki ni kos biló težavi, na cilj Anhizovega spremljat sina, se sámo izročilo je neslavi.«
- 139 Ko daleč bila senc je že družina, da niso več oči jih razločile, mi nova misel vzide, korenina,
- 142 ki iz njé so misli druge se rodile; od druge k drugi sem se v blodnji sklanjal, pa v sladki sli oči so se sklopile
- 145 in misliti sem jenjal in ... zasanjal.
(Dalje prihodnjič.)

Idile.

I.

Mimo grobov greš, mati — postoj!
 Mimo grobov greš, sestra — postoj!
 Mimo grobov greš, žena — postoj!
 Tu spim tak tih — Tvoj sin,
 tu spim tak tuj — Tvoj brat,
 tu spim tak sam — Tvoj mož!
 Mati! Moj grob je lehak — ne žaluj!
 Sestra! Moj sen je sladák — ne žaluj!
 Žena! Moj sin je živ — ne žaluj!

II.

Moj mož! Imela sem Te tri dni,
 tri kratke dni, tri svetle noči
 in zdaj si mrtev že mesece tri.
 Ko luč me je sapa ledena vtrnila,
 moj mož! Ne bom Ti otroka dojila!
 Ne morem živeti. Preveč sem Te žvila,
 premalo ljubila: tri svetle noči! ...

III.

Dojim in sanjam o Tebi, moj mrtvi,
 moj sladki, moj močni, moj mož!
 Vsa blodna po Tebi sem težkih željá,
 klic mlade krvi po Tvoji vihrá;
 privila sem luč opojni poltemi ...
 O pridi, še enkrat me vzemi,
 moj mrtvi, moj močni, moj mož!

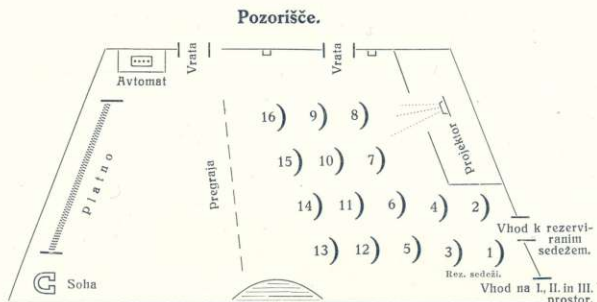
Ivan Pregelj.

Katastrofa.¹

Baladna enodejanka. — Ivan Pregelj.

Osebe: Elegantni gospod. — Nezvanec-Neznanec. — Vojak. — Služkinja. — Srednješolec. — Preparandka. — Kmet. — Kmetica. — Vinjeni dobrovoljec. — Zaspana natarcarica. — Kinematografski sluga. — Drugi obiskovalci kinematografa: polodrastli dečaki, vajenci i. t. d.

Kraj: Dvorana predmestnega kinematografa. — Doba: Jesenski pozni popoldan l. 1910.

Kinematografska dvorana v prerezu. Na desni vhod, v ozadju dvojje izhodnih vrat. Na desni projektor s svetlobno lino, na levi razpeto platno. Šestnajst sedežev: 1, 2, 3, 4 rezervirani sedeži, 5—16 sedeži I., II., III. prostora. Na levi v ozadju avtomat, spredaj tribuna s soho. Okus tapet: Mackart. Okus avtomatskih točk: lahko operetno blago. Okus kinematografskega programa: detektivska senzacija Mož z brazgotino, nedolžna burka Izgubljeni dojenček, rahlo pikantna burka Osodni steznik in predmestna veseliga Rdeči parapliji. Režija naj skrbi za precizno izražanje kinematografskega miljeja s točnostjo svetlobnih efektov in za naravno neprilipeno pavziranje v dialogu. Vsebino kinematografskega materiala je treba vsaj v toliko označiti na platnu, v kolikor zadeva vsebino dialoga. Avtomatske točke naj odgovarjajo negativno vsebini in poteku tragike, ki naj raste groteskno-surovo.

Slišati je električni zvonec, šum odhajajočih, ropot. Zastor se dvigne. Zadnji obiskovalci popoldanske predstave odhajajo skozi vrata v ozadju. Videti je, da razpenjajo dežnike v megleni večer na razsvetljeni ulici. Pri vходу vstopajo novi gostje in sedejo na sedeže: 7, 8, 9, 10, 15, 16. Kinematografski sluga odkazuje posameznim sedeže. Razposajenost, psovka, slab lokalni dovtip. Morda vzkliz: Brr, kakšen mraz! Tri groše je vstopnina, za štiri se bomo prehladili, ali pa: Za tistim, ki je sedel pred menoj, se še ni razkldalo. Odgovor: Poglej, morda je kaj na tleh pozabil. Smeh. Dvorana človeških duhov. Smeh.

Kmet (s kmetico. Oba spoštljivo negotova, nerodna. Kmetu zdrzne, da zbudi zanimanje). Oha! Tu pa drži navzdol kakor v grob.

Dečaki. Oča, kar podrsajte se doli k nam.
Kmet. Spredaj sedijo gospoda.

¹ Posvečeno imenu moža, ki bo iz slovenskega gledališča v Ljubljani izgnal amerikalno iznajdbo Pisatelj.

Dečaki. Gospoda z Žabjega proda, oča! Haha.

Kmet. Kdor se povišuje, bo ponižan! Botra, kar tukajle odzadaj bova sedla.

Kmetica. Če mislite, pa sediva. (Sedeta na sedeža 1 in 2.)

Sluga. Prosim listke!
Kmet. Kakšne listke? Botrac!
Dečaki. Spovedne listke, oča.
Kmetica. Prosim, gospod. Saj so menda pravi. (Dá listka.)

Sluga. Tretji prostor. Trinajst, štirinajst. Tam doli, prva vrsta.

Kmet (kmetici). Vidiš, da je res. Kdor se ponižuje, bo povišan. (Gresta in sedeta.)

Dečaki. Oča, kaj imate v cekarju?
Kmet. Eno figo za vas, če ste radovedni.
Kmetica. Boter, ne vpijte no!

Kmet. Kaj? Ali vpijem? Botrca! Pojdi no. Saj nisva v cerkvi...

Dečaki. Oča, še zavriskajte malo.

Kmet. Mesta sem pa tudi vajen —

Kmetica. Seveda ste ga, boter.

Kmet. Vsakemu paglavcu pa mestnemu lačenbergarju se tudi ne dam. Le nikar se nič ne boj, botrca! (Tema. Koj nato luč.)

Preparandka (pride, sede št. 11. Snema klobuk. Afektirano). Ah.

Nekdo (polglasno poje). Ah, kak mene vč-seli —

Dečaki (v zboru). Vč-seli —

Nekdo. Moj prekrasni ví-zavi —

Dečaki. Ví-zavi —

Preparandka (afektirano, samozavestno). Svojat!

Dijak (s knjigo, ob št. 12, se pokloni). Klanjam se, gospodična!

Preparandka. Ah! Vi ste, gospod Albin! Moj sosed? Da? Prosim! Ali ste tako dobri, pa menjava sedeža. (Zamenjata sedež.) Hvala Vam, gospod Albin.

Dijak. Gospodična, kako srečno naključje! Zares srečno. In vendar bi lažal, če ne bi priznal, da sem nekako slutil.

Preparandka. Ah, da! Slutnje! (Iz vleče dozo z bonboni.) Gospod Albin! Oprostite! Kako sem pozabljiva! Niti zahvalila se Vam še nisem za poljub. Ah, in jaz niti slutila nisem, da ste pesnik. (Koketno.) Gospod Albin, bonbonček!

Dijak. Gospodična —

Preparandka. Ne, korbice mi ne smete dati.

Dijak. Prosim, gospodična! Hvala lepa.

Preparandka. Smem li videti, kaj čitate? Kaj? Vi znate ruski?

Dijak. Čitam. Koljцова. Krasno, rečem. Poslušajte, gospodična: Abajmi, pacjeluj... kakor godba.

Preparandka. Ah, kako žalostno, da nič ne razumem.

Dijak. Čisto lahko, gospodična —

Preparandka. Ah seveda. Vam je lahko. Toda mene po vsakem študiju tako grozno glava boli. Zdravnik mi je sploh prepovedal — (Tema.)

Elegantni gospod (vstopi, sede na št. 2. Zvonec. Luč.)

Vojak (pride, sede št. 5, tovarišu na št. 9). Servus. Mačka v žepu?

Drugi. Kača.

Vojak. Slabi časi.

Služkinja (pred vojakom). Prosim!

Vojak. Hudirja smo košati.

Služkinja. Košata pa.

Vojak. Pa fletni, pa besedni.

Služkinja. Malo, malo.

Vojak. Pa šočlja še nimamo?

Služkinja. Manjka se jih. Če bi jih marala.

Vojak. Takih besed je, kakor bi rožice sadila. Micka, kaj?

Služkinja. Pepca. (Avtomat igra uverturo v Zampo.)

Dobrovoljec (precej veder, vinsko razvnet, sede št. 3). Meine Hochachtung, gospodje! Ali se bo kmalu začel ta špas? Hahaha. (Slugi.) Ali bo kaj smešnega?

Sluga. Zeló humorističen program.

Dobrovoljec. Humoristično? Zelo dobro. Streljali se ne bodo? Zelo dobro. Dve klobasici, dva poliča vina, pa en tak humorističen špas, hahaha, to je moj okus. (Elegantnemu gospodu.) Kaj ne, Vaš tudi?

Elegantni gospod. Žalibog ni! (Tema. Natakarcica pride in sede poleg dobrovoljca.)

Dobrovoljec (čita naslov prve točke). Mož z brazgotino. Šilok, večkratni morilec, vlomilec in obešenjak, katerega zalezuje trideset detektivov, ubije svojega tovariša, ki ga je presenetil v hipu, ko si je hotel narisati na lice strašno brazgotino — — Hudič, to ni moj okus. Tu se bodo streljali. (Natakarcici.) Gospodična, zabavljajva. Sehr gut. Vi dremljete. Bom še jaz.

Kmet. Ti preteti cigan, kako se maže. (Vstane, gre proti platnu.)

Občinstvo. Sedite, sedite.

Kmet. Šment, da sem takih oči, da slabo ločim. Ali ti razločiš, botrca? (Sede.)

Kmetica. Boter, kar bojim se ga.

Služkinja. Kaj? Od Svetega Duha? Jaz sem Tonetova od Svete Trojice. Saj sva prav domačina.

Vojak. Saj sem koj rekel, da si mi znana.

Preparandka. Ah ne! Gospod Albin. Jaz ljubim sentimentalne igre.

Kmet. Lejno, botrca. Kakšno marelo ima —

Kmetica. Vidim, boter.

Dečaki. Marela, marela. Oča, Vam jo je ukradel.

Kmet. Náa. Moja ni. Hudirja namalanega! Saj sem jo res nekje pozabil. (Vstane.)

Dečaki. Sedite, sedite! Marela, marela! (Smeh.)

Neznaneec-Nezvanec (sedi hipoma na št. 1, ki je bila ostala nezasedena. Medel svit od zgoraj leži na njegovem obrazu. Lice je gladko

obrito, blede. Nos kljunasto ozek, z dolgimi nosničami. Sicer elegantna osebnost, mirna, blazirana, brez gest. Avtomat je za hip utihnil. Nekdo — morda elegantni gospod — je vzdihnil zategnjeno. Kakor v nekako mistično tišino vtone šum drugih gledalcev).

Elegantni gospod (se pretegne).

Neznaneec. Kako se zabavate?

Elegantni gospod. Po svoje.

Neznaneec (suho vljudno, vsiljivo. Sicer brez gest in slednje kretnje z glavo, kakor da govori in obenem ostro motri potek predstave). Kakor jaz. Kino ni moj okus. Sicer sem napisal zanimivo jedek člančič o tej panogi naše kulture. Reči moram, da sem pisal, preden sem kdaj sedel pred mokrim platnom. Veste. Na en pasus sem celo ponosen. Nazval sem to sramoto dvajsetega stoletja »na mokre Cunje projicirano senzacijo«. Kaj bi rekli Vi na to?

Elegantni gospod. Sodim, da ste satirično navdahnjeni in da radi moralizirate.

Neznaneec. Nikakor. Cinik sem. Glejte, zdaj sedim tu, ker sem si razhnil noge. Od zore do mraka, ves dan po mestnem tlaku. To je muka.

Elegantni gospod. Je muka!

Neznaneec. Sicer pa — v parentezi povedano — nekaj dobrega najdem tudi in celo v kinematografu; nekaj udobnosti boste našli prav gotovo. Če Vas ne zanima program, morete v temi zadremati, kakor natararica pred nama, morete živalsko prebavljati, kakor veseli gospod, morete si zgovoriti zaljubljen rendez-vous v temi, pritisniti roko svoje prve izvoljenke, priseči ji večno zvestobo. Za vraga! Glejte. Ravno v kino bi šel, če bi se mislil kdaj nemoten ustreliti.

Elegantni gospod. Vi tudi?

Neznaneec. Dovolite vendar! Ali ste Vi prišli zato —

Elegantni gospod. Jaz? Kaj vendar mislite... (Pavza.)

Neznaneec. Vidim, da sem Vas rahlo vznemiril. Midva se tukaj pač ne bova streljala, haha. Ampak, mislila sva oba na ta originalni način smrti, našla nov, senzacionalen motiv in se mu čuvstveno tako vdala, da — apropos, koj po predstavi si bom notiral ta zanimivi drobec empirične psihologije.

Elegantni gospod. Ali se pečate s psihologijo?

Neznaneec. Diletantsko, dasi čutim nekaj talenta.

Elegantni gospod (ironično). Da, opazil sem! (Pavza.)

Kmet. Salamenska marelja, da ne vem, ali sem jo pustil v cerkvi, ali sem jo —

Dečaki. Marelja, tiho!

Kmetica (tiho). Saj ste jo še ravno prej imeli, boter.

Služkinja. Ne bo nič, Janez. Naša milostna je strašno »štrengr«. Še gospodu zapira cigare.

Dijak. Če bi grščine ne bilo, gospodična! Toda »cerberus« je strašen. Za en aorist — gospodična —

Neznaneec. Ali sem Vam neprijeten?

Elegantni gospod. Nikakor. Celo zanimate me.

Neznaneec. In Vi mene. (Luč. Neznaneec izgine.)

Dobrovoljec (oživi). No, gospodična, gut unterhalten? Hahaha. Tako sladko ste dremali. Pod nos sem Vas podrezal s slamico — hahaha, hahaha. Ali ste mislili, da je bila muha? Hahaha. Natararica. Prepovedujem si to!

Dobrovoljec. I kaj naj drugega počnem, če stvar ni humoristična.

Kmet. Botrca, kar šel bom, tako me skrbita salamenska —

Dečaki. Oča, nikar. Oča, počakajte. Marelja se bo že našla.

Kmetica. Veste kaj, boter, saj res. Plačali ste —

Kmet. Seveda sem. Pa je je le škoda. Če grem hitro — (Tema. Avtomat: Eysler.)

Preparandka. Küssen ist keine Sünd'.

Dijak. Mit einem schönen Kind...

Vojak. Pepca, tisto pa ne! Štimál nisem še nobene. (Kinematografska slika.)

Dobrovoljec. »O-sodni stez-nik.« Hahaha. Kapitalno. Babji modrc. Gospodična, gute Nacht! Ampak, humoristično. To je moj okus. (Elegantnemu gospodu.) Vaš tudi?

Elegantni gospod. Zelo sem vesel. Vaše dobre volje.

Dobrovoljec. Pa ne, da mi jo zavidate? Haha. Vem za dober recept: dve klobasici, dva poliča vina, pa mirno vest — hahaha, kapitalno. Presneta debeluška! Kako jo bodo speli vkup, hahaha... To je moj okus.

Kmetica. Boter, mene je kar sram. Takale nesnaga, da je sram ni. Veste kaj, boter, jaz bom kar mižala.

Kmet. Lej jo. Zakaj pa? Saj kaže le malo debelih rok.

Neznaneec (kakor prej). Povedal Vam bom, zakaj me zanimate, gospod bančni direktor.

Elegantni gospod (začuden). Kdo?!

Neznaneec. No, seveda Vi, gospod bančni direktor! (Pavza.) Ali Vam ta naslov ni všeč?

Elegantni gospod. Imenujte me, kakor Vam drago.

Neznaneec. Nesrečno bitje sem. Zopet sem Vas vzmiral z novico, da Vas poznam.

Elegantni gospod. Iz igralnice? Iz kluba? Iz hotela?

Neznaneec. Iz prvega kontoarja, ko ste bili še čisto mladi in navdušeni za vse lepo, blago in dobro. Reči moram, bili ste zelo simpatičen človek: imeniten govornik, več ko diletantski igralec v »Čitalnici«, oboževan plesalec.

Elegantni gospod. Zdaj sem prepričan, da ste satirik.

Neznaneec. Verujte mi, star cinik in nič več, in če Vam sedaj pripovedujem iz Vaših spominov, govorim o teh spominih prav tako malomarno, kakor če bi mi rekli, naj Vam opišem ekso tično žival, kenguruja ali kaj podobnega.

Elegantni gospod. Iz mojih spominov pač niste povedali mnogo.

Neznaneec. Povedal bom. Kaj želite? O Tončki? O Tinčki? Naj bo o Tinčki. Saj je ne zamenjavate? Tinčka, šivilja, modrooka, vdanosramežljiva, ampak temperamentna. Kako ste jo zvali? Modro cvetko? Ne verujem, da bi jo mogli zamenjati s prejšnjimi. Saj ste jo ljubili. Tako ste vsaj tožili tisto zoprno pot od nje k nevesti. Končno ste se povsem umirili. Ko ste stali pred hišo svoje bodoče soproge, ste mislili: Zdaj tuğuje. Ampak, no, no! Saj poznamo modistke. Ne boš radi mene, Tinčka, skakala v vodo —

Elegantni gospod. Hahaha —

Neznaneec. Prijetno ni bilo, da je dekle vendar skočilo v vodo.

Elegantni gospod. Hahaha. Roman-tika. Hahaha.

Dobrovoljec. Kaj ne? Kapitalen humor. Glejte jo, kako se pači. Hahaha. Zdaj bo počil — hahaha.

Neznaneec. Tako. Ali ste zdaj prepričani, da se poznavata?

Elegantni gospod. Tako malo od zunaj me poznate. Ampak. Vi ste vendar psiholog, sicer samo diletantski —

Neznaneec. Še preveč naslova, vse preveč —

Elegantni gospod. Torej psiholog. In kot tak bi morali gledati globlje, poznati malo ostreje mojo notranjost in bi si morali poskušati vsaj malo raztolmačiti moje nagibe, moje strem-ljenje —

Neznaneec. Če mislite, da Vam more biti to všeč, čemu bi ne storil tega. Ali Vam je všeč?

Elegantni gospod. Dovolite mi najprej, da Vas na nekaj opozorim. Vi se mi še niste predstavili in tako Vas, žalibog, ne poznam in morda ne (ironično) cenim, kakor zaslužite. (Pavza.)

Dijak. Strašno naturalistično.

Preparandka. Kaj ne? Ampak pikantno.

Služkinja. Ko bi ti šele našo milostno videl —

Vojak. To bi videl hrib tolsče.

Kmet. Šmentana baba. Kako se še more tako metati.

Kmetica. Oh, boter, jaz kar mižim.

Dečaki (tulijo, ceptajo z nogami, ploskajo, vpijejo).

Dobrovoljec. Hop, hop, hop! Hahaha, hahaha.

Elegantni gospod. Če mi sami nočete povedati, kdo ste, Vam bom povedal jaz. Vi ste detektiv.

Neznaneec (suho, ironično se smeje). Do-bro. Detektiv. Ampak detektiv v superlativu.

Elegantni gospod. Véliki detektiv! Haha! In Vi hočete reči, da poznate mene, mojo dušo?

Neznaneec. Poznam jo! (Luč. Neznaneec izgine.)

Dečaki. Ta je bila za Vas, oča. Ste celo na marelo pozabili.

Kmet. Kaj vam mari moja marela?

Preparandka. Kaj, celo zbirko jih že imate? In celo sonetni venec? Z akrostihom?

Dijak. Da, gospodična Ema.

Preparandka. Zakaj ste zardeli, gospod Albin? Vi nimate mirne vesti. Smem li vedeti, komu ste posvetili venec? (Tema. Avtomat: Jensen, Mlin.)

Dobrovoljec (čita). »Izgubljeni dojenček — das verlorene Baby«. Hahaha. Danes sem zadel. Zopet humoristično. Hahaha. (Elegantnemu gospodu.) Kaj? Fina zabava! Ampak, zakaj govorite sami s seboj?

Elegantni gospod. Ali ne smem?

Dobrovoljec. Seveda smete. Hahaha. Se je že začelo. Hahaha. Gospodična, ne dremajte! Zelo humoristično.

Dečaki. To je pa od Janeza in Micke. (Kino predočuje dojiljo v mestnem vrtu, ki izročila vojaku dojenja v vozičku v varstvo, dočim bo ona medtem skočila segret mleka.)

Kmetu (zdrkne cekar na tla). No, še ti nagajaj!

Dečaki. Marela, mir!
Kmet. Zlodjevi pobje! Sam jezik vas je.
(Se dvigne.)

Dečaki. Marela, sedite!
Kmetica. Boter, sedite no, da bodo mir dali.

Preparandka. Štirinajst črk, kaj?
Dijak. Da, gospodična Ema!
Preparandka. Vsaj prvo črko povejte.
Dijak. Potem boste uganili. L!
Preparandka. L, l, l...
Neznanec (kakor prej).
Elegantni gospod. Vi vztrajate pri trditvi, da poznate mojo dušo?

Neznanec. Tako natančno, kakor Vaše žepe, ki vsebujejo: dvojce zobotrebcev, žensko fotografijo in nabit browning. Zobotrebce nosite od včerajšnjega obeda s seboj, orožje ste si kupili danes zjutraj z izposojenim bankovcem, in da o žepnem robcu ne govorim — fotografija —

Elegantni gospod. Naslikajte mi rajši vsebino duše.

Neznanec. Vsebjina Vaše duše, gospod direktor, je glad. Glad blaga in žene, naslade in svobode. Vi niste nikoli niti s prstom ganili, da bi ukrotili v sebi prirojeno Vam zlo. Niste si nikoli odrekli. Zato je vzrastle v Vas tiran in Vas prišibal končno v ta predmestni kino. Ali kaj veste, kako umirajo ljudje s tolikim gladom? Kako umirajo zločinci, izdajniki, Judeži? Banalno. Vi boste umrli banalno!

Elegantni gospod. Ne misijonarite! Obljubili ste mi sliko moje duše.

Neznanec. Sofist. Vi sami ne verujete v dušo.

Elegantni gospod. Sodil bi bil, da mi boste postregli ko psiholog z analizo v načinu Dostojevskega —

Neznanec. Veliko zahtevate, moj ljubi! V načinu Dostojevskega naj Vas seciram? Toda kaj? Ali ste Vi problem, napoleonski človek?

Elegantni gospod. Kdo ve, morda sem.

Neznanec. Verujte mi, da niste. Vi ste navaden, plitek egoist. Modistko Tinčko ste zapustili radi bogate neveste. Ženino doto ste zapravili in zašpekulirali, banko ste okradli, skratka, Vi ste čisto navaden banalen defraudant, ki je prišel v kino, da bi tukaj —

Elegantni gospod. Prosim! Ne nalagujte me!

Neznanec. Prosim. (Pavza.)
Dobrovoljec. O salamenska komedija. Hahaha! (Elegantnemu gospodu.) Vi zopet godr-

njate sami s seboj. Hahaha. In gospodična spi, pri takih špasih, hahaha.

Kmetica. Oh, nesrečni ljudje, kako delajo z otrokom! (Vojak je pazil otroka. Dojilje ni nazaj. Vojak je vzel jokajočega v naročje in tešil, nosil gori in doli in se izgubil v vrtu. V zadregi je izročil otroka gospodu, ki bega dalje in otroka vsedalje podobno oddaja.)

Kmet. Zdaj vidiš, botrca, kaj se pravi puščati otroke poslom.

Dečaki. Marela godrnja; marela, tiho!
Preparandka. Likarjevi Emici! Ali boste tajili?

Dijak. O, gospodična —
Neznanec. Prokletu zoprno večer zunaj. Dež, sneg. In v žepu samo dvojce zobotrebcev. In v hotelu. Vraga, zakaj ste si morali izposoditi baš pri hotelskem markerju bankovec. — Kam pojdete spat? (Vzdih. Morda je vzdihnil elegantni gospod.) Posodil bi Vam jaz —

Elegantni gospod. Vi bi mi? Deset tisoč, gospod, na mojo pošteno besedo —

Neznanec (pikro). — Na pošteno besedo — na Vašo?

Elegantni gospod. Jutri ob desetih imate svojih dvajset tisoč. Ruiniral bom banko.

Neznanec. Haha, eno ste že —

Elegantni gospod. To ni baharija. To je resnica. Jutri se mi sreča obrne. Vrgel bom banko.

Neznanec. Jutri bi jo vrgli! Vem! V pol ure bi kasirali pol milijona.

Elegantni gospod. Glejte! Otelite me!
Neznanec. Nisem Vas otel. Ne morem Vas. Berač sem kakor Vi. (Morda je zopet vzdihnil elegantni gospod. Neznanec izgine.)

Dobrovoljec. Zakaj vzdihujete, ali Vam je slabo?

Elegantni gospod. Meni je dobro!
Dobrovoljec. Me zelo veseli. Ne maram ne žalostnih ne bolnih ljudi. (Luč.) Dobro jutro, frajla.

Natakaričica. Nesramnež! (Avtomat: Aletter, Rendezvous.)

Vojak. Čez pol leta sem prost, drugo leto za pust se že lahko vzameva.

Služkinja. Oh, Janez!
Vojak. Tako sem vesel, Pepca. Kar k »Fajmoštru« bi te peljal, pa saj veš, kako je v soldaškem stanu.

Služkinja. Me pa pelji, Janez. (Tiho.) Dva goldinarja imam s seboj.

Vojak. Ti si zlatá vredno deklé.

Preparandka. Gospod Albin! Ali znate molčati?

Dijak. Kakor grob, Ema, Emica! (Njiju roke se najdejo.)

Sluga. Nekdo je pozabil dežnik! Čigav je dežnik?

Dečaki. Oča! Marela! Marelo so našli.

Kmet. Eja! Lej jo. Saj sem rekel, da je nisem pozabil v cerkvi. Moja je, moja. Stara je, pa je je le škoda, marelice. (Tema. Kinematograf.)

Dobrovoljec. Rdeči parapliji! Kaj pa to pomeni? Hahaha. Rdeča marela! Oča, zdaj bodo Vašo marelo igrali.

Dečaki. Živio, marela!

Dobrovoljec. Stopetdeset debelih, zares. Prava rdeča marela z dežele. Hahaha. Same burke. Salamensko humoristično. Moj okus. Salamenski smeh! Trebuh me že boli. Gute Nacht, Fräulein.

Natakarica. Schweigen Sie, Sie Blödsinn! (Zvonec.)

Neznaneec (kakor prej). Naivna burka, kaj! Mož izgubi v dežnik svojo listnico, izgubi dežnik. Dežnik roma, roma...

Kmet. Šema gorjanska, saj bo res ob denar.

Dečaki. Oča, ali vidite, kakšni ste? Takšni ste, da Vas še po mestih igrajo.

Kmet. Gobci! (Smeh.)

Neznaneec. Poglejte v desni žep. Morda se je kdo zmotil in vtaknil v Vaš površnik svojo listnico.

Elegantni gospod (potiplje svoj desni žep). Preneumno.

Neznaneec. Browning?

Elegantni gospod. Ne!

Neznaneec. Seveda. Fotografija Vaše prijateljice. Da, da. Diven metulj, ta plesalka. Ali kaj veste, koliko jih je že uničila pred Vami? Šestnajst! Beri, šestnajst!

Elegantni gospod. Šestnajst!?

Neznaneec. Neverjetno, kaj ne. Pri Tinčki ste bili prvi, pri ubogi, poteptani »modri cvetki«.

Elegantni gospod. Vi ste satan!

Neznaneec. Star, plesniv cinik, nič več, nič manj. (Zvonec zvoni dolgo, ostro. Avtomat utihne in bruhne nato Bizetovo »Kvišku, na boj, torero!«) Opozoriti Vas moram, da je »rdeči parapliji« zadnja točka programa!

Elegantni gospod. Vem!

Kmet (nestrpno). Tak, daj, razgrni jo no —

Dečaki. Tak, dajte, oča, razgrnite jo —

Neznaneec. Smešno! Jutri bodo pisali: Med najneumnejšo burko si je pognal kroglo — (Strel, neznanec izgine, luč. Avtomat je jeknil bolno sredi ob strelu, utihnil.)

Natakarica. Za božjo voljo! (Šum, kriki, nemir.)

Dobrovoljec (nevoljno motreč elegantnega gospoda, ki leži v sedežu). Zato je ves čas sam s seboj govoril! Taki ljudje! Pa še v burke hodijo! Sluga. Avtomat je pokvarjen. (Zastor.)

Duh zemlje.

Pride noč, vse molči,
duh zemlje govori:

Vse, kar je iz mene,
proli nebu žene
noč in dan,
a samo ti, samo ti
si zemljan! —

Pride noč, vse molči,
duh zemlje govori —
srce se z dušo bori.

Joža Lovrenčič.

Daritev v šumi.

Silvin Sardenko.

Vstop.

V bukovo sem stopil katedralo.
Velik praznik! Vsa v baržun ovita,
vsa v smaragdnem bila je bršljanu.
Iznad svoda se je lesketalo
sto in sto lestencev polnih sveta.
Mir je dihal po skrivnostnem stanu.

In zamislil sem molitve verne.
Njih beseda niti ena ni mi
izgubili mogla se nikamor.
Vzele so jih v strune tisočerne
veje-harfe in šumele z njimi:
„Pridi, moje duše božji Amor!“

Prošnja.

Tebe ljubim, Ti se nagni k meni!
Okna moja v solnčni dan odkleni
in obvaruj, da se ne zapro,
kakor rože, ko se dan umika;
kakor skrite rane brez zdravnika,
neizžgane hujšo bol spočno.
Ti se mojim rožam razodeni,
Ti globine mojih ran zakleni!

Berilo.

Nedolžnost! Ti si kakor šuma —
Po hramu njenem samostanskem
zapelo ni še smrtno jeklo
in v njem še ni gorelo peklo,
užgano v solncu opoldanskem.

Le zarja hodi v njen deviški stan,
tako lahnó, z orošeno nogó
in z nežnih lic ji z blagoslovljeno rokó
počasi snema rahli pajčolan.

Dva pogleda, dva objema topla:
Zarja diha v šumi, šuma v zarji.
Vsa drevesa lahko so zasopla
kakor rože v majevem oltarji.

Graduale.

Kadar sanjam lepe sanje,
mislim nanje:
na samote
in tihote.

Kar ljubezni sem izgubil,
vse sem vzljubil
spet v samoti
in tihoti.

Radost najdem tudi v boli,
a nikoli
brez samote
in tihote.

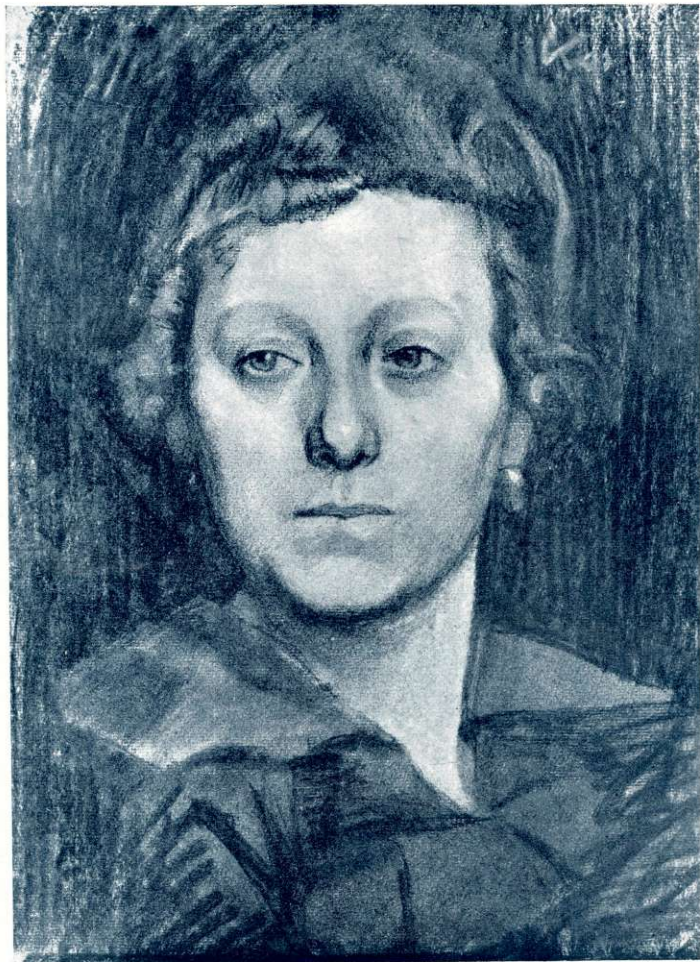
Evangelij.

Tisti čas sem sklenil:
„Jaz bom menih —
v mir se bom globok in tih,
kakor Ti zaklenil.“

Isti čas sem slišal Tvojo vest:
„Si ti vodnjak
studencev živih,
neusahljivih?
Kaj nisi vedro,
viseče na dvigalu?
Kmalu se pogrezní
in spet se dvigni kmalu;
napij se sam ljubezni
in drugim piti daj!“

Darovanje.

Ti si rekel:
„Svet spočnem.“
Tvoja roka bila je pri njem.
Tvoja misel bila je pri nas
tisti čas.
Slednja stvar
Tvoje ljubezni jasni je žar.

Gojmir A. Kos: Ženski portret.

Jaz sem rekel:
„Stih zložim.“
Moja roka bila je nad njim.
Moja misel bila je s Teboj,
Stvarnik moj.
Slednji stih
moje ljubezni topli je dih.

Tiha molitev.

Ob samotni Tvoji hiši
hodi Tvoj otrok
— tisoč hodi jih in več —
in ne sliši
Tvojega glasu.
Ti si preglobok,
Ti si premošč —
Prepad miru.

Predglasje.

Bori trepečejo in topoli
kakor nemirne duše vzdih.
Tvoj se jih je dotaknil dih,
ko si izginil mimo njih.
Zdaleč zaslišal glas sem pritajen.
Ali nisi mimogrede
nekaj zaklical z daljne gore?
Morebiti moje ime.
V meni vzkipeva silno življenje.
Ako ni še nebeški dan,
mora biti nebeški san.
Tvoj spomin je v njem užgan.

Spomin živih in mrtvih.

Kaj sem videl sreč brezmejnih,
ko sem davi sveti kelih
nosil mimo rož veselih —
mimo mnogih usten žejnih.
Ali mimo tvojih ne!
Iz katerega sedaj
piješ keliha, dekle?
Vidim vrt in smrt nad njim.
Zate molim in trpim.

Oče naš.

Pojdimo v svate kipeče,
sestre — čebele šumeče! —
Blažen je kelih moj in vaš.

Ve iz grenkih rezed
pijete sladki med,
jaz iz odpovedanih nad
pijem presladki sad.

Ali ni dober Oče naš?

Obhajilna.

Moje začarane misli
k Tebi silijo —
prvi predjutranji žarki
v belo lilijo.

Moje uklenjene želje
v Tvojih so vezeh
zadnje prestrežene rose
v majevih vrteh.

Sklepna.

Večerni zvon
nikoli ne zvoni zastoj.
Če srca je ne čutijo,
drevesa jo zaslutijo
molitve tajno moč:
Marija, lahko noč!

Blagoslov.

Nocoj —
ko svečenik:
večerni zor
na žrtvenik
in kandelaber:
na temni bor
in sinji gaber
postavlja rujno luč.
Nocoj —
ko z bukovih vrhov
— vesela pesem s kora —
k Očetu vabi me domov.

Nocoj —
ko v rosi se kristalni
umiva slednji list;
v skesanosti naj žalni
odidem čist.

Zadnji evangelij.

Ste čuli njih spomin?
Kaj niso vzdihnili
skrivnostno med lesovi? —
„Čeprav ste vrgli nas iz lin,

ne, nismo vlihnili
zvonovi.
Razbili bronaste ste grudi,
ubili niste nam srca,
srce ubili se ne da.“ —
Poslušaj, ljudstvo, in se čudi:
Iz koscev razdrobljenih,
iz drobcev razkropljenih
iz vseh srce ječi
poslednjo blagovest —
v kraljestvo lepših mest
zvoni, zvoni, zvoni.

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

15. Pri sobratu v Taškentu.

Na kosilo me je bil povabil katoliški župnik Justin Pranaitis, »curatus Taschkentensis«, kakor se mi je podpisal v beležnico. Ob eni čez poldan sem se zglašil pri njem, prišel pa sem — dobro uro prezgodaj. Rusi vstajajo pozno, zlasti še ob nedeljah. Služba božja se prične ob enajstih, pridenejo pa navadno še »akademično četrt«. Oznanila in evangelij preberó v poljščini; pridigujejo le poljski; kadar ne pojejo latinski, prepevajo poljski; pretežna večina ruskih katoličanov je namreč poljske narodnosti. Vsled tega Rusi katoliške cerkve nazivljejo »poljske« in katolike istovetijo s Poljaki. V Petrogradu in Moskvi je par cerkva tudi za francoske naseljence. Nemcev katolikov je malo, če izvzamemo nemške kolonije ob Volgi. Katoliško vero izpoznavajo kot narod tudi Litvini. Če Poljak ne dobi primerne rojakinje, se oženi z Litvinko. V Turkestanu je razmeroma veliko Poljakov. Mnogo so jih pred leti za kazen prestavili v Srednjo Azijo. Tudi poljske vojske radi pošiljajo v Turkestan: stara nezaupnost med največjima slovanskima rodovima.

Nasproti cerkvi, ob vodnem kanalu, je župnik sezidal pritlično hišico, ki je od zunaj še niso pobelili, od znotraj ne potlakali. »Bodoča sirotišnica,« se je pohvalil; »tod bivam podnevi, tod je moja kuhinja in obednica.« Pokazal mi je par deklic-sirot, ki so se stiskale k starejši dami. Redovnice ne smejo v notranjo Rusijo, zato jih nadomeščajo z zanesljivimi civilistkami. »Poslopje

bomo še razširili, da dobimo prostora za — poljsko šolo.« Pomežiknil mi je, češ: postavno je sicer prepovedano, poučevati drugače kot v ruskem jeziku, vlada pa vendarle ni prestroga; v vseh večjih mestih imajo poleg katoliške cerkve tudi zasebno poljsko učilnico. Za šole Poljaki mnogo žrtvujejo. »Poljsko knjižnico že imamo,« se je pobahal in odprl omaro, napolnjeno s knjigami. »Vladi seveda prikrivam, kolikor morem in dokler morem, včasih mi pa le pridejo na sled,« se je nasmehljaj; »mnogo pretkanosti je treba, da uradnike ohranim pri dobri volji. Doslej sem izvršil že marsikaj; ovirajo pa me, kjer le morejo.«

Poljaki neradi govore ruski, poljščina pa je nam Slovencem izmed vseh slovanskih jezikov najtežje umljiva. Nemščine gosp. Pranaitis ni bil vajen, francoščino sem odklonil pa jaz; pomenkovala sva se torej v mednarodni — latinščini.

Razodel mi je, da je rodóm Litvin, kar sem uganil že iz rodbinskega imena. Isto leto je abrahamoval. Dobrosrčnost in zdravje sta mu sijala z obraza. Preden je prišel v Taškent, je služboval v Petrogradu. Na cerkveni akademiji¹ je bil do-

¹ Ker v celi Rusiji ni katoliške bogoslovne fakultete, v inozemstvu pa z vladnim dovoljenjem sme študirati le malokdo, so v Petrogradu ustanovili »carsko rimsko-katoliško cerkveno akademijo« za višje bogoslovne nauke. Na tej akademiji poučujejo bogoslovne vede duhovniki, vlada pa je nastavila tudi (pravoslavne) lajke za svetne predmete: ruski jezik in slovstvo ter rusko zgodovino. Po srednjih in višjih šolah so izpiti ravno iz teh predmetov najstrožji. Akademija sme podeljevati doktorat bogoslovja. Vendar pa je v Rusiji mnogo težje postati doktor nego drugod. Zato

segel čast magistra bogoslovja. Potoval je nekaj časa po inozemstvu in je tudi na dunajskem vseučilišču poslušal svetopisemska predavanja. Nato je na petrograjski akademiji nad deset let poučeval stari zakon in hebrejščino.

V Turkestanu prej ni deloval noben katoliški duhovnik; od časa do časa so tjakaj poslali misijonarja, ki je v par mescih prepotoval velikansko pokrajino. Leta 1902. šele so ustanovili župnijo v Taškentu. Pranaitis je na lastno željo postal prvi katoliški župnik v Turkestanu. Z vnmemo se je lotil dela. Takoj je sezidal »župno cerkev«, ki jo je v obliki dvorane prislonil na župnišče. Vanjo bi šlo komaj 300 vernikov; zato je pred vhomom še prostoren, pokrit preddvor. Nad njim so zgradili lesen »zvonik«: štirje stebrički drže streho nad majhnim, edinim zvoncem. Taškentska cerkvena občina obsega vso turkestarsko generalno gubernijo ter samostojni kneževini Buharo in Hivo, kjer pa katolikov skoraj nič ni. Po prostoru je župnija vsaj trikrat tolikšna kot avstro-ogrška monarhija! Vernikov pa je komaj 10.000; v Taškentu samem jih biva krog 2000, če vštetejemo vojake.

Podredili so Turkestan mohilevski nadškofiji. Prvotno je metropolit stoloval v Mohilevu (izg. Mahiljóf), odkoder se je že davno preselil v Petrograd. Pravilneje bi se torej metropolija nazivala petrograjska, česar pa vlada ne dovoli. Mohilevska nadškofija je največja na svetu. Če izzvememo Poljsko in južne gubernije (sarátovska škofija), spada pod Mohilev vsa evropska Rusija, Finsko, Sibirija in Turkestan. Pranaitis mi je pravil, da je s petrograjskim škofom prepotoval in pregledal vso Sibirijo, se mudil na Sahalinu in ob tej priliki obiskal tudi Japonsko.

Kakor samostojen škof potuje g. Justin po ogromni župniji. Tekom let je zgradil po vseh večjih krajih že več podružnic, kapel in oratorijev. Vlada mu je dala na razpolago poseben železniški voz. Koder ni cerkvice, zapelje ta voz na stranski tir in skljiče maloštevilne vernike. Vse družine pozna seveda osebno. V one kraje pa, kamor ne vodi parni stroj, mora s pošto, včasih po več dni daleč. V pomoč so mu poslali kaplana, tudi Litvina, ki ga tedaj slučajno ni bilo doma. »Pred par dnevi je odpotoval v Vjernij, glavni kraj Sedmero-malokoga promovirajo doktorjem katoliškega bogoslovja; kandidat se večinoma zadovolji s tem, da dovrši navadne rigorozne in postane »magister bogoslovja«. Z akademijo v zvezi je zavod, kamor pošiljajo gojence vse ruske škofije, tudi one s Poljskega. V tem zavodu je bilo leta 1914. v štirih letnikih 68 akademikov, medtem ko je v navadnem duhovskem semenišču petrograjska škofija sama imela 160 bogoslovcev.

rečja; odtod se poda v Džarkend na kitajski meji; vrne se koncem prihodnjega tedna,« mi je pripovedoval župnik.

Pričel mi je razvijati gospodarske načrte. Sedanja »župna cerkev« je le začasna; izbrali so že prostor, kamor postavijo novo. Sirotišnico in šolo dograde v par letih. Kupil je večji sadni vrt, travnik poleg kanala pa je odmenil za kuhinjsko zelenjavo; ker je vode dovolj, njivice pridno namaka. Še dalje ob kanalu si je uredil elektrarno in cementarno. Vsak gospodar z veseljem razkazuje posestvo; tudi Pranaitis me je vodil od drevesa do drevesa, od brajde do brajde, in mi postregel s sadjem, ki je ravnokar dozorelo. Nekaj ga je ležalo po tleh in po mizicah, ose in sršeni so ga lizali. Nehote sem se spomnil na dom in za trenutek sem pozabil, da se nahajam na zelenici velikanske srednjeazijske puščave.

Snoval je še dalekosežnejši načrt. Mohilevska škofija je prevelika. Težé na to, da se Sibirija odcepi od nje; prideliti ji hočejo tudi Turkestan, ki bo z njim zvezana po bodoči južnosibirski progi. »Sibirija ima še veliko bodočnost,« mi je zatrjal; »zemlja je rodovitna, naravne zaklade so komaj začeli izkoriščati. V Taškentu pa bomo zgradili duhovsko semenišče. Kraj je zdrav, okolica mirna, posestva smo nakupili že dovolj. V nekaj desetletjih bo tod zrastle posebno katoliško predmestje.« Govornik se je razvnel.

Sedli smo h kosilu. V gosti sta prišli dve dami. »Gospa Kalbpasova iz Kokanda,« mi je prvo predstavil župnik. Dama v najboljših letih je največ govorila o deci. Soprog, bančni uradnik, je ostal v Kokandu, kjer poleti gospodari neznosna vročina, na solncu 60—70° C. Gospa s tremi otročiči je prišla v Taškent na — letovišče: »Tod je hladneje, zrak bolj svež in zdrav.« Njen oče je bil Poljak iz Varšave, mati Grkinja iz Carigrada. Stanovala sta najprej v Sibiriji, kjer se je ona rodila, kesneje pa v Odesi. Poročila se je z Italijanom Kalbpasom iz Smirne. Ko sem se prihodnji dan osebno seznanil s soprogom, sem po licu in obnašanju spoznal, da je g. Kalbpas — židovskega rodu, z »italijanstvom« pa nerodno zakriva nemško pokolenje, ki ga izdaja že rodbinsko ime. Druga dama, Poljakinja, se je nedavno vrnila iz ameriške Filadelfije, kjer je bivala dalj časa in prakticirala v — lekarni. Mati oskrbuje namreč v Buhari dvorno lekarno; želi, da bi se je oprijela tudi hči in jo prevzela po materi. Dami navajam kot zgled, kakšni naseljenci se zbirajo v Turkestanu. Med seboj so največ »movili« poljski, da sem komaj razumel, o čem govoré. Izkoristil sem

sestanev v toliko, da mi je gospa napisala pisemce na soproga, naj mi razkaže Kokand, gospodična pa na »matko«, naj me lekarniški pomočnik vodi po Buhari. Na steni je visel izredno velik zemljevid vzhodne in srednje Evrope; na njem sem razložil, kje sem doma in kako sem zašel v Turkestan. Ko sem pravil, kod sem že hodil po svetu, se mi je stanovski tovariš nasmehnil in pripomnil, ne da bi me hotel žaliti: »Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur« (Kdor mnogo potuje, se težko zve-liča). Noben pridigar bi me ne zadel občutneje; od vseh turkестanskih pomenkov in dogodkov se mi je ta stavek najživeje vtisnil v spomin.

Kosilo je bilo skromno. Prinesli so nam sarskega »pilava«, riža z ovčjim mesom, taškentsko narodno jed; nato so nam podali — čiste juhe in malo sadja, mesto črne kave pa čaja. Ob hudi vročini se malokomu ljubi uživati kaj več; sicer je pa v boljnih krogih pri Rusih, kakor pri Angležih, glavni obed šele zvečer; opoldanski malici pravijo »závtrak«.

Po kosilu sva šla zopet na vrt. Župnik je zadremal, jaz pa sem pobijal sršene in se čudil, da se ob toliki vročini — ne raztalim. Okušal sem neprijetno prirodno pravilo, da črna obleka vsrkava skoraj vse toplotne žarke.

Ko sem sanjaril na vrtu, sem si domišljjal, da v Taškentu pač še ni bilo Slovenca in ga najbrž nikoli več ne bo. Saj skozi Turkestan ne potujejo turisti, svetovnih učenjakov, ki bi znanstveno raziskovali srednjeazijske pokrajine in gorovja, Slovenci še nimamo, za kratek čas pa ne bo nihče brodil po teh stepah. In vendar je kmalu po mojem obisku Taškent postal majhna slovenska naselbina. Onstran kanala, četrť ure od katoliške cerkve, leži stari »sapernij lažer«, lesene kolibe, koder poleti stanujejo vojaki. Še dalje na vzhod se širi ravnina: vojaško vezbališče. V tem saperskem taboru je tekom svetovne vojske bivalo na stotine ujetnikov, med njimi prav mnogo Slovencev. Iz tega tabora mi je pisal bivši učenec: »V sapernem lagru je lepše; tu bi hotel ostati do konca vojne... O božičnih praznikih smo Slovenci v kolibi postavili skromno drevesce.« Onstran saperskega tabora, na ravnini, pa je zrastlo novo, 4 km dolgo leseno mesto: zloglasni »Trójčikij lažer« (Svetotrojški tabor), koder so se razpasle kužne bolezni tako, da je tabor enkrat skoraj izumrl. Isti župnik, ki sem mu nekdanj zrl v dobrosrčno lice, in njegov pomočnik sta tudi marsikateremu Slovincu zatisnila oči, z lopatico pa sta mu vrgla na krsto par kep in govorila: »Iz prsti si ga naredil, s kostmi in kitami si ga sklenil, obudi ga, o Go-

spod, poslednji dan!« Hvala Ti, blagi Justin Pranaitis, Tebi in Tvojemu tovarišu, za vse, kar sta mogla in smela dobrega storiti našim ubogim rojakom!

16. Ob Sirdarji.

Mračilo se je, ko sem se poslavljaval od Taškenta. Ob dolgih in silno širokih cestah so ravnokar prižigali obločnice, pred kolodvorom in v poslopju samem pa je gorelo žarnic kakor v imenitni palači. Ob odhodu sem se zavedal, da Taškent, središče Turkeстана, ni samo naravna zele-nica sredi puščave, marveč tudi veliko moderno mesto z elegantnimi stavbami in krasnimi drevo-redi, nekaka oaza evropske civilizacije med tatarskimi rodovi.

Vlak je odhajal ob sedmih po petrograjskem času, ki je merodajen tudi za turkестanske železnice. Krajevni čas, po katerem se ravna vse meščansko življenje, pa presega železniskega za 2 uri 36 minut. Taškent leži torej 39 stopinj bolj vzhodno kot Petrograd,¹ t. j. 69° vzhodno od Grinica.

Ljudstva je bilo vse polno. Ker sem si oskrbel »numerovano mesto«, se mi za sedež ni bilo bati. Domačini pa so kričali in se gnetli ob vozovih. Sprevodnik mi je odkazal manjši oddelek, kjer me vso pot ni motil nihče; le v sosednjem kupeju so razgrajali otroci, dokler onstran Taškenta niso spaspali.

»Ostanovke« na večjih postajah so dolge. Tačas se potniki izprehajajo ali pa obedujejo. Glede hrane potniku po turkестanskih železnicah ni treba skrbeti. Ni je v mestu boljše gostilne, nego so kolodvorske restavracije. Vedno se dobi kaj gorkega; sicer ima pa »bufétčik« veliko zalogo mrzlih jedil in skladanice steklenic domačega in tujeja izvora. Ko privozi zvečer vlak na važnejšo postajo, se zbere na peronu gospoda tistega kraja, dame v izbranih toaletah, častniki v svetlih uniformah; domačini v lepih pisanih oblekah pa se tišče v ozadju. Peron je navadno dolg in širok, da je za procesije prostora dovolj. Dokler vlak počiva, šumi na kolodvoru živahno vrvenje.

Odrinili smo v gluho noč. Luči so izginile in zvezde so bleščale na jasnem nebu. Vozili smo se dalj časa mimo rvtov, njiv in pašnikov taškentske oaze; na tej strani je še nekaj vasic, meščanskih letovišč. Ob prvi večji postaji »Kaufmanskaja«, imenovani po prvem gubernatorju Konstantinu Petroviču pl. Kaufmannu, sem ugledal kraj proge lepe »dače« (vile) in umetno zasajene gozdiče.

¹ 4 časovne minute = 1 dolžinska stopinja.

Vsled vročine še dolgo nisem zadremal. Odprl sem okna in vrata, zrak pa se le ni hotel shladiti. Uro kasneje začujem zamolklo rožljanje. Pogledam krog sebe: vozili smo se po (340 m) dolgem železnem mostu čez mogočno reko Sirdarjo. V mirni, modri gladini veletoka so odsevale zvezde. Onkraj vode smo se ustavili na postaji; na beli deski sem slovkoval ime: Syr-Darjinskaja.

Sirdarja (darja = reka) je znana vsakomur, kdor je prestopil srednješolski prag. Poznali so jo že stari Grki in jo imenovali »Jaxartes«. Reka je tvorila mejo med starim perzijskim kraljestvom in skitskimi rodovi. Aleksander Veliki je z armado prodril do Sirdarje, jo prekoručil, se bojeval s Skiti in je ob reki ustanovil sedanje mesto Hodžent.¹ Sir izvira na kitajski meji; vse njegovo porečje dandanašnji spada pod rusko gospodarstvo. Ima mnogo vode, ki jo pa le malo uporabljajo za namakanje, ker leži struga prenizko; izrabljajo samo pritoke. Drugod so ob velikih vodah zgradili najvažnejša mesta, reka je posredovala promet, na obeh bregovih veletokov se širijo najrodovitnejše pokrajine. Ob Siru je ravno narobe: malo krajev leži ob vodi, prometa ni po njem nikakršnega, reka teče največ po puščavah. Bregovi so namreč nizki; spomladi voda naraste in poplavi okolico; zato poleg reke ne morejo postaviti stalnih bivališč; kamor pa voda ne seže, je nerodovitna puščava. Sirdarja ni plovna: gladina se neprestano izpreminja; voda je na dnu polna blata in peska. Nekaj let so vozili parniki na 600 km dolgi progi od sedanjega železniškega mostu do Perovskega; voziti pa so morali zelo previdno, vsak čas so nasledli na pesku; za vso pot so rabili — 14 dni. Ker ob tej progi ni nobene naselbine, se po parnikih ni prevažalo ne blago, ne občinstvo, marveč samo vojaštvo. Zato so plovbo po Sirdarji kmalu opustili.

Ker se vodna gladina preveč izpreminja, bregovi so pa nizki, tudi ni bilo mogoče zgraditi mostov, ne na Sirdarji, ne na Amudarji ali kakih drugih važni reki v Turkestanu. Še dandanašnji, po toliko letih okupacije in ob vsem napredku tehnike, so v Turkestanu samo trije veliki mostovi: železniški čez Sirdarjo pod Taškentom in čez Amudarjo pri Čardžuju ter leseni most pri Hodžentu. Drugod morajo čez večje reke s čolnom in brodom, kar ni brez nevarnosti, ali pa reko preplavajo tako, da se vležejo na butaro bičevja in krmarijo z nogami. Zanimivejši način pa je plavanje z mehovi: ovčji meh napihnejo z zrakom, vanj spravijo obleko in

orodje, ga trdo prevežejo s trakovi, se vležejo nanj in plavajo čez reko. Pravijo,² da je Aleksander Veliki na takih mehovih spravil armado čez Amu in Sir. Izredna vojskovodja Džingiskan in Tamerlan sta z velikimi množicami prekoručila neizmerne puščave in reke tako, da je vsak jezdec nosil s seboj dva mehova; čez vode so plavali na mehovih, odstran reke pa so jih napolnili z vodo, da niso v puščavi poginjali od žeje.

Ob Siru samem je mnogo drevja in bičevja. Tod se skriva nebroj divjačine, ptic in sesavcev, posebno še pred izlivom v Aralsko jezero; v bičevju pa se skrivajo tudi tigri, divje mačke in podobne zveri. V reki je zelo veliko rib, ki so se razplodile, ker jih domačini ne marajo in malo kdo ribari.

Onstran Sirdarje smo zavozili v eno najnerodovitnejših step, kakršnih je v Turkestanu še več in ki so znane kot »gladna stepa« (golónajna stjep). Ta se razteza 140 km na jug, v smeri na Samarkand. Površje takih step sestoji iz peska in ilovice. V gladni stepi nikjer ni tekoče vode; vse poletje ne pade niti kapljica dežja; samo spomladi in jeseni je nekaj nalivov; tedaj se pokrije stepa z zeleno preprogo in milijardami cvetk, posebno še z divjimi tulipani. Poleti vse drugo rastlinstvo zamre, le sivkasta zelišča v obliki grmičevja s prav tankimi stebelci preprežajo pokrajino. Kamele, ki so zadovoljne z najubornejšo hrano, smučje vejice. Najrevnejši nomadi pasejo črede po takih stepah. Po nepregledni ravani drže karavanska pota, ne morebiti moderne ceste, marveč steze in kolovozi. Da potniki ponoči ali pozimi ne zgreše kolesnic, je uprava poleg pota postavila meter visoke kupe iz ilovice, ki se je na solncu strdila kot kamen. Tlakanih cest graditi ne kaže. Ker v stepi ni kamenja, bi morali material navoziti od daleč, kar bi povzročilo neizmerne stroške; poleti pa bi se cesta na debelo zasula s peskom, ki ga vetrovi prenašajo iz kraja v kraj.

Križem stepe se tuintam dvigajo male zelenice, ki jih uporabljajo kot poštna postaje. Po takih oazah izkopljejo vodnjak, čigar talna voda pa je navadno bolj ali manj slana, da je ne morejo piti. Čim globlji je vodnjak, tem bolj slana je voda. Pri neki taki postaji so hoteli obdelati kos zemlje. Ker jim je primanjkovalo vode, so vodnjak poglobili; voda pa je postala tako slana, da je v par letih zamorila vse nasade.²

V tihi noči se je čulo samo enakomerno drdranje koles, ki me je polagoma uspavalo. Tu

¹ O. c. str. 392.

² O. c. str. 320.

¹ Schwarz, »Turkestan«, str. 141.

intam so se oglašali psi krog čuvajnic in redkih postaj. Ležišč po kupejih sem se tekom par tednov že popolnoma privadil. Lahen preprih je toliko shladil ozračje, da sem zatísnil oči, medtem ko je v vročih pokrajinah po hotelih zrak vso noč razgret; če pa odpreš okna, se vsuje v sobo nebroj mušic. Vrhu tega so žrelzniški kupeji (2. razreda) toliko snažni, da se ni bati nikakršnega — mrčesa.¹

»Prava šiba, ki najbolj greni življenje po srednjeazijskih mestih, je nebroj mrčesa, ki preplavljata hiše in vrtove. Semkaj ne spadajo samo nedolžne stenice, molji, bolhe in ščurki,² marveč še nagusnejša in nevarnejša žival.«

Prva izmed te golazni so kače, ki pa navadno niso strupene. »Zaredile so se po vodnih jarkih in kopaljščih, splazijo se v stanovanja in zgodi se, da kdo zjutraj seže pod zglavje in mesto žepne ure zagradi za kačo. Domačini se jih ne boje. Ko spomlad čistijo jarke in ribnike, marsikak delavec nenadoma zakriči, ker ga je v bose noge pičila v blatu skrita kača; taki dogodki pa jih pri delu prav nič ne motijo.«

Po neštetihih kanalih in ribnikih je brez števila žab, ki ponoči prirejajo velikanske koncerte, posebno spomladi. »Seveda ni prijetno, če kdo potuje po deželi in zjutraj v postelji zapazi žabo, ki jo je ponoči zmečkal. V turkeštanskih mestih in vaseh naseljene žabe so brez dvoma sorodnice onih žab, ki jih omenja Aristofanes in katerih besedni zaklad obsega samo izraze: brekeke kekeke, brekeke kekeke, koaks, koaks, koaks.«

Najhuša turkeštanska golazen so strupeni škorpioni in pajki. Po »gladnih stepah« tega mrčesa ponekod kar mrčgoli, pa tudi po mestih so se zelo razširili. Škorpioni najraje živé v stropovih, ki jih domačini spletó iz dračja in bičevja. Človeka ranijo samo tedaj, če jih draži, sicer mu gredo pa s poti. Zelo so trdoživi. Potikajo se po stepah, kjer pol leta ne pade ne kapljica dežja. Nekdo je ujel škorpiona in ga zaprl v steklenico; šest mesecev mu ni dal ne vode ne hrane, toda živalca je ostala vedno enaka. Po mestih je škorpionov zelo veliko. »Ruski častnik je v Taškentu naročil nekemu Sartu, naj mu preskrbi kaj škorpionov, ker jih še nikoli ni videl. Prihodnje jutro mu Sart prinese litrsko steklenico, napolnjeno z živalcami. Častnik je posodo z nevarno vsebino postavil na okno. Ponoči je prišla mačka in pre-

¹ O. c. str. 249—255.

² Ščurka Nemec imenuje »Russe«, v zameno mu Rusi pravijo »prusák«! Primeri slov. besedo »švaba« in hrvatsko-srbskega »švaba«!

vrnila steklenico; škorpioni so se razlezli po vsi hiši, da jih niso mogli več poloviti.«

Razen tega mrčesa se nahaja po Turkestanu še brez števila muh, komarjev, obadov, moskitov, mravelj, os in sršenov. »Množine muh si niti predstavljati ne moremo; pokrijejo vsa jedila in sadje. Ko se ob mraku muhe pomiré, prično komarji, moskiti in druga nočna sodrga svoje peklensko rokodelstvo; če se je komu posrečilo, da je par ur zadremal, se zbudi ves utrujen, po rokah in licu pokrit s srbečimi in pekočimi pikami. Posebno na potovanju ti mučitelji človeka spravljajo v obup, ko se izmučen vsled naporne poti vleče k počitku, pa vso noč vsled mušic ne zatísné očesa. Posebno kraj rek živi neverjetna množina komarjev in moskitov.«

Razmeroma nedolžne so majhne črne mravlje, ki človeku ne prizadenejo ničesar, uničujejo pa živila. »Če sadje, sladkor in druge slaščice niso trdno zaprte, jih brez dvoma odkrije podjeten Kolumb-mravljinec; takoj se prične v ta sladki raj preseljevanje narodov, da so bili v primeri z njim vpadi Hunov in Mongolov le slaba senca.« Moj mentor je dalj časa bival v stari hiši. Če je sobarica zvečer pustila sladkor ali potico na oknu, je drugo jutro korakala 100 m dolga in 15 cm široka armada med stanovanjem in kakim oddaljenim kotom na vrtu. Pobiljal jih je, polival s kropom, da je uničil milijarde, vendar se število mravelj ni znatno zmanjšalo; slednjič je posemal žged Abderitov, ki so se hoteli ubraniti žab: zbežal je in si najel novo stanovanje.

V Turkestanu je zemlja, kolikor je obdelajo, zelo rodovitna in donša obilo sadu, da se poljedelstvo in vrtnarstvo bogato izplača. Ker pa nobena stvar na svetu ni popolna, tudi »turkeštanske posestnike na minljivost vsega posvetnega od časa do časa spominjajo — kobilice selivke in škodljivi ptiči, ki pustošijo polja in vrtove in kot pravi anarhisti žanjejo, kjer niso sejali.«

Kobilice pravzaprav zelenicam ne delajo prevelike škode, ker se navadno potikajo po gladnih stepah in malokdaj zaidejo na rodovitna polja oaz. Puščave so namreč zelo razsežne; preden kobilice priromajo do obdelane zemlje, jih večina že pogine. Nešteti kanali, ki preprežajo zelenice, so jim nepremagljiva ovira. Če oblasti zapazijo, da se kobilice bližajo naselbinam, pokličejo delavce, da skupljejo jarke krog sovražnika; kobilice popadajo vanje in delavci jih zasujejo s prstjo, ali pa zažgo suho travo in z ognjem pokončajo mrčes.

Hudi škodljivci pa so ptiči, pred vsemi seveda — vrabci, ki ne nastopajo le trumoma, ampak

privihrajo poleti nad žitna polja kot hudourni oblaki, da zagrinjajo nebo. Če se takva vojska spusti na polje ali vinograd, uniči vedno precejšen del žetve. Domačini so nametali visoke kupe ilovice, ki se je strdila v piramido. Na te kopice postavijo otroke, ki ves dan — napol ali docela razgaljeni — stoje na solncu, kriče, bobnajo in ropotajo, da bi odgnali ptiče. Od jutra do večera se razlega po njivah in vrtovih divji krik, uspeh pa je malenkosten. Vrabci so se vpitju privadili, da se ne brigajo zanj; če jih spodé z ene njive, zlete na drugo.

Spal sem tako trdno, da nisem niti čutil, kdaj smo se vozili mimo postaje Černjajevo, važnega križišča. Proga od Kaspiškega jezera čez Buharo, Samarkand in Černjajevo v Taškent se uradno imenuje »srednjeazijska železnica«. V Černjajevem se od glavnega tira odcepi (326 km dolga) stranska proga čez Kokand v Andižan. Ker sem se namenil v ta skrajni koteček ruskega Turkeстана, so voz, v katerem sem spal spanje pravičnega, odklopili od ostalega vlaka in ga priklopili oni lokomotivi, ki je vozila na vzhod proti kitajski meji. Ničesar nisem čul, ne premikanja voz, ne ropotanja koles, ne hrupa uslužbencev. Černjajevo je najbrž zelenica v »gladni stepi«. Kraj sam je majhno selo, ki ga je ustvarila šele železnica. Ima velika skladišča, mnogo uradnikov, sicer pa nima nikakršnega pomena. Imenuje se po generalu Mihajlu Grigorjeviču Černjajevem, osvoboditelju Taškenta, drugem generalnem gubernatorju in velikem pustolovcu, ki je živel burno življenje. Udeležil se je krimske vojske, bojev na Kavkazu in v Turkestanu; nato so ga odslovili. Postal je zagovornik v Moskvi; v Petrogradu je kesneje ustanovil nov list. Vstopil je v srbsko armado in poveljeval večjemu oddelku; Turki so ga premagali pri Aleksincu. Agitiral je po Avstriji, izginal so ga, nakar se je podal na Francosko. Organiziral je v Rumeliji bolgarski upor, zaprlj so ga v Odrinu in poslali na Rusko. Slednjit je dve leti (1882—1884) vladal kot generalni gubernator turkeštanski. Na progi Černjajevo—Andižan ima še več postaj ime po ruskih državnikih in generalih, n. pr. Dragomirovo, Gorčakovo, Skobeljevo i. dr.

Jutranje solnce in vpitje sta me zbudila in spravila k oknu. Stali smo na večji postaji z napisom: Hodžent. Če Rusi gradé kolodvore navadno v skrajnem predmestju, so ga tu postavili daleč zunaj mesta. Hodžent¹ leži ob Sirdarji. S

¹ Poleg mesta se nahaja ujniški tabor. Slovencev tod ni veliko; pač na biva in deluje v taboru slovenski vojni kurat ljubljanskih domobrancev, g. Vladimir Cepuder s Štajerskega.

proge mesta skoraj ne vidimo, skriva se med vrtovi; le par slokih minaretov se dviga iznad drevja.

Hodžent je večje pokrajinsko mesto; prebivalcev šteje krog 40.000, malone samih domačinov; ruski oddelek je neznatn. Hodžent je najstarejše srednjeazijsko mesto. Ustanovil ga je (v 4. stoletju pred Kr.) Aleksander Veliki. Bojeval se je v teh krajih, razširil svoje kraljestvo do Sirdarje in ustanovil na južnem bregu reke »skrajno« ali »severno« Aleksandrijo (*A. šoxárvn*). Odkod se izvaja sedanje ime Hodžent, ni povsem jasno. Ljudska etimologija trdi, da je beseda zložena iz »hodža« in »kend«, da torej pomeni: »mesto hodž«, ker je v mestu baje izredno veliko namišljenih potomcev preroka Mohameda, moslimske duhovske aristokracije. V mestu je namreč 24 »višjih« šol, nad 200 mošej in krog 300 mohamedanskih »duhovnikov«. Pravoslavna cerkev je samo ena. Trgovina in obrt sta se zelo razvili; največ je predilnic za bombaž in barvarnic za svilo. Poleti je zelo vroče; povprečna temperatura junija, julija in avgusta znaša 30° C. Na severni strani reke se dviga gorovje, ki odvrta hladne vetrove in tako zvišuje vročino. Zima je mila, da Sir navadno ne zamrzne. Stepni vetrovi spravljajo v mesto mnogo prahu. Vrtovi znotraj Hodženta zavzemajo 150 hektarov, ne vštévši onih, ki leže zunaj mesta.

Krog železnice se širi stepa. Dolina tod ni široka. Hribi na severu so rjavj, brez rastlinstva; če je spomladi kaj ozelenelo, je vse uničilo žgoče solnce. Na jugu vidimo v dalji visoke gore, ki so — s snegom pokrite. Ta pogled me je presenetil. Že več tednov nisem videl tolikih hribov, po turkeštanskih stepah sem zeval od vročine, tu pa naenkrat zagledam nebotične gore, ki jih krijeta sneg in led. Brezplodna stepa se je nadaljevala še onkraj Hodženta. Ponekod so se pasli konji pa osli. Parkrat smo se približali Sirdarji, enkrat celo na streljaj. Krog vode vendarle raste malo drevja, nekake oljke. Tuintam uzremo revno naselbino, par nizkih koč iz ilovice.

Dve uri kesneje pa se je pokrajina spreminila. Sirdarja se je odmaknila na sever, gore so odstopile daleč vsaksebi, dolina se je razširila v veliko, rodovitno ravnino v obliki elipse, prikazale so se vasi in lepo obdelano polje, ki po njem razen našega žita raste še bombaževca, riž in mnogo južnega sadja.

Prispeli smo v najbolj rodovitno srednjeazijsko pokrajino Fergana. Še dve uri in obstali smo na kolodvoru velikega, znamenitega mesta Kokanda,

Legende o sv. Frančišku.

Ksaver Meško.

Frančišek in bolni mladenič.

Sivi kanji, na plen prežeči, slični, je čepel na raztrganem, težko pristopnem skalovju v Abrucih grad vitezov Nerosassov.

Bili so ti graščaki od nekdanj trdi, neusmiljeni in siloviti ljudje, strah okolice, vedna nevarnost za popotnike, le prečestokrat tudi njihova pogibelj. Nihče ni bil varen, kadar je šel mirno svojo pot pod gorami in se je z brezzlim srcem in z uživajočimi očmi veselil blažoslovljene, solnčne umbrijske lepote. Zakaj nenadoma, kakor jastreb na pokojno kmetsko dvorišče, kjer se brezskrbno solnčijo in kretajo drobna piščeta, je pridrvel doli z grada ali iz zasede viteški ropar Nerosasso s svojimi razbrzdanimi, bojov in ropov vajenimi, boj in rop ljubečimi oprodami. In oropal je neznanega tujca, mirnega popotnika, slednjega solda, slekkel mu suktno in sezul mu čevlje. In da bi ne pozabil, kdaj da se je srečal z gospodom iz roda Nerosassov, ga je še neusmiljeno pretepel; če se je tujec ustavljal, ga je hladnokrvno zabodel ali ga dal po oprodah pretepti do smrti. Polmrtvega, mrtvega je pustil sredi ceste, češ: »Če kdo hoče, naj te zagrebe; če ne, naj te tukaj razkljujejo ptice, raztrgajo psi, razmesarijo abruški volčje, kdorkoli.«

Takšni so bili ti grofje od nekdanj: brez Boga, brez srca, brez vesti in brez usmiljenja. Dedje taki, taki očetje, sinovi enaki ali še hušji...

V zadnjih letih asiškega svetnika, blaženega Frančiška, je gospodarila na gradu donna Florina, vdova po rajnem vitezcu Enciu Nerosassu. Ali povedano bolj pošteno in resnično: gospodaril in vladal je gradu in okolici njen sin Kozimo.

Ta Kozimo je bil cvet Nerosassov. Bil je divji, kakor mlado, neukročeno žrebe. Ne, bil je hušji: krvoločen leopard je bil.

Če so prejšnji Nerosassi ropali zaradi dobička, morili iz sovraštva, iz maščevalnosti, v hipni razsrenosti, ki jim je tičala v krvi in jim je zatemnila vso razsodnost, je ropal Kozimo že v mladeniških letih iz navade, ker mu je bilo ropanje kratkočasna zabava in igra; moril je iz radosti iz morijo in ubojem, zaradi užitka, ki so mu ga povzročali groza in obupni klici napadenih žrtev, brizgajoča, kadeča se kri. Če so pred predniki trepetale vse device in mlade žene, so se tresli pred Kozimom

že otroci, deklice v kratkih krilih, ki so greh in njega gorje komaj šele od daleč slutile.

A če so očeta Encia, dede in pradede kleli mnogi, so preklinjali Kozima vsi. In vsi so klicali nanj kazen božjo, s kletvicami in z molitvami. — Stiskali so pesti očetje in možje: »Bog, ali si, ali nisi? In če si, pa to mirno gledaš in trpiš?« — Jokale so matere: »O Madonna, ali nisi bila tudi ti mati? Pa pustiš tega satana divjati po svetu in moriti duše naših otrok?«

Vse besede donne Florine, ki je bila dobra žena, a ne kos tem srcem, trdim kakor skala, ki je stal na nji grad Nerosassov, vse njene prošnje, vsi opomini, vse grožnje so se brez koristi in brez sadu odbijale od srca sinovega.

»Ves moj trud je zastoj! Čisto po očetu se je vrgel, ne, še zlobnejši je,« je razmišljala graščakinja večkrat vsa potrta. Stresla se je, ko se je spomnila rajnega moža. Zdaj, ko je prihajala že v leta, in se ji je umirjala in lenila nekdanj tako vroča, preburno valoveča kri, ko so ji razočaranja, skrbi in žalosti že srebriale nekdanj blestečečne lase, se je včasih kar začudila in skoro umevati ni mogla, kako da je kdaj ljubila onega divjaka in se je navezala nanj za življenje — seve, v tistih časih, ko se je potegoval za njeno roko, se je kazal le od najlepše strani in je znal svojo srditost, divjost in neusmiljenost spretno in zvito prikriti. Pač je po njegovi nenadni smrti — kakor so umirali vsi Nerosassi v bojih ali ob roparskih pohodih, je pal tudi Encio pod mečem tujega, v Rim potujočega viteza, katerega je napadel s svojo četo — zalovala za njim. A da bi se zbudil, vstal iz groba in bi živela še enkrat z njim tisto nemira, razburjenj, grozot in žalosti polno življenje, ne, tega si ni želela nikoli.

A dasi je bil mož trinog, je donna Florina spoznavala, da je sin Kozimo še hušji in okrutnejši. Zazdelo se ji je včasih, da se je zlila in združila v Kozimu vsa divjost, razbrzdanost in hudobija vsega rodu Nerosassov.

Zatrepetalo in od boli skrčilo se ji je tedaj srce, ker ji je zavelo skozi njega kakor hladna, temna slutnja: »Kaj pa, če bo tudi njegova kazen hušja nego kazen očetova ali kateregakoli prejšnjih Nerosassov.«

In glej, res se je nenadoma, preje, nego je kdo pričakoval, dopolnila usoda, in je prišla kazen.

Roka Gospodova, ki je bila dvignjena že dolgo, a je od dne do dne prizanašala in čakala, je udarila nekega dne nepričakovano. Udarila pa je tako težko, da je zrušila mladega grešnika v prah.

Kozimo je videl ob neki ježi na sosedni grad v mali vasi spodaj v Umbriji mlado deklico. Bilo pa je to dekle tako krasno, tako sveže in življenja kipeče, da se mu je ob pogledu nanjo vžgalo v srču paleče hrepenenje.

Čutil se je, kako da je ni do tedaj še nikoli videl. A je kmalu izvedel, da je šele kratko časa v vasi, pri teti. Mati njena je živila pri stricu, župniku spodaj v Toskani, in se je tam omožila s cerkvenikom. A ta se je ponesrečil pri nekem požaru, ko je bilo Benedetti šele osem let. Pred nedavnim je umrl tudi stric župnik. Tako je morala mati v drugo službo, v Firence, šestnajstletno Benedetto pa je poslala začasno sem k teti.

»Če ta ne bo moja, nisem Kozimo Nerosasso,« si je prisegel Kozimo in se je v mislih že veselil tistega dne in tiste sladke ure, ko utrga ta cvet.

Vendar je sklenil — morda je začutil navzlic vsi divjosti in propalosti vsaj trenutno nekoliko resnične ljubezni do krasnega otroka — da je ne ugrabi kar naravnost z javno silo, temveč da hoče biti oprezen. »Mogel bi se mi prvi napad ponesrečiti in ptička odleti spet v cvetočo Toskano.«

Podkupil je po enem svojih službnikov in zvestih tovarišev v vseh hudobijah sosedo, že priletno žensko, a denarja gladno huje nego satan duš. Ta naj poskrbi, da bo dekletu tega in tega dne samo doma. Naj teto na ta ali oni način izvabi od doma.

Soseda je kmalu zasnovala svoj načrt in je pričela previdno in hinavsko prestri svoje mreže. Dva dni pred dnevom, določenim od Kozima, da prijezdi v vas, je legla. Tožila je o hudih bolečinah v glavi, in da jo bode in žge v prsih, kakor bi ji gorelo v njih. Prosila je sosedo Lucijo, Benedettino teto, ali bi ji šla po zdravila k neki starki zdravnici gori v abruškem gorovju. Če gre jutraj zgodaj in dobi vračarico doma, pride kdaj sredi poldneva lahko že spet nazaj.

Teta Lucija je bila koj voljna. In ponudila je še sama sosedi, da ji naj Benedetta čez dan pomaga in streže, ker sama itak ničesar ne more. Stara grešnica je sprejela ponudbo na videz zelo hvaležno in ginjeno. V srču pa je od veselja vriskala, kako lepo se bo posrečil načrt. Potem dobi še nekaj svetlih skudijev!

Teta Lucija se je res na vse zgodaj napravila na pot.

Benedetta pa je skuhala bolnici zajtrk in je

ostala nekaj časa pri sosedi. Da bi ji krajšala čas in ji pomagala pozabiti bolečine, ji je pripovedovala z uprav otroškim navdušenjem, kako krasno da je v Toskani.

A bolnica je poslušala le z enim ušesom in še s tistim malomarno. Z drugim pa je zelo pozorno poslušala satana, ki ji je šepetal: »Le delaj! A previdno in modro!«

Ko je starka čutila, da je vas že mirna in prazna, ker so vsi ljudje že odšli na polje, je rekla dekletcu: »Vso noč od bolečin nisem spala, pa bi zdaj malo zadremala. Pojdi kar domov, dragica moja Benedetta, in šivaj. Če bi te potrebovala, te kar skozi okno pokličem. Kam daleč tako ne odideš, kaj ne, da ne, dragica? Zakaj, veš, včasih mi postane kar v hipu hudo slabo.«

»Ne, tetka, nikamor ne odidem. Pri oknu bom sedela in šivala. Kar pokličite, če bi kaj radi.«

Ne dolgo nato je pridrvel na vzpenjem konju v vas Kozimo, oblečen kakor grajski služabnik. Tudi obraz si je potvoril in pomazal, da ga ljudje ne bi tako lahko spoznali. Baš pred Lucijinim domom je naglo razjezdil, ovil konopce krog stare oljke in planil v bajto.

Pač se je Benedetta začudila. A ker tujca ni poznala, je v prvem hipu mislila, da išče teto, ali da hoče morda kaj vprašati. A ko je planil kakor volk proti nji, in mu je zrla v divje, od strasti plamteče oči, je navzlic svoji neizkušenosti spoznala, da ji preti nevarnost.

»Kaj hočeš? Poberi se!«

Kozimo se je odločnemu povelju mladenke kratko in hripavo nasmeljal. Ta smeh je deklico še bolj prepričal, da ima neznani tujec zlobne namene. V tem strahu je planila, ker je videla, da ubežati ne more, na klop, je strgala s stene staro sliko Madonne v težkem kovinastem okviru — podedovala jo je po stricu župniku in jo prinesla s seboj sem k teti — in je z vso silo udarila z njo mladeniča, ki je kakor besen silil za njo.

»Pusti me, pri Madonni!«

Z glasnim krikom je napadalec telebnil na hrbet po tleh. In vedi Bog, kaj je bilo vzrok: udarec sam, padec po trdih tleh, veliko presenečenje, da se mu upa tako-le mlado in priprosto dekletu ustavljati in se ga celo dejanski lotiti, strašna razjarjenost nad tako smelostjo, pomešana z divjjo, vso kar valovečo strastjo, ali res očitna kazen božja — med ljudstvom vsaj je bila sodba kmalu enoglasna: Bog in prečista Madonna sta ga udarila —: mladi vitez je v hipu ohromel in ni mogel več vstati. Na priprostem kmetiskem vozu so ga zapeljali v očetov grad.

Na gradu je ležal mesece in mesece, ne da bi se mu bolezen zboljšala. Nesrečna mati je klicala zdravnike od blizu in daleč, slovite profesorje bolonjske visoke šole in mazače ter vračarice iz zakonitih abruških sel in gnezd. Zdravniki so preiskovali bolnika, važno pokimavali, resno odkimavali z učenimi glavami, še bolj važno, resno in učeno govorili, svetovali to, svetovali ono, prinašali in pošiljali najrazličnejša zdravila in mazila, ki so jim vedeli le oni sami izvor, sestavo in ime, odhajali z gradu s težkimi skudi v globokih žepih dolgih svojih halj — a pomagali niso. Mazači in mazačice so govorile še bolj skrivnostno in čudno, svetovali še čudnejša zdravila, ki jih je bilo dobiti še težje, večkrat le z vražami in čarovnijami, zagovarjali so bolezen in molili nad bolnikom predne molitvice, a pomagali tudi niso.

Bolnik pa je divjal.

Srdili so ga ti mnogi tuji ljudje, ki jih ni videl nikoli, a so prihajali kar zaporedoma, ga ogledovali z radovednimi, preudarjajočimi, le redkokdaj sočutnimi očmi, ga preobračali kakor drvar hlod, dasi se je hotel braniti in ustavljati, a se ni mogel, ker mu niso bile pokorne ne roke ne noge, in ker je bilo vse telo kakor kos mrtvega mesa; pregledovali in preiskovali so ga od vseh strani, kakor da niso še nikoli videli človeka, ali vsaj bolnika ne. Škripal je pri tem z zobmi od jeze, tulil kakor ujeta zver, zmerjal, psoval in preklinjal neznance z najgršimi besedami, pljuval jim v obraz.

A še huje nego ti obiski ga je srdila in pekla telesna nezmožnost, da mora, ne še dvajsetleten ležati kakor devetdesetleten starec in še bolj brez moči, in ga morajo krmiti kakor nezmožno dete. Krivdo svoji nesreči pa je v čudni zmedenosti vseh pojmov in v žalostni zaslepljenosti pripisoval Bogu. Zato ga je sovražil z brezmejnim sovraštvom. Z najstrašnejšimi besedami in kletvicami mu je lučal to sovrašтво v nevidno obličje.

Tako strašno je divjal, preklinjal in skrutil Boga, Madonno in vse svetnike, da mu sčasoma razen matere ni maral nihče več streči. In še ta je dan za dnem bolj obupavala.

Čez pol leta je ležal bolnik v tem trpljenju in besnenju.

Prigodilo se je pa, da je šla grajska gospa nekoga dne mimo kuhinje. Vrata so bila napol odprta, in tako je zasilala iz kuhinje glasno govorjenje, glasove dekel in neznan moški glas. Postala je in poslušnila. In je slišala, kako je tujec — bil

je, kakor je potem videla, star siromak, berač spodaj iz Umbrije — pripovedoval o asiškem svetu Francišku in njegovih bratih, o njih čudovitem življenju, posvečenem molitvi, delu, ljubezni in rajski radosti, in o čudežih, ki jih dela Gospod Bog na priprošnji blaženega Franciška. Dekle so venomer začudene vzklikale, da so sicer slišale o asiškem ubožku že marsikaj, a takih reči, kakor jih pripoveduje Matteo, še vendar ne. Treba bo iti kdaj v Asisi, ogledat si čudnega moža in njegovo družino — dolga je sicer pot, a da vidi kdo na lastne oči izvoljence božje, ni predolga.

Tedaj je prišlo donni Florini kakor nenadno razsvetljenje. Prijela se je za čelo, češ: »Sem li tavalva v temi, in me je moja pamet povsem zapustila, da ves čas nisem mislila na Franciška? A zdaj — ali mi nista Gospod Bog in prečeščena Madonna poslala tega moža, da me spomni nanj? Hvala ti, o dobri Bog, hvala tebi, o presladka Devica! — Takoj jutri pojdem v Asisi. Če mi more kdo svetovati, mi bo Francišek, če mi more kdo na svetu še pomagati, bo pomagal Francišek.«

In res se je takoj drugo jutro napravila na pot in je jezdila s spremstvom v mesto na gori Subaziju, v blagoslovljeni Asisi.

Vojaki spremljevalci so ostali v prenočišču v mestu, grofica se je napatila sama, peš in v preprosti žalni obleki doli proti cerkvi Maria degli angeli. Zakaj rekla si je: »Če grem prosit pomoči, ne smem priti v mogočnosti in blesku bogastva in sreče, temveč v vsi skromnosti in ponižnosti.«

V vznemirjenih mislih in s težkim srcem, ker je čutila, kako odločilna da bo ta pot za njo in za sina, je šla doli proti bolnišnici San Salvatore. Kar je zagledala pred seboj ta-le prizor:

Po cesti gori je prihajal, nekoliko sključen, kakor bi bil bolehen in bi težko hodil, majhen mož v habitu manjših bratov. Kar se je nenadoma ustavil in se zapletel v živ pogovor z možem, sedečim v senci oljke ob cesti. Hipoma se je naglo in odločno sklonil, dvignil z vidno težavo veliko butaro slamnatih preprog, kakor so jih pletli ubožni ljudje po deželi za kuhinje in poselske sobe in jih prinašali v mesta in gradove ter jih prodajali tam za majhen denar. Zavihtel si je — dasi je mož pod drevesom naglo vstal in mu skušal ubraniti — butaro na rame, in še bolj sključeno je stopal zdaj po cesti pod dvojnimi bremenom, nego poprej pod bremenom lastne slabotnosti.

Ob njem pa je krevsal kmetič — zdaj šele je videla donna Florina jasneje, da je starček, oblečen kar najborneje, in da komaj hodi, deloma pač zaradi let, deloma od velike utrujenosti. In

slušala je, kako venomer govori manjšemu bratu z visokim, nekako jokavim glasom; z besed še ni razumevala.

»Če ni to Francišek?« jo je nenadoma pretresla čudna slutnja. »Zakaj Francišek pomaga, pravijo, v svoji ljubezni vsakemu človeku in vsaki živi stvari.«

Bližali so se bolj in bolj. Že je videla blede, fini obraz menihov. Videla je nežni, usmiljenja polni njegov smehljaj — mati se smehlja tako trpečemu otroku, ki ga hoče s tem smehljajem potolažiti — ki mu je kar ožarjal lice, ko je govoril kmetiču, ki je venomer iztegal roke, da bi mu odvzel breme: »Pusti, Andrea, pusti! Ti si prinesel že tako daleč!« In ko je zagledala tiste velike oči, ki so se svetile iz shušjanega obraza kakor dvoje temnih biserov in obenem gledale dobrotno kakor oči otroka, si je rekla: »Saj to ne more biti nihče drugi ko Francišek!«

Tedaj je razločno slušala starca: »Kako si dober, o Francišek, kako si blag! Ali ti je razodel sam Bog, da ne morem več nesti? A saj ti pomagaš vsakemu, pa si še meni. Madonna te blagoslovi!«

»Blagoslovi tudi tebe, o brat Andrea! Blagoslovi naju oba prečista Madonna!«

Vroča gorečnost in velika radost je vzklikala iz zvenečega, nekako pojočega glasu svetnikovega.

»In kaj misliš, Francišek, bom li prodal? Glej, hči Anitta — vdova je, saj veš — je bolna in ničesar ne zasluži. Deca pa hoče jesti.«

»Boš! Bog ti bo pomagal, o brat Andrea. In kadar greš nazaj proti domu, oglasi se pri nas pri Porcijunkuli. Naš vrtnar, brat Juniperus, je pomagal včeraj gori v mestu škofijskemu vrtnarju, ki je baš brez pomočnika. Pa je dobil za plačilo belega kruha in vina. Vzemi to, Andrea, in ponesi Anitti in otročičem.«

»A vi, brat Francišek?«

»Mi? Kaj je nam treba pšenične pogače in vina, ko so pa drugi bolni in stradajo! Ali ne razumeš, o dragi brat Andrea, da je, dobri Oče nebeški mislil že včeraj nate in je poslal k nam pšeničnjaka in vina zate in za tvoje, ne za nas?«

»O Francišek,« je vzdihoval oveseljeni starček, »kako naj ti povrnem?«

»Blagoslovi me, o oče Andrea, in mi zaželi mir božji, pa bo plačila dovolj in preobilno.«

»Blagoslovi te Gospod Bog, o Francišek, in prečista Madonna! Daj ti Gospod svoj mir!«

»In tebi in tvojim, o brat Andrea!« se je radostil Francišek.

Že sta šla, kakor da je nista opazila v živahnem svojem dvogovoru, mimo donne Florine, ki

je stala kakor okamenela ob robu ceste, gledala, poslušala in venomer mislila: »To je torej Francišek!«

Kar se je zdramila, ko je videla, da ji oddjeta, če se ne požuri. Naglo je stopila za njima, pohitela mimo Franciška, padla na kolena v čestni prah predenj, ker se je hotela za sina, vedno oholega in prevzetnega, na moč ponižati, ter je zaprosila: »Usmili se, o oče Francišek, in pomagaj!«

Francišek je zavzel za korak odstopil, kakor da mu grozi po tujki nevarnost. Tako se je vznemiril, da so mu preproge zdrsnile z ram in padle v čestni prah.

»Vstani, o žena!« je branil in prosil. »Sem li jaz Bog, da bi klečala pred menoj? Boga prosiva, on bo pomagal in dal mir tudi tebi, o sestra.«

»Kakšen mir naj bo meni, ki sem najnesrečnejša vseh žen in mater?« je jokala gospa in vstala, ko je Francišek stopil bliže in se sklonil, da jo dvigne s svojimi rokami, belimi, kakor lilijске roke Madonnine.

»Pri Gospodu Bogu je vse mogoče, dasi se zdi naši človeški pameti nemogoče. Povej, o sestra, kaj ti teži srce?«

In gospa, v hipu nenavadno pomirjena po topli govorici svetnikovi, iz katere je kakor sladko-pojočji zvok srebrne strune zvenela velika ljubezen, in še bolj potolažena in pokrepčana po njegovem pogledu, globokem in v srce prodirajočem, a vendar polnem usmiljenja, je pričela in je pripovedovala vso žalostno zgodbo o vitezih Nerossasih, o rajnem možu, o sinu Kozimu, in vse svoje trpljenje in gorje.

Francišek je molče poslušal. Sklonil je nekoliko drobno glavo, napol zaprl oči, kakor da napeto premišljuje, sklenil roke in jih mirno držal na stari obdrgnjeni halji, da se je gospe Florini zazdelo vsakikrat, kadar je uprla pogled v nje, da cvete velik lilijin cvet iz rjavega habita.

Svetel je poslušal in si je rekel v duši: »O usmiljenje božje, kako veliko si! Nisi uničilo grešnika, ampak si mu dalo časa, da spozna svoje zločine in se spokori.«

In ker je zaradi one velike ljubezni, ki je ljubil z njo Mater Gospodovo in svojo lastno porodnico, ljubil vse matere, in ker se mu je ta mati še prav posebno smilila, ji je rekel: »Jaz, Francišek, sin trgovca Bernardona iz Asisija, ti pač ne morem pomagati. A Gospod je mogočen in usmiljen. Upam, da ti bo pomagal. A ker želiš, pojdem s teboj, zaradi Madonne, presladke Matere Gospodove, ki je tudi trpela in bila sočutja in pomoči potrebna ... Danes pač ne moremo odriniti,

hodili bi ponoči. Navrh moram z Andreo v mesto. A jutri po sv. maši gremo. V mestni stolnici se svidimo... Daj ti Gospod svoj mir, uboga sestra!»

In Frančišek se je sklonil, da si spet naloži preproge, ki si jih je skušal medtem naprtiti starec Andrea, pa ni mogel.

»Pusti, oče Frančišek,« je prosila donna Florina. »Pošljem svoje hlapce in poneso to v mesto.«

»Hvala ti, o sestra! A pomisli, kakšno dolgo pot so ti danes že naredili. Jaz pa sem spočit, doma sem bil.«

»Pa jih odkupim jaz Andrei.«

Gospa je izvlekla mošnjček in je pomolila začudenemu starcu cekin.

»Bog ti bo povrnil, o sestra. A spodobi se še bolj, da ti kupljeno blago poneseva v tvoje prenočišče v mestu.«

In že je stopal z bremenom po cesti, kakor bi bilo to njegovo vsakdanje, njemu najbolj prikladno opravilo.

* * *

Drugo jutro so se sešli v stolnici, in Frančišek je šel z grofico. Silili so ga, da bi zasedel konja in jezdid, ker so videli, kako slaboten in bolehen da je. A ubožček se je čudil ponudbi in jo je odklonil, odklonil s tako otroškohvaležnim in srečnim smehljajem in s tako viteško vljudnostjo, da ga niso upali več siliti.

Proti večeru so prispeli na grad. Frančišek se je okrepčal s kosčkom kruha — vsa dehteča jedila je pustil nedotaknjena in zahvalil se je tako hvaležno in iskreno zanja, kakor bi bil vsa použil — in je prosil, naj ga takoj povedejo k bolniku.

Ko je Kozimo tujca zagledal, tako ubogega in slabotnega, in vendar s tako viteškim, sigurnim nastopom, se je v prvem trenutku nekako zmedel in je molče motril neznanca. A ko je spoznal, da je ta siromašna halja znamenje zatajevanja in spokornosti, je zabesnel še huje, nego ob drugih obiskih.

Ob tem izbruhu neukrotljive besnosti, ob kletvicah in bogoskrunstvih, ki so se sipale iz bolnikovih ust, se je svetnik z žalostjo zavedel: »Ni še vreden usmiljenja in pomoči božje.«

A ni mu vzelo poguma to žalostno spoznanje. Zakaj še večja je bila ljubezen njegovega srca nego stud nad grehom. In vedel je: večja je tudi ljubezen božja do neumrjoče duše, nego srd božji nad vsemi hudobijami sveta. Treba je le enega: časa! Doklej Bog dá tega, zaupaj, duša!

Vso noč je prebedel pri bolniku. Molil je in govoril mladeniču z vso gorečnostjo svoje plamteče duše, prepolne ljubezni bo Boga in do bližnjika.

A kake prijazne besede iz bolnika ni izvabil. Tudi od zgoraj ni dobil ne žarka razsvetljenja in tolažbe, dasi je klical iz globočine vznemirjenega srca po enem žarku navdihnjenja, kaj naj še stori, kako naj ukroti bolnika, kako naj mu govori, da mu bo beseda segla v srce, in kako naj potolaži trpečo mater. A ničesar! Kakor da so nebesa zaprta. Kakor v noči in v temi mu je tavalna in blodila duša in iskala zaman izhoda iz teme, iskala žarek svetlobe in tolažbe.

Proti jutru se je dvignil, da gre v dolino in se udeleži v vaški cerkvi sv. maše.

Še zadnji pozdrav, tisti sladki, od nebes mu razodeti pozdrav blaženega ubožčka: »Daj ti Gospod svoj mir, ubogi moj brat Kozimo!« Se en pogled na bolnika, dolg in otožen.

Ob tem pogledu je mladi bolnik nenadoma zatrepetal. Začuden si je rekel: »Tako me ni pogledal še nihče nikoli. Kaj mi hoče ta pogled?«

Tako zavzet je strmel za Frančiškom, ki ga je vendar vso noč žalil, ko je s kletvicami, s sramotjenjem in roganjem odbijal vse njegove ljubeče besede, kakor da ne more umevati, kako da že gre in ga pušča samega.

Donna Florina je spremila svetca do vrat grajskega obzidja. Ko sta postala ob vratih, da jih suličar odpre, je žalostna vprašala: »Kaj mi imaš povedati, o Frančišek?«

A Frančišek je v zadregi strmel pred se in ni vedel reči ničesar.

»Ničesar, o mož božji?« je zaihtela nesrečna žena.

»Bog je usmiljen, zaupaj!« je hotel reči Frančišek. Pa si ni upal.

»Pa te še nekoliko spremim, o Frančišek. Morda najdeš vendar besedo zame, besedo tolažbe in upanja.«

Baš kar se je budilo jutro. Kakor bi se luščilo iz noči, kakor bi mrak, ki ga je vsega ovijal in zakrival, padal raz njega in se prekucaval v nevidne podzemске globočine, se je širilo, nebo nad svetom v svoji jasni modri lepoti. V daljavi so se že iztezali čez obnebe dolgi, motnosvetli prsti solnca, da se upro ob azurno gladino in pomagajo solncu v višavo.

Tedaj je zapel iz globočine jasen glas zvona, kakor prijazen glas božji.

Frančišek se je zdrznil. Spoznal je, da se je predlogo zamudil. Ze darujejo v vaški cerkvi sv. mašo, pravkar pozvanja k povzdigovanju.

Naglo je svetec pokleknil na tla, na trdo kamenje. Obrnjen z licem doli proti cerkvi, je razširil roke in je molil polglasno: »Molimo te, o Go-

spod, in te hvalimo vsepovsodi po vsem svetu, ker si s svojo smrtjo svet odrešil.«

Nato se je zamaknil v tiho molitev.

Tudi donna Florina je sklenila roke. Vročé molitve so ji kipele iz trpeče duše.

Francišek je pa, klečeč na trdi kameniti cesti, z močjo svoje vere in svoje ljubezni še enkrat naskočil usmiljenje božje.

»V čem je tvoja največja veličina, o Gospod? Ne li v tem, da si usmiljen in odpuščaš? In v čem je največja sladkost človeškega srca? Ali ne v spoznanju: 'Gospod mi je vse odpustil!' Zato: Usmili se, odpusti! Vem, veliko je število grehov tega nesrečneža, a večje je tvoje usmiljenje, o Gospod, ti preusmiljeni!«

In glej, tedaj je prišel čez svetnika po veliki dušni praznoti, ki jo je čutil v ogromnih zidinah gradu, med bogastvom, pridobljenim v zločinih in umorih, med spomini na viteзов Nerosassov hudobije in grehe, ki so mu kar dihali nasproti iz zidin, iz tal, iz vsega ozračja gradu, duh božji. Mahoma se je odprl duši pogled čez svetove, čez čas in večnost. Skrivnosti življenja in smrti, skrivnosti trpljenja in radosti so se razgrnile pred očmi njegove duše. In njegovo srce, skoro že obupano, se je odprlo, kakor kelih rože prvim solničnim žarkom, v vsi neskončni krasoti in veličastnosti božji, katere najlepši, najdragocenejši biser je: usmiljenje! Usmiljenje, ki ga je deležna vsaka kreatura božja, tudi največji grešnik, ki ga bo okusil tudi ta zakrnjeni zlobnež.

Tedaj je svetnik naglo vstal, kakor da ga je dvignila silna nevidna moč. Razširil je roke s še zanosnejšim razmahom in s pogledom, plamtečim od notranjega ognja, z licem, sevajočim bolj od solnca, ki je pravkar vzhajalo, s srcem, srečnim kakor srca serafov pred prestolom božjim, je v svoji sreči in radosti blagoslovil svet, nebo in zemljo, sonce in buedeči se dan.

In blagoslovil je mater, ki je molče, vsa zavzeta stala ob njem.

»Daj Gospod svoj mir tudi tebi, o sestra. Vrni se v miru in upaj!«

Nagnil je za nekaj hipov glavo nekoliko na stran, kakor da posluša glas, ki prihaja iz daljne daljave, da ga sliši komaj, le napol razločno. Čez nekaj trenutkov pa je izpregovoril ves blažen: »Kadar umrem, boš potolažena, o sestra! Ne bo več dolgo.«

Preden je začudena gospa našla primerno besedo, da ga zahvali, se je spustil Francišek brzo dol po cesti, mlademu jutru in toplemu solncu v ljubeče, bratsko naročje.

Bolnik je ležal in svoji onemoglosti in v svojem trpljenju kakor dotlej. In vendar ni bil več isti. Na ne malo, veselo začudenje materino in vsega gradu se je po tisti noči, ki jo je prečul in premolil ob njem Francišek iz Asisija, zelo izpremenil. Ni več tako divjal, ne preklinjal. Pač ga je še večkrat napadla tista nebrzdana njegova srditost. Zaškripal je z zobmi, že odprl usta, da zadivja, da izbruhne iz sebe strup ostudnega srčnega tvora kletvice in bogoskrunstva, kar se je naenkrat pozorno zagledal v praznoto pred se in je utihnil in se polagoma povsem umiril. Tudi govoril ni mnogo, niti z materjo ne.

Vsa ta nenadna in nenavadna izprememba pa je bila v prvi vrsti posledica tistega zadnjega Franciškevega pogleda. Brž, ko se ga je lotevala kdaj besnost, se mu je zasvetilo naproti tistih dvoje globokih, plamtečih in vendar tako milih oči, ki so ga pogledale ob slovesu tako prodirno, kakor bi mu hotele prodrati v globočino srca in pregnati iz njega vso temo in vso zlobo, in obenem tako otožno, kakor da se poslavljajo za vekomaj, in, dasi je bil sirov s tujcem, tako dobrotno in ljubeče, kakor da se poslavlja nad vse ljubeča mati od najboljšega sina. In kadar je zagledal pred seboj ta čudežni pogled, ga je minil v nekaj hipih ves divji srd. Postal je kakor otrok, ki ga premaža spomin na ljubljeno mater, na njeno ljubezen in dobrotnost.

Češče in češče se je pečal v mislih s tistim čudežnim Franciškovim pogledom: »Kaj mi je imel ta izredni mož povedati, ker me je tako pogledal?«

Ob tem spominu se mu je budil v srcu odmev vseh besed, nauk in prošnji, ki jih je govoril Francišek tisto noč, in ki je imel zanje le sovražan zasmeh, srdito roganje in preklinjanje. Toliko je razmišljal o teh besedah, da ni imel časa za druge pogovore, ne časa za razmišljanje o svoji boleznii in nesreči, niti ne časa za besnenje.

In glej, vse tiste, tedaj začnevale in s sovražtvom zavržene besede so mu postajale sedaj kakor klini visoke lestvice, ki se po nji duša polagoma dvigala iz globokega, temnega brezdnia in se je, počasi, počasi in z veliko težavo vzpenjala in reševala luči nasproti.

Včasih je napol tiho, nekako sramežljivo zaprosil: »Mama, pripoveduj mi o Francišku!«

Pripovedovala mu je in mu povedala vse, kar je vedela o svetniku božjem. Slikala mu je vse njegovo življenje, veselje mladosti in boje, kolikor jih je poznala, še večje veselje, še jasnejšo srečo njegovo, odkar se je povsem izročil Bogu in se zaročil s sveto deviško revščino, o njegovi ognjeviti, ljubezni polni duši.

»V ti ljubezni je izgorel, da je njegovo telo skoro že kakor truplo mrljica. A ljubezen je še vedno močna kakor v nekdajnih dneh.«

Kozimo je poslušal kakor otrok lepo pravljico. Zamišljen in zavzet je strmel pred se, zakaj ob postelji je videl spet tistega slabotnega moža, ki se mu je zdel v tisti usodni noči, da drži habit bolj njega pokoncu nego on habit. In slišal je spet njegove besede, polne svetega ognja in neskončne ljubezni. In spet je gledal tik pred seboj njegove čudežne oči, plamteče od ljubezni, sočutja in usmiljenja.

Dobre tri mesece tako . . .

»Francišek iz Asisija je umrl!«

Kakor bi jo nosil brat rajnega, bežeči veter, ali bi jo peli čez širni svet tisti škrjančki, ki so sedli na slammato streho Franciškove celice, baš ko je Francišek umiral, in so zapeli dragemu bratcu pesem uspavanko, je šla novica po deželi.

Vsa Umbrija, vsa Italija je poslušnila, se vznemirila in razzalostila. A mnogi so se po prvi žalosti razveselili: »Imamo spet enega svetnika več v nebesih, enega priprošnjika več.«

Pa je prihitela vest tudi na grad Neroassov, v nedeljo, ko je Francišek v soboto zvečer umrl. In tudi donna Florina se je po prvem bridkem začudenju in vznemirjenju razveselila.

»Prišla je ura! Zdaj, o blaženi Francišek, izpolni svojo obljubo. Kadar umrjem, boš potolažena.«

Brzo je dala vse urediti, da se napravijo na pot v Asisi.

V ponedeljek, ob prvem svitu, so šli iz gradu. Potovali so naglo, kakor je bilo z bolnikom le mogoče. Le dva, trikrat so za kratek čas počivali. Tedaj je bolnik prosil, naj mu mati pove kaj o zadnjih časih Franciškovich. Pravila mu je, kar so govorili vsi ljudje, kako je šel svetnik pojoč smrti naproti. Kako so mu bratje morali spet in spet peti pesem, ki jo je sam speval, pesem o lepoti sveta in o lepoti in sreči smrti v milosti božji. In kako je blagoslavljal poln ljubezni rodno mesto, blagoslavljal brate in vse one, ki bodo kdaj njegovi, ki bodo hodili po njegovih stopinjah za Gospodom Kristusom.

Bolnik je poslušal z blestečimi očmi. Ko je mamica utihnila in so šli dalje, pa je zaklopil oči in je ležal mirno, kakor da spi. Pa ni spal. Z vsemi silami duše je iskal iz labirinta zmot svojega doseganja življenja izhod na solčno pot Franciškovo. Zakaj že je verjel in vedel: Najlejša pot

je to, polna blagoslova, edina pot do Boga in do sreče.

Ko so prišli v Asisi, so izvedeli, da so Franciškovi rojaki truplo svetnikovo pokopali že v nedeljo zjutraj, iz strahu, da jim ga Rim ali kdorkoli odvzame.

Takoj so nesli služabniki bolnega Kozima na svetnikov grob v San Giorgiu.

V goreči molitvi, polna velikega nemira, je stopala mati ob nosilnicah.

V cerkvi je bila velika gneča. Od vseh strani je vrelo ljudstvo v Asisi in na svetnikov grob.

Mestni starešine so s trudom delali red. Ko so videli bolnika in slišali, da pričakuje ozdravljenja po mrtvem Francišku, čudeža, so mu s težavo naredili pot do groba.

Bolnik je gledal in se čudil: »Kako je prišel ta čudežni mož tisti večer ubog k meni! Da je berač, bi skoro mislil. A glej, zdaj prihaja ves svet k njemu. In vsak je srečen, če sme za hip poklekniiti ob njegovem grobu.«

Ko so prišli na grob, se je mati ustrašila. Videla je: Kozima se spet loteva napad. Oči so se mu divje vrtele pod široko razprtimi trepalnicami, kar kipele so iz jamic, kakor ob najhujših napadih. Ustnice so mu trepetale in se bolešno zvijale, ob kotih ust so se prikazale bele pene. Vse telo se mu je treslo in je bilo v nekaj hipih vse znojno.

Donna Florina je pomislila z velikim strahom: »Še tukaj, na grobu svetnikovem, pred vso množico, zdivja!«

Zgrudila se je na kolena in vzdihovala v trpečem srcu: »Pomagaj, o blaženi Francišek! Spomni se, kaj si mi obljubil!«

A glej, bolnik ni zdivil. Polagoma se mu je obraz umirjal in jasnil. Oči so mu strmele zamišljeno, nepremično na grob. In gledale so, česar ni videl morda nihče iz vse množice.

Skozi kameniti pokrov in skozi priprosto leseno krsto je gledal mrtvega Franciška, vsega velega in izsušenega kakor odsekano suho vejo. Slednji sok in vso moč so mu izpile iz slabotnega telesa ljubezen, bolezen in smrt. In vendar ni bila ta smrt nič groznega zanj. Prišla je in objel jo je radosten kakor sestro. Kako pač to? Ali ne zaradi tega, ker mu ni mogla ničesar vzeti, ko pa se je že davno vsemu odpovedal, vse zapustil? Ali ne zaradi tega, ker je z vsakim dnevom stopal bliže Boгу naproti, in je bila smrt le zadnji korak k Boгу? Kaj naj bi se torej bal smrti? Ali ni bil smrtni dan najsrečnejši dan vsega njegovega življenja? Kako naj bi potemtakem imela smrt kaj groznega zanj?

Ob tem spoznanju, ki mu je šlo kakor naglo razodetje skozi dušo, se je spomnil Kozimo v hipu spet vsega, kar mu je govoril Frančišek v tisti noči. In česar ni umeval tedaj, ker ni maral umevati in je poslušal le kakor speč, česar ni umeval vse te mesece, dasi je mnogo razmišljal o tem, glej, to mu je postalo jasno zdaj, kakor bi bila v hipu posijala svetla luč iz višave ali iz groba svetnikovega na vsa ta velika in težka vprašanja: skrivnost smrti, srečne in nesrečne, skrivnost posmrtnosti in večnosti.

In glej, tedaj mu je bilo v hipu, kakor da so se odprle tiste čudežne oči svetnikove in se uprle naravnost vanj. In ob tem pogledu iz globine groba mu je prišlo tudi razodetje in umevanje, kaj da je hotel tisti zadnji pogled svetnikov od slovesu: vabil ga je za seboj! In ker mu ni maral slediti, zato je bil tako žalosten. A zdaj — zdaj je na poti za njim. Zdaj mu hoče slediti čez svet v nebo, čez bežeči čas v stalno, mirno večnost.

»O oče Frančišek, ti blaženi, hvala ti, da si me klical, da si me rešil!«

Mati je med tem drhtela v vedno večjem nemiru: »Ali vstane? Ali svetnik stori čudež?«

Že so jih odganjali.

»Naprej! Dovolj dolgo! Komu se je dovolilo toliko?«

Mati je krčevito zaplakala. Srce ji je vpilo: »O Frančišek, svetec božji, ali nisi obljubil: 'Upaj, kadar umrjem, boš potolažena?' Jeli tudi tvoja beseda kakor beseda navadnih ljudi, zvok v veter?«

Sključila se je povsem na grob svetnikov, poljubila ga in zaklicala glasno, kakor da hoče predramiti spečega svetnika:

»Pomagaj, o oče Frančišek! Stori čudež, kakor si obljubil.«

Tedaj je izpregovoril bolnik počasi, s slovesnim glasom:

»Je že, o mamica: Verujem!«

Literarna tradicija v ‚Evangelijih in listih‘.

Dr. A. Breznik.

3. Od Schönlebna do Japlja (1672—1787).

V tej dobi niso imeli »Evangeliji in listi« nobenega tako odličnega prireditelja, kakor je bil Hren. Ti izdajatelji niso bili več na višku časa in za večino pisateljev svoje dobe, kakor za Kastelcem, Janezom Svetokriškim in Basarjem, daleč zaostajajo. Napredka ni veliko, ker je vsak prireditelj smatral izdajo »Evangelijev in listov« za lahko delo. Kdor se je lotil nove izdaje, je segel po svojem predniku (Paglovec in Pohlin sta imela celo več prejšnjih izdaj pred seboj) in ga je prepisoval. Časih je pogledal kdo tudi latinsko besedilo, a toliko truda si ni nihče vzel, da bi bil vse slovensko besedilo po vulgati pregledal. Vsak se je glede besedila in tudi glede pravopisa kar najtesneje oklepal tradicionalnega prevoda in je le s težavo spremenil kako posamezno besedo, konstrukcijo, obliko ali čas. Nekateri so bili tako zavetovani v svoje prednike, da so prepisovali celo tiskovne napake. Večkrat je prednik kaj besedila pomotoma izpustil ali pokvaril in zgodilo se je, da so take stvari trije ali štiri prireditelji za njim prepisali. Pripetilo se je celo, da prireditelj po-

tvorjenega besedila ni razumel, a mu ni prišlo na misel, da bi šel mesto v vulgato gledat, temveč ga je sam po svoji glavi popravil.¹ Kako so bili drug

¹ Hrenovo tiskovno pomoto: taku bi jeft bil en buzhez bronéz, ali en sgonez sponéz (33, pustna ned., za Dalm.: »sgonez«) so prepisali Schönleben 69; 1730, 68; Paglovec 1741, 70; l. 1764. je pa besedo Paglovec izpustil, ker je ni razumel: taku bi jeft bil en sbudeozh bronéz ali en sgonezh (!) 50; popravil jo je šele Pohlin 1772, 50. — Hrenovo: Inu de bi jeft v mël prerokovati (ista stran; po Dalm., Luter ima: wenn ich weissagen könn te) je potvorił Schönl.: imël prerokovati 69, kar so prepisali vsi do Japlja (Pohlin: imov), šele ta je popravil: bi jeft prerokovati snal 1787, 51. — Hrenovo: fte tjakaj h'tim mutaltim Malikom, kakör fte bily vojeni, hodli (112; 10. ned. p. bink., 1. Kor. 12, 2: prout ducebaminij) je pokvaril Schönl.: kakör fte bily vajeni 222, kar je še v izdaji 1730 in je odtod prevzel še Pohlin: koker fte bli vajeni 1772, 169 in 1777, 169. Paglovec pa je 1741 in 1764 pisal celo: n vajeni. Popravil je šele Japelj 1787: kakör fte bily pelani. — Iz Dalmatinovega besedila: inu je shnymi kupzhoval, inu je dobil druge pet Cente (Mat. 25, 16: et operatus est in eis et lucratus est alia quinque, po Lutru: und handelte mit denselben und gewann andere fünf Centner) je Schönleben izpustil: inu je shnymi kupzhoval (Na S. Miklausha... dan 272), česar ni do Pohlina nihče opazil; šele ta je 1772 besedilo spet sprejel. — Dalmatin je mesto pri Luk. 24, 17: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes po Lutru (Was sind das für Reden, die ihr zwischen euch handelt unterweges) in po Trubarjevem

od drugega odvsnik, kaže tudi to, da je celo (dolgi) naslov knjige do leta 1741. ostal skoro doslovno Hrenov in sta ga še tudi Paglovec (1741, 1764) in Pohlín (1772, 1777) porabila. Do leta 1741. se je vsak izdajatelj tudi v pravopisu in slovniških oblikah skoro popolnoma ravnal po svojem predniku in ga, prepisujočega stare Dalmatinove in Bohoričeve oblike, ni motila ne živa beseda njegovega narečja, ne zgled drugih tedanjih pisateljev, ki so že precej odstopali od nekdanjega pravopisa. Za tedanjó slovensko pisavo pa je bila ta konservativnost »Evangelijev in listov« velikega pomena. Ravno v tem času je živa izreka najbolj silila v knjigo in po brezbriznosti piscev se je jel pozabljati stari pravopis in tako so bili »Evangeliji« — poleg starega Dalmatina, ki so ga še vedno brali, Janez Svetokriški in Basar ga večkrat uporabljata — edina tedanja knjiga, ki je še hranila staro Bohoričovo pisavo, in iz te knjige so se kolikor toliko učili sodobni pisatelji-duhovniki; na Basarja je n. pr. zelo vplivala pisava Evangelijev 1730 in se glede pisave l v predgovoru svojih propovedi leta 1734. izrečno sklicuje nanje: »Vezhi dev pilhem, koker je u' bukvah krajnskih Evangelijev, u' katerih na mejlti u najdedh poftavlén L.« Tako so bile naše izdaje ravno v najnevarnejšem času najmočnejša vez o ne kontinuitete, ki daje našemu slovstvu sijaj 367letne nepretrgane

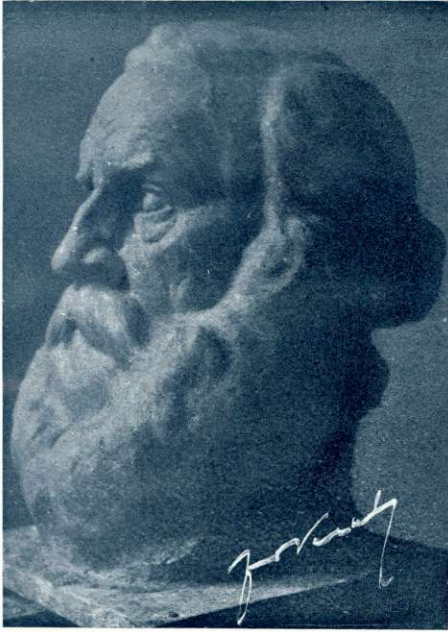
prevodu (figuori, katere vmei fobo gredozh skladata) pomešal tako-le: kakovi lo tu sguvori, od katerih po poti (prevod po Lutru) gredozh (privzeto po Trubarju za isto besedo l) mej fabo pèrpovedata. In tega ni opazil Hren (77, velikon. poned.), ne kdo drugi naših pridediteljev, ki imajo vsi potvorjeno Dalmat. besedilo; pravilno je prevel šele Japelj, 1787, 122: pogovori, katere imata med fabo na poti. — Hren je Dalm. besedilo: le en Bug je, kateri u'vñh, vle rizhy dela, 1. Kor. 12, 6, po besedah vulgate (idem vero Deus, qui operator omnia in omnibus) tako-le zvezil: en lam Bug je, kateri vle pèr vñh rezhy dela (112; 10. ned. p. b). Schön. te zmešnjevanj ni razumel in si je tako-le pomagal: kateri vle pèr vñh rëzhëh (!) dela, 232, kar so ponatisnili 1730, 1741, 1764; enako Pohlín: katire use della v' useh rezhëh 1772 (l. 1777. pa celo: katiri ulfe della v' vñih ludeh), Gutschmann 1780, Japelj 1787, 1792; dalje izdaje 1803, 1806, 1809, 1816, 1817, 1825: kateri vle v' vñih rezhëh dela; šele Burgar je 1833 popravil: kteri dela vle v' vñih, česar pa lavant. izdajca ni sprejela in ima še l. 1857. po Schönlebnu: kateri dela vse u vsih rečeh. — Pri Dalm. besedilu: de on vam da muzh, po fvoji bogati zhafti, možninh biti, Efez. 3, 16. je Hrenu uslo: de on po fvoj bogati zhafty (dasi ni dolgi l), 122, kar je ponatisnil tudi Schön. 241; l. 1730. je pa to prevel: de on po bogatftvi fvoje zhafty (tu je y pravilen, ker je dolgonaglašeni il) muzh vam da, možhne (!) biti, 214, kar imajo vsi do Japlja (Pohlín celo: pokerlzhané biti, gorenjsko narečje) 1772, 182. — Hrenovo pomoto: nélo... fpo-

pravopisne tradicije. Prvi, ki je skušal v njih pretrgati vso pismeno tradicijo in uvesti vanje svojo živo (ljubljanško) govornico, je bil Pohlín, a nevarnost za pisavo je bila tedaj že pri kraju, ker je kmalu za tem nastopil Japelj, ki se je zopet tesno oklenil Dalmatina, kar mu je štela v veliko zaslugu ne le romantika (Kopitar), ampak tudi moderno slovensko jezikoslovje (Škrabec).

Zanimivo je, da so se tudi poprave teh pridediteljev ohranile do današnjega dne in ga ni med njimi nobenega, ki bi ne bil prispeval k besedilu najnovjših izdaj (1912) ter k odlomkom v prevodu dr. Kreka in britanske družbe. —

Govoreč posebej o Schönlebnu moram najprej omeniti, da se mu po krivici že od Kopitarjevega časa (1808) očita, da je pokvaril Hrenov čisti besedni zaklad. Svojo neutemeljeno sodbo je Kopitar povzel iz njegovega predgovora, ne iz knjige same. V predgovoru pravi namreč, da se o Hrenovi knjigi že dolgo čuje pritožba, da ima mnogo hrvaških in dalmatinskih besed, ki so Kranjcem nerazumljive, in da je bolje, namesto takih besed rabiti udomačene nemške tujke. Posebej pravi, da redkokateri Ljubljančan razume jezere, dedič in še druge take besede. To stališče se seveda od Hrena bistveno razlikuje, toda če bi bil Kopitar bral knjigo samo, bi bil videl, da se dejanski ni prav nič oddaljil od Hrena. Zato mu je storil krivico, ko je sklepal iz predgovora:

snali ni tēh Prerokou glāfy (katēre (!) fe ob vñh Sābbotah berō) 79, Dalm.: nélo... snali ni tēh Prerokou lhtimo (kateri fe ob vñh Sobotah berō, Dej. ap. 13, 27) so ponatisnili vsi do l. 1741. (velikon. torek) in še ta je pridržal polovico zmotne: nifo fposnala ne teh Prerokou navuke (katere le... berō), ki je ponatisnjena tudi l. 1764; popravil je šele Pohlín 1772. — V Dalm. besedilu: v' leti moji jezhi, v' kateri jelt ta Evangeli sagovarjam, inu potèrdujem, kakōr itd., Filip. 1, 7. je Hren (130; 22. ned. p. bink.) besede »sagovarjam inu« pomotoma izpustil (lat.: et in defensione et confirmatione Evangelij: v' moji jezhi, v' kateri jelt ta Evangeli potèrdujem, česar ni do Pohlina nihče opazil, šele ta je l. 1772. zopet sprejel (in sicer po Dalmatinu, ker je lahko dokazati, da ga je pri Evangelijih večkrat rabil): jelt ta Evangelium lagovarjam, inu potèrdujem. — Iz Hrena: Tedaj lo fe nyu ozhy odpèrle, inu lta njega fposnala: inu on je sgnin... (78; velikonoč. poned.) je Schönleben izpustil: inu lta njega fposnala: Tedaj lo fe nyu ozhy odpèrle, inu on je sgnin, Luk. 24, 31, kar so vsi na slepo prepisali; šele Paglovec v drugi izdaji 1764 je opazil pomoto. — Dalmatinovo besedilo: inu govornite mej fabo od Pfalmou, inu hvalesnih pejmni, Efez. 5, 19, je Hren takole pokvaril: inu govornite méj fabo s' Pfalmih, inu hvalesnih pejmni (!) 127 (20. ned. p. b), kar so prepisali vsi do 1730; prideditelj te izdaje je pa še dodal eno napako: s' Pfalmih, inu hvalesnih pejmih. Popravilo se je to l. 1741. Vseh nešteti tiskovnih napak, ki so se v več izdajah ponavljale, tu ni mogoče navajati!

Fr. Kralj: Portret starca.

»Schönleben (hat) kein Bedenken getragen, die vom Bischof Krön ausgemerzten Un-Slavischen Wörter, ad faciliorem populi intelligentiam, wieder aufzunehmen.«¹ In navedši ves njegov predgovor, pravi: »Man sieht aus allen diesen Rasonnements (t. j. iz besed v predgovoru), Schönleben's Sprachwissenschaft stand etwa auf einer Höhe mit Truber's seiner!«² Danes bi se seveda nihče ne drznil, primerjati Schönlebna s Trubarjem, ker bi primera za Schönlebna slabo izpadla. Kopitarjeve besede so se potem ponavljale vedno, kadar je bilo govora o Schönlebnu. Glaser pravi: »Schoenleben ne presega gledé na jezikovo (sic!) znanje Trubarja in zaostaja za Hrenom.«³ Enako piše M. Prelesnik v že omenjeni razpravi: »...l. 1672 je ljubljanski stolni dekan Jan. Lud. Schönleben oskrbel njih (t. j. Hrenovih Evangelijev) drugo izdavo, ki se pa ni mogla meriti s čistočo Hrenovega jezika. Schönleben je namreč »ad faciliorem populi intelligentiam« zopet sprejel Dalmatiņove nemške besede in tako Hrenov jezik precej popačil.«⁴

Schönleben je zavrgel le kakih pet Hrenovih besed, vse druge je sprejel; zato pa je odpravil nanovo kakih pet ali šest tujk, ki jih je še Hren sam rabil, in jih nadomestil s slovenskimi izrazi. Poleg tega je čisto v njegovem duhu odpravil vse tujke tudi v tistih odlomkih, ki jih je nanovo priredil po Dalmatinu.⁵ Tako stoji Schönleben v tej stvari tako visoko kakor Hren sam. Pač pa je omahnil s te višine prireditelj izdaje iz leta 1730. (ali morebiti že prej o. Hipolit) in zavrgel kakih 15 slovenskih, po Hrenu uvedenih, besed in jih nadomestil s tujkami. Kar je še bolj obžalovanja vredno, je pa to, da so se te tako ukoreninile, da je celo Japelj mislil, da ni mogoče več izhajati brez njih. V predgovoru novega zakona leta 1784. je zagovarjal nasproti Hrenovi rabi take tujke, češ, da preprosto ljudstvo Hrenovih izrazov ne bi razumelo. Nekaj teh tujk se je po Japljevi rabi ohranilo celo prek Rav-

nikarja in Burgarja do Wolfove izdaje sv. pisma in do Zamejčevih »Evangelijev« iz leta 1870. To krivdo je pripisovati seveda znani »družbi starih oblik«, kakor je nazval Levstik Zamejca, Jerana in njune somišljenike, katerim je posvetil poseben sonet.¹

Kakor glede besednega zaklada tako je bil Schönleben tudi v ostalem skoro popoln posnema-vec Hrenov. Pridržal je mladane vse njegovo besedilo in isti pravopis. Vendar pa se je odločil za nekatere izpremembe — in nekaj poprav ter novih izrazov se mu je tako posrečilo, da so jih po pravici mogli sprejeti nasledniki in jih ohraniti do današnjega dne.² V pisavo je uvedel precej več živih oblik kakor Hren; pogosteje je rabil tudi naglasna znamenja, katera so njegovi nasledniki še pomnožili, zlasti prireditelj iz leta 1730. Paglovec pa jih je leta 1741. skoro popolnoma opustil.

Zamolčati pa ne smemo tega, da je Schönleben vse, kar ima dobrega, vzel po Hrenu. Kjer ni imel Hrena pred seboj (t. j. v tistih odlomkih, katerih Hren ni imel in jih je bilo treba na novo

¹ Izdaja iz l. 1730. je začela rabiti sledeče tujke: folk, gajshla, gnada, jelih, ohzet, rajtati, rajtinga, fhaz, lhpegal, tróhlt, tróhrtar, salhpotovati in podobne, ki so se v vseh izdajah sprejle. Japelj je branil l. 1784. sledeče tujke: fhaz, erbzh, tróhlt, tróhrtar, tavshent, gajshlati. Nekaj tujk sta iztrebila Ravnikar in Burgar, pri Wolfu pa nahajamo še: gnada, jesih, tavshent, rajtati itd.

² Do današnjih izdaj »Evangelijev in listov« so se ohranile sledeče Schönlebne poprave: božič: lkusi koppel tiga prerोजना 17, vulg.: regenerationis, Hren (= Dalm. in Trub.): tiga druguzh rojftva, ljublj. in lavant. 1912: v kopeli prerोजना. — Sv. Silvester: inu gorézhza fvetila (imajo biti) u' valhlih rokah 35, po Schön. imajo vsi do leta 1870.; v ljublj. 1912 je zdaj: svetilke naj bodo prižgane (enako lavant), kar ni bolje; gr. je deležnik sedanjika: φωστανος οτ λóγων καιόμενος = naj bodo goreče svetilke, enako lat.: lucernae ardentes. — 5. ned. po 3 kralj.: Puffite Chriftilovo bešédo obilnu méj vami prebivati 54, abundanter, prej vsi: bogatu, ljublj. in lavant.: obilno. — 6. ned. po 3 kralj.: Mi vejmo valhe isvoléinje 57, D.: koku šte vy isvoleni, ljublj.: izvoljenje, lavant.: izvolitev. — 1. predpostna: kir na premagaine je lku lha 59, contendit, Hren: kir na Imért vojlkuje, ljublj.: ki se v borbi izkuša, lavant.: tekmuje. — 1. ned. v postu: kakór tepéni 77, H.: kalhtigáni, lat. castigati, gr. παιδωδύμενος, ljublj. in lavant.: kot stepni. Angeli lo njemu itregli 79, prej vsi: služili; po Lutru: dienten, ljublj. in lavant.: stregli. — 1. ned. p. bink.: vidih en pèdér v' tvojga brata ozheffu; ta pèdér vséti 197, D.: troho (= Kuzmič), Trub.: eno bil, ljublj. in lav.: pazder. — 8. ned. p. bink.: taifti je bil pred nym obdolhen 218, H.: ovajen, ljublj. in lavant.: obdolžen. Dalje: sakaj ti napréj (tega ni v gr. in lat., ampak imajo vsi od Dalm. in ta od Lutra: hinfort) nebóhí mogel vezh gofpodárit 218, H.: hihiti, villicare; ljublj.: zakaj poslej (še vedno po Lutru) ne bóš mogel véz gospodárit, lavant.: zakaj odslej (po Lutru) ne bóš mogel biti véz oskrbnik itd.

¹ Gramm., str. 59.

² Str. 61.

³ Zgod. sl. slovstva, l. 153.

⁴ Kat. Obzor., 1901, 210.

⁵ Zavrgel je: dedič, dedina, jezer, namesto katerih je stalno pisal: erbzh, erbzhina, tavshent itd.; dalje je pridržal tujke v verzu: je bil kakór Citrariou, kir lo Citrali na fvoih citrah, 28, kar je imel Hren: je bil kakór godzou, kir gódeo na fvoih góllah 16. Nasprotno pa je odpravil Hrenove tujke, kakor: tepéni 77, Hren: kalhtigáni 37; v' eni podobe 220, H.: v' eni figuri 111; ima theffauo 50, H.: beteshe 25 itd. Iz Dalmatina je odpravil tujke, kakor: gorézhza fvetila 35, Dalm.: Leifzherbe; Oblatnik 10, D.: flegar; glavár 10, D.: Tetrarh; ograda 273, D.: kamp itd.

prirediti), ga je vsa moč zapustila in tu se vidi, da sam ni imel niti pojma o Hrenovem oziroma Bohoričevem pravopisu in niti ne o črkopisu. Ko bi bil Kopitar te odstavke zasledil, bi ne bil pisal: »Die Orthographie (namr. Schönlebova) ist ganz Bohoritschisch.«¹ Vse take odstavke je pisal v pristni ljubljansčini in s črkopisom, v katerem ni nobenega reda in nobene doslednosti, dasi je vse te odlomke priredil po Dalmatinu in bi jih bil mogel tako prepisati, kakor je prepisoval Hrena.² Če pogledamo te Schönlebove odstavke in če pogledamo še evangelije Stapletona, čigar prevod je nastal v času med Hrenom in Schönlebnom, potem šele vemo, kaj nam je bil Hren, ki se je v tako kritičnem času brez pomisleka oklenil Dalmatinove oziroma Bohoričeve pisave. Hren je prevzel besedilo iz Dalmatina ravno tako kakor Schönleben ali Stapleton³ in pozneje v svetopisemskih citatih Basar in v nekaterih mestih evangelijev in listov Pohlina. Toda Hren je bil literarno izobražen in je spoznal, da tiči v Dalmatinovi pisavi kos slovenske pismene kulture, ki jo je treba uporabiti. Oni pa tega niso umeli in jim vsa, visoko stoječa, slovniška oblika Dalmatinove pisave ni nič pomagala.

Zanimivo je, da je na podoben način kakor Schönleben, delal s citati (iz Dalmatina in Schön-

¹ Gramm, str. 59.

² Taki odstavki so: evangelij 4. advent. nedelje, 10; 6. ned. po 3 kraljih, 56; sv. Nikolaja dan, 272; sv. Jurja dan, 301; sv. križa dan, 309; sv. Ahaca, 313; sv. Mohorja, 322 itd. Vse te odlomke je priredil po Dalmatinu, a se ni nič oziral na njegov pravopis in črkopis. Zamenjava í in s, íh in sh, v in u, i in y; za ž in š je pisal večkrat brez razlike nemško črko ích, n. pr. íchál 350; íche (= š) bole 350; íchê = že, 301. Časi je za š rabil íe, n. pr. nebečko 301. Semintja je pisal celo k po nemškem: pèkhêl, rëkhe 326.

³ Da je bilo o starosti Stapletonovega rokopisa pravo Oblakovo in ne Raičeve mnenje, se dá zdaj lahko dokazati. Oblak je menil: »Če sodim po jeziku o starosti rokopisa, dozdeva se mi vedno, da spada v sredino XVII. ali celo v drugo polovico omenjenega stoletja.« Lj. Zvon 1888, 696. Evangeliji od 1. do 4. adventne nedelje so iz starega oglejskega misala (kakor vsa Hrenova knjiga), in ti niso prirejeni po Dalmatinu. Od 4. adv. nedelje dalje so iz reformiranega, rimskega misala (kakor Schönleben), in ti so vsi prirejeni po Dalmatinu. Četrta adv. nedelja ima oba evangelija: prvi je iz starega, drugi iz novega misala. Ker so vsi evangeliji, začenši z drugim 4. adv. ned., po novem misalu, so nastali po l. 1634. O reformi misala mi je sporočil g. kanonik dr. J. Gruden sledeče: Reforma misala se je izvršila pod Klemenom VIII. in Urbanom VIII. in je bila z bulo »Si quid est« z dne 2. sept. 1634 objavljena kot avtentična predloga za vse poznejše natisne. Takrat se je tudi na novo določila oblika epistol in evangelijev. Pri nas se je ta reforma misala vveljala pod Scharlichijem, Hrenovim naslednikom, umrlim 1640.

lebna) Jernej Basar: Besedilo je vzel, a jezik je premenil po svojem narečju in svojem (nedoslednem) pravopisu.¹ Cisto drugače pa je ravnal — mimogrede opomnjeno — Janez Svetokriški. Leta je citate navajal natančno (izpustil je le kaka naglasna znamenja) s pravopisom in črkopisom avtorjevim, da si je sam pisal drugačen pravopis in drugačne oblike.²

Med Schönlebovo izdajo (1672) in izdajo iz leta 1730. moram pustiti vrzel, ki se zdaj ne dá izpolniti. Bibliografi navajajo izdaji o. Hipolita iz leta 1715. in 1718., a v ljubljanski licealni knjižnici jih nimajo (zato tudi Kopitar v Gram. in Čop v svoji bibliografiji nista vedela za nji). Vendar pa razlika med tema izdajama in izdajo iz leta 1730. ne more biti velika, ker ima še izdaja leta 1730. jako mnogo istih tiskovnih napak in skoro vse iste posebnosti kakor Schönleben.³ Prireditelj izdaje 1730. je blizu o. Hipolitu⁴ in je doma nekje

¹ Na str. 92. svojih »Conciones« navaja dogodek o izgubljenem sinu iz Dalmatina, toda pravopis in pismene oblike ima svoje. Enako navaja na str. 105. besedilo iz Schönleba: Na to tedej polhluhajte vy itd.; dalje na str. 228. prihod Sv. Duha po Schönlebnu.

² Janez Svetokriški ima vse polno citatov iz Dalmatina, Hrena in Schönleba. Nekaj zgledov! Dalmatina navaja n. pr. v III. zvezku, str. 258, Galat. 6, 14; str. 290, Sap. c. 3.; str. 340, Matth. c. 13; str. 506, 542, 547 itd. Hrena: III. zv., str. 33, 80 itd. Schönleba navaja: str. 216, 310, 580 itd. Sam n. pr. piše oblike na -am: mej Buğam inu zhlovekam, 217, toda v citatu piše na -om; po Hrenu n. pr. citira: taku jeit nezehm verovatí, str. 616, a sam piše: Ti n'hozhesh veruvatí itd.

³ N. pr. Schönl.: Ozkakom 4, 1730: Ozkakom 4; Sch.: Figoyu drivu 3, 1730: Figoyu drivu 3; Sch.: je vekve (= vekove) tural 9, enako 1730, 18; Sch.: is Méftih 67, 1730: is Méftih 66; kjer ima Schönl. oblike na -om, jih piše tudi 1730; če piše Sch. na -am, jih tudi 1730. Odpravil pa je prireditelj vso Schönlebovo ljubljansčino.

⁴ Slovniški predgovor, ki je jako samozavesten (prireditelj se hvali, da se ni še doslej nobena izdaja Evangelijev tako skrbno priredila in očistila vseh napak kakor ta), je povzet po Hipolitovi izdaji Bohoričeve slovnice l. 1715., in sicer iz zadnjega odstavka De Profodia Seu Accentu, str. 223—224. Izdaja 1730 piše ozki é z je kakor Hipolit v svojih spisih, n. pr. 1730: pjele 19, vjera, vjerovatí, stalno; vshe (= že) 33 itd. Enako Hipolit, n. pr. Tom. Kempčana: vjerujejo 12, vjerni Duhi 242 itd. Črko y (prim. o njej predgovor!) za naglasni f rabi jako pogosto kakor Hipolit. Loči pa se od Hipolita n. pr. v tem, da piše omeščani nj ko nj, Hipolit pa ko ni, n. pr. djanje. Prvotno končni kratki naglas se tu pomika nazaj, pri Hipolitu ostaja na koncu. 1730 piše: íposnál 20, póáll, póállal 30, ósri fe okuli 39, sázhni, bellejde ne bódo préhle 3 itd. Hipolit ima naglas na koncu, Tom. Kempčana: íposnál 254, 337; príháll 328 itd. Pisava te izdaje je močno vplivala na Basarja; n. pr. podvajanje l pri naglasnem zlogu, Basar, str. 78: trepetalla, shalvalla, tizhalla, morilli, dërshalli, póttilli itd. Dalje y in naglasnem zlogu: tozhyte 86, sgodyti 80,

pod Novim mestom, kakor kaže naglas: pošten, spoznal, pošlal, začni, ozri se itd. V jezikovnem oziru je znamenit, ker hrani mnogo starih naglasov in nekaj dolenskih posebnosti, ki jih je rabil.¹ Nekaj poprav imamo tudi od njega, dasi se je v obče tesno oklepal svojega prednika.² V črkopisu presega Schönlebnia in je dosledno pisal z za sedanjimi c, kar so doslej od Trubarja in Dalmatina dalje vsi mešali ter pisali oboje: z in c. Nekaj čudnega pa je, da ni poznal Dalmatina in je moral neki odstavek, ki ga je bilo treba nanovo privzeti, sam prevesti, toda prevel ga je tako, da se Bogu

smili! Tudi ta primer nam kaže literarno veličino Trubarjevo in Dalmatino!³

Izdaji leta 1741, in 1764, je oskrbel, kakor poroča Kopitar⁴ po splošni tradiciji, Paglovec. Besedilo je ostalo skoro neizpremenjeno (predručajil je nekaj besed, a pri tem je marsikaj popkvaril⁵), lotil pa se je pisave, ki jo je precej izpremenil. Na mesto pismene dolensščine je stopila gorenjščina, kakor je bila pri gorenjskih pisateljih tedaj v navadi.

Izdaji iz leta 1772, in 1777, je priredil Pohlina. V pravopisnem oziru jih je jako zmrcvaril, ker je

opomnjam 84, povérnyti 75, spomyn 83 itd. Rabo y, ki jo je vpeljal prireditelj 1730, je Paglovec 1741 še obdržal, 1764 pa jo je odpravil.

¹ Znamenit naglas: nehála 19, nóležha 15, bodo pokrivále Semló 38, flushbó 33, od Vézhra 51, oroshnyk, t.j. orožnik 83, lkusi koslóvo kry 89, dva zholná, zholnóv 183, ludítvá 183, vbyáti 186, lo kuhlái 195, Itífkái 196, Veliku ludy je resgrínálu 95 itd. Posebno dobro je ločil lj in nj.

² N. pr. božič: de bi se vùls Svejt popíffal. Letú popíffovájine 14 (prej vsi po Hrenu: sapíffal, sapíffosvajne; v naslednji vrstici je 1730 še pridržal Hrenovo: de bi le z enili, Dalm. ima povsod: fhazati), tako še ljublj.: naj se popíše ves svet, popisovanje, vsi so se šli popisat (enako lavant.), dasi izraz ni dober, prim. Preuschen l. c. pod ἀπογραφῆ, ἀπογράφω: »Med. sich eintragen lassen Lc. 2. 1. 3. 5.« — Ned. pred nov. letom: je shvéla po fvojím dívlíhtvi 32, prej vsi: dezhellviti; ljublj. in lavant.: po svojem divóvtvu. — 1. predpostna: Tezite tedáj vy takú, de ga doféshete 59, prej vsi: popadete, lat.: ut comprehēditis, ljublj. in lavant.: dosēzete. — 2. predpostna: de bi on od méne prozh odtítópil 65, prej: prozh íhál, lat.: ut discederet, ljublj.: da bi odstopil od mene, enako lavant. in brit. družba, n. pr. 1902, 1914; 2. Kor. 12, 8. — Velikon. poned.: kákulhni fo ty pogúvori 134, prej vsi: sgvori, at.: sermons, gr.: οὐ λόγος; ljublj. in lavant.: pogovori. Dalje: Íta néhla te enájti... katéri fo djáli, Luk. 24, 34, prej vsi po Hrenu (katérim Íta djala), ki ni razumel lat.: dicentes, ki je tu žolíknj, ne imenovalnik; gr. je (po Sodnu): καὶ εἶπεν... τοὺς ἐνθάδε... λέγοντας, poslej imajo vsi práv, n. pr. ljublj.: in ti so rekli. — 3. ned. po vel. noči: de vy potíhinite to nevéjdnoít 147, prej vsi: nevedejne, ljublj.: nevednost, toda lavant. ima: nevednim ljudem. — Križev ted.: bo on vñaj sa nejgòve naddéshnoítí vólo gori vítal 156, prej vsi: neralmótti, Dalm.: neramoshlovíti, Luk. 11, 8, lat.: propter improbitatem, gr.: τὰ ἀναλίαν, nesramnost, predrznost, prim. Preuschen l. c.: ljublj. in lavant.: zavóljo nadležnosti, brit. dr. 1914: nadležnega moleodavna, prej: nesramnost 1902. — 6. nedelja po bink.: de tu gréjihu tellú bóde res djanu 187, prej vsi: tute nehá, ljublj. in lavant.: da bi se razdejalo. — 8. ned. po bink.: kadár vshé bom od íhlíhta vódtávlén 194, prej vsi: poítavlen, lat.: amotus fuero, ljublj., lavant.: ko bom odstavljen; enako brit. dr. — 9. ned. po bink.: le je zhes (Meftu) s'jók al 196, kar imajo ljublj., lavant. in britska družba, lat.: flevit, prej vsi: plakal, kar je tudi prav, ker gr.: ἐκλωθῆν smatramo tu lahko kot kompleksivni aorist, prim. Blaß-Debrunner, Gram. d. neutestam. Griechisch, Göttingen 1913, § 332.

³ To je konec lista 23. nedelje po binkoštih, str. 234. Takú Tedáj móji... perverszhéni (desideratissimo, prevel je najbrž s pomočjo nem. gewünscht!) Brátje... To Evdóio prósim inu to Syntychen obyszchem (lat.: Syntychen deprecor, tu je najbrž mislil na nem. ersuchen in je prevél ob-iščem), de bódo enovólni v Gólpúdu, ja tudí tébe ò Germáne (!), kir lí ti méni enák (!) (etiam rogo et te germane compar, gr.: ἴηται οὖν ὄγος, pravi, resnični tovariši), prólim itd. Še groznejše pa je, da je to kodrčijo Paglovec l. 1741, in 1764, ponatisnil; odpravil jo je šele Pohlina.

⁴ Gram. 124—125.

⁵ Izdaja 1741: Velika noč: kader je lih sonze blu gori períhlu 167, tu je pravilni čas, gr.: ἀνατελλαντος τοῦ ἡλίου aor., orto iam sole, prej po Dalmatino (in ta po Lutru: da die Sonne aufging) vsi napačno: kadar je Sonce gori ihlu, edini Trubar je prav prevél: kadar je vshe tu Sonce bilu vleshlu. Za Paglovceem so imeli pravilno do l. 1803., tedaj pa zopet napačno: je lonze gori ihlu, kar so sprejeli vsi, tudi Wolf, dasi je Allioli pravilno prevél: da die Sonne eben aufgegangen war (takih zgledov, da Wolfovi delavci niso gledali na Alliolija, temuže na tradicionalni slovenski prevod, imamo veliko!); napačno ima še ljublj.: ko je sonce vzhajalo, prav pa lavant.: ko je že izšlo sonce. — Velikon. poned.: Inu ona fta niega permorala 172, pravilno z dovršnikom izraženo, doslej vsi napačno: permorovala (po Dalm. in ta po Lutru: sie nötigten ihn), gr.: παραβέλοντο, coe gerunt, = prisilila sta ga. Paglovčev prevod so sprejeli vsi, zavrgel ga je šele Burgar 1833 in napak prevél: sta ga silila, kar imajo še Krek, ljublj. in lavant.; pravilno brit. dr. 1914: prisilila ga. — 1. ned. po vel. n.: katerim vy bote grehe odpúftili, tem lo odpulheni, inu katerim jih bote sadershali, tem lo sadershani, 179, v tej obliki se je besedilo ohranilo do ljublj. in lavant. 1912, kar je napačno; gr. je (Jan. 20, 23): ἄν τινον ἀφήης (aor. = odpustite) τὰς ἀμαρτίας, ἀφένονται (perf. pass., so odpuščeni) αὐτοίς, ἄν τινον κρατήης (sedanjik = jih pridržujete, hočete pridržati, nekaj praes. de conatu), κρατάντου (so pridržani). — Dalje (vrstica 19): je Jesus perihl, inu je Ítal v' fredi med njimi 178, tu prvič napačno, dotlej so imeli po Dalmatino pravilno: je Ítopil, tudi Luter pravilno: trat mitten ein, gr.: ἔστη, Paglovčev napako so imeli odsej vsi do Japlia, le-ta je zopet pravilno prevél: je Ítopil, kar so obdržali vsi (tudi Wolf, dasi je Allioli napačno prevél: er stand) do ljublj. 1912, tu se je zopet samovoljno napaka uvedla: je stal. Enako napako je prvi

pretrgal skoro vso pismeno tradicijo, a v stvarnem oziru jih je precej dvignil. On je bil za Hrenom prvi, ki je smatral izdajo »Evangelijev« za resno delo in jo je pregledoval pridno z vulgato v roki. Opazil je precej izpuščenih in pokvarjenih mest, kakor smo videli v uvodu tega odstavka. Poleg tega je tudi v jezikovnem oziru za Hrenom največ storil, ker je marsikak člen pri samostalniki opu-

zapisal Paglovec v evang. velikon. torka: je Jesus vsredi... Ital 175, kar imajo poslej vsi, tudi ljublj. 1912: Tisti čas je stal; enako lavant. Pred Paglovcem so vsi pravilno imeli po Dalm.: je ftopil, T.: ftopi, ker je gr.: ἔστη, aor. Na str. 12. ima za božič ljublj. 1912 (lavant. ima prav: je pristopil) enako: angel stoji pri njih, napačno od Wolla dalje, prej od Trub. in Dalm. dalje vsi pravi čas: je ftopil, bolje bi bilo: pristopil, gr.: ἐστῆν. Pravilno pa je na 3. adv. ned. v ljublj. 1912: sredi med vami pa stoji (tako imajo vsi od Japla 1800 dalje, prej napak po Dalm.: je ftopil, po Lutru: ist getreten; prav pa je prevel Trub.: vsreidi vmei vami ftoij), ker je gr.: ἔστησαν. — 4. ned. v postu: En Mladenizh je tukei, 89, prej hlapzhizek, tako imata še ljublj. in lavant. 1912, toda lat. je: puer, gr.: παιδάριον, otrok, prim. Preuschen: »das Knäblein, der Knabe J.(oh.) 6, 9.« — 20. ned. po Bink.: prepevajte Gospudu u' vaših lerzih 270, prej vsi: psallirajte, lat.: psalentes; prepevajte imajo še danes vsi. — Vnebohod: aku ony bodo kei fterpeniga pyli 198, prej vsi po Trub. in Dalm.: smertniga, lat.: mortiferum, gr.: θανάσιμον. Po Paglovcu so vsi sprejeli: strupenega, tudi brit. dr. — Bink. ned.: belfeda, katero fte vy Iliihali, 203, Paglovec je prvi prevel po lat.: sermonem, quem audistis, kar so potem vsi sprejeli, prej so imeli vsi Dalm.: katero vy Iliihite, po Lutru: das ihr hören, tako je v grščini: καὶ ὁ λόγος, ἐν ἀκοῦσῃ.

stil, precej germanizmov iztrebil in marsikako domačo konstrukcijo uvedel. Na nekaterih mestih je tudi besedilo popravil, ki se je ohranilo do današnjih izdaj.¹

Leta 1780. je priredil Evangelije v koroškem narečju Gutschmann. Zanimivo je, da jih ni priredil po Pohlínu, ampak po Paglovcu izdaji iz leta 1764. Besedila samega se ni dotaknil, vpeljal je vanje koroško narečje in nekaj nemških besed.

¹ 1. ned. v adv.: inu na semli bo ftkanje... pred ftrahfrem fhumenjam tega morja, izdaja 1772, 2. izdaja 1764 (po Dalm.): inu na semli bo ludem britku pred tem fhumeniam, lat.: prae confusione sonitus maris, ljublj.: bi stiska zavoljo strašnega šumenja morja, enako lavant. in Krek. — 3. predpostna: inu potem, kader bodo njega fhe otepli, bodo njega umorili 51, prej po Hrenu: inu kadär vshé (ga) bodo otepli, lat.: postquam flagellaverint, neokretni potem imata še ljublj. in lavant.: in potem ko ga bodo bičali. — 5. postna: vi pak fte meni zhaft o d u selli, lat.: inhonorastis me. Pohlínovo popravilo imajo vsi do 1840 in lavant. 1857, l. 1870.: vzeli, ljublj. 1912 imajo mi pa čast jemljete, Jan. 8, 49, po gr., kjer je sedanjik: ἀτιμάσατέ με, kar prevaja Preuschen: »beschimpfen J.(oh.) 8, 49.« — Cvetna ned.: Prov veliku ludy pak je resgrinnalu, 70, Japelj je spremenil: filnu veliku, kar imata še ljublj. in lavant. do danes, Mat. 21, 8: Silno veliko ljudi; prej vsi po Trubarju: veliku, lat.: plurima turba, toda gr. je: ὁ δὲ πλείστος ὄχλος... kar pomeni večina, prim. Preuschen pri πολλός: »Superl. πλείστος... der, die, das meiste, ὁ π. ὄχλος d. größte Teil d. Volksmenge. Mt. 21, 8.«

(Konec.)

Rimska satira.

Fr. Omerza.

Sat. 3 (I, 5).

Pesnik opisuje v lahkem tonu, kako je potoval spomladi l. 37. pr. Kr. z Mecenom in Kokcejem v Brundisium k Antoniju, da bi dosegli spravo med njim in Oktavianom. Pridružili so se jim še pesnika Vergilius in Varius, kritik Plotius Tuka in retor Heliodorus. Potovanje je trajalo 14 dni.

Veliki pustil sem Rim ter prišel v Aricijo¹ najprej, kjer sem slabó se gostil; z menoj je bil Heliodorus,² retor med Grki pač najbolj učen. In v Apiji trgu³ polno brodnikov⁴ je vse in dosti sleparskih krčmarjev. V dveh dneh prešla sva to pot,⁵ a lálko prehodi se v enem, ako podvizaš se bolj; za počasne⁶ je Apijska lažja. Radi vodé napovem tu vójsko trebuhu,⁷ ker bila slaba zares je nad vse, in jezen sopotnike čakam, ki se udobno gosté. Ze bliža se noč, da nad zémljivo temno perut razprostre in zvezdic po nebu naseje, ko se brodniki začno in sužnji⁸ psovati med sabo. »Čoln pritisni tu sém!« »Boš tristo jih stlačil naenkrat?« »Slišiš, sedaj je dovolj!« Medtem ko pobira brodnino, mulo priveže za čoln, je cela že ura minila. Pik nadležnih mušic in kvakanje žab po močvirju spaneč odganja z očí, brodnik in gonjač pa pri muli, cvička pijana oba, opevata kakor za stavo

ljubo, ki daleč je proč. Nazadnje gonjač se utrují, dremati kmalu začne in mulo pusti, da se pase, k skali pa leni brodnik jo priveže in stegne se v travo. Ko se je bližal že dan, spoznamo, da čoln ne gre dalje; nekdo se ták razjezi, da skoči in z vrbovim cepcem dobro po glavi nažge in ledjih brodnika in mulo. Ura že kaže deset,¹ ko stopimo vendar na suho. Róke umil in obraz, Ferónija,² v tvoji sem vodi. Milje zdaj lezemo tri po zajtrku pod Taracino,³ ki se nadaleč blešči z visokega skalnega vrha. Dobri Mecenas tu sém in Kokcejus⁴ imela sta priti, ker sta poslana oba kot srédnika v važnih zadevah; kajti navadno razbor prijateljskih src pomirita. Tu krmežljave oči sem zdravil si s črnim mazilom. V tem pa Mecenas dospé in Lucius Nerva Kokcejus, z njima pa hkrati prišel je Kápito tudi Fontejus,⁵ mož izobražen zeló in Antonijev velik prijatelj.

Funde,⁶ kjer prétorsko čast opravlja Avfidius Luskus, radi pustimo, smejoč pisáča se norega znakom: videli trak smo širok, pretéksto in ponvico z ogljem. V Formijah⁷ trudni nato ostanemo, v mestu Mamurov; streho Murena nam dá, Fontejus skrbi pa za hrano.

¹ Okrog 15 ur so se vozili po 28 kilometrov dolgem kanalu!

² Inno Feronija, žena Jupitra Anksurja, je imela 4½ kilometra pred Taracino (Anksur) svetišče in studenec, ki je bil nji posvečen.

³ To je ime za poznejše rimsko mesto ob vzhodni gore, vrh nje je bleščal star volškijski gradič Anksur. Hor. je ostal seveda spodaj.

⁴ L. Kokcejus Nerva je bil konzul l. 39. pr. Kr. Leto poprej je dosegel z Mecenom in Asinijem Polionom, da sta se spravila Oktavian in Antonius v Brundisiju. Zato pravi v prihodnjem verzu »navadno«.

⁵ C. Fontejus Kapito je bil Antonijev legat v Aziji in konzul l. 33. pr. Kr.

⁶ Fundi, staro mesto v vinorodnem kraju (v bližini raste slavni cekubec), ob Apijski cesti, rimski municipium, oddaljeno 13 milj (okrog 18 km) od Taracine. Upravitelj mesta je bil od mestnega pretorja določeni prefekt (edil), a Hor. ga imenuje tukaj pretor, da se norčuje iz svojega nekdanjega kolega iz pisarne (Hor. je bil scribe quaestorius), ki je pozdravil potnike z znaki najvišjih dostojanstvenikov: s škrlatom obrobjeno togo, tuniko s širokim robom, kot so ga nosili le senatorji, in z bakljami. Dasi je bil dan, je nesel suženj pred njim ponvico z ogljem, s katerim so prizigali baklje. Zasmeh izraža v lat. tudi abl. abs. Aufidio Lusco praetore po analogiji Cu. Pompeio consule.

⁷ Formiae, mesto med Fundi in Neapolom v kajetskem zalivu, okrog 18 km od Fundi. Hor. ga imenuje sarkastično po njegovem »največjem občanu«: mesto Mamurov. Mamura, rojen v Formijah, si je namreč nagrabil kot praefectus fabrorum pod Cezarijem v Galiji neizmerno bogastvo. Znan je zlasti iz Katulovih jambov, ki ga imenuje

¹ Aricia, zdaj Riccia ali Ariccia, staro mesto v Laciju ob vzhodni albarskih gorah in ob Apijski cesti, 16 milj (okrog 24 km) jugovzhodno od Rima.

² Tega moža drugače ne poznamo.

³ Forum Appi, mesto v Laciju, na robu pompinskega močvirja, 27 milj od Aricije (okrog 40 km), imenovano po Apiju Klavdiju Ceku, ki je zgradil Apijsko cesto l. 312. pr. Kr. To je največja umetno narejena rimska cesta, ki je peljala prvotno le do Kapuve, 124 milj (okrog 186 km). Pozneje so jo podaljšali najprej do Beneventa, 33 milj (okrog 48 km), nato pa do morske obale in do Brundisija, 157 milj (okrog 235 km). Za Horacija zadnji del ceste najbrž še ni bil gotov, ker so potovali po težavni poti čez apuljske gore.

⁴ Od Apijevega trga je peljal kanal skozi pompinsko močvirje do svetišča Feronije v bližini Taracine. Po tem kanalu so se prepeljavali potniki navadno ponoči v čolnu, katerega je vlekla po kopnem mula z gonjačem ob strani, v njem je sedel pa brodnik, ki je krmaril.

⁵ Pot iz Rima do Apijevega trga. Pri tem pa ni misliti, da sta res hodila peš, ampak sta se gotovo peljala na vozu, ker drugače si Rimljana v teh časih ne moremo predstavljati.

⁶ Kdor se po nji hitro vozi, se zelo utrují, ker je cesta potlakana z obsekanim kamenjem.

⁷ Ker je bila voda zaradi bližnjega močvirja zelo slaba, ni maval do zajtrka nič jesti, da bi mu je ne bilo treba piti. Medtem ko se drugi gosté, opazuje Hor. večerno nebo.

⁸ Sužnji potnikov, ki so stali na bregu s prtijajo. Naslednje besede govore nejevoljni sužnji, odgovore brodnikov si lahko mislimo.

Krasen je drugi bil dan: v Sinuési¹ se Plotius² namreč, Varius z nami sešel in Vergilius hkrati je Maro, duše, kot ni še nikdar tak čistih jih videla zemlja in ki jim nihče dolžan ni večje zahvale od mene. Kolika rádost za nas, kakó smo se srčno obljeli! Dokler bom pamet imel, največji zaklad bo prijatelj. Vila, ki blizu najbolj je kampanskemu mostu³ čez Savon, dala potrebni je krov, soli in drva pa gostitelj. Mule dospajo nato prav zgodaj do Kapuve⁴ s sedli. Zogo Mecenas gre bit, Vergilij in jaz pa počivati; kdor na očeh al želodcu ni zdrav, ni mar mu igranje.

Dalje lepo pogosti nas bogata Kokcejeva vila, ki vrh krčm leži v bližini kavdinskih prelazov.⁵ Zdaj pa na kratko povej mi, Muza, kakó med Cicriom Mesijem boj se je bil in dovtipnim šaljivcem Sarmentom, kdo je bil oče obeh in kakó sta se v sporu dajala. Mesius slavni svoj rod izvaja od Oskov, Sarmenta sužnja gospa še živi: to predniki torej so stari teh, ki stopila sta v boj. Kot prvi mu reče Sarmentus: »Pravim, da konju enak si divjemu.« Ko se smejimo, Mesius pravi nato: »Že dobro,« in glavo nastavi. »Kaj bi pač storil, ko rog bi na čelu ne bil ti izrezan, ker že brez njega groziš?« Na levem mu namreč obrazu grd je zarastek skazil ščetinasto nekedar čelo. Ko se dovolj norčeval z bradavic je, kampanske bolezni, pleše naj, kák Polifém Galatėjo⁶ je snubil, ga prosi; maske da treba mu ni in tračičnih nič ne koturnov. Mnogo odvrne na to Cicirus mu, ko ga sprašuje, je-li že mar daroval, kot obljubil je, Larom verige.⁷ Dasi piscar je sedaj, je vendar gospé še podložen. Slednjič pa, kaj je ušel, ga vpraša, ko vendar je dosti

decoctor Formianus. Zelo ostro prijema njega in Cezarja v epigramu 39.:

Li more zreti kdo, trpeti morda kdo,
da vse ima Mamura, kar imela prej
je Galija bogata in britanski rod?

Na obrežju pri Formijah so imeli imenitni Rimljani svoje vile, kakor Lelius, Rutilius, Pompejus, Cicero, ki je bil tukaj umorjen. Tudi L. Varo Murena, brat Terencije, poznesej so-proge Mecenove, je imel tu hišo, kakor tudi Fontejus.

¹ Sinuesa, obmejno mesto Lacija proti Kampaniji, ob masiškem gorovju (izvrstno vino!), 18 milj (27 km) od Formij.

² M. Plotius Tuka, pesnik in kritik. L. Varius Rufus, epični pesnik (epos: de morte), je izdal na Avgustov ukaz po Vergilijevi smrti njegovo Eneido. Vergilij in Varius sta vpeljala Horacija pri Mecenu.

³ Pri tem mostu čez Savon (zd. Saona) je bila državna hiša (mansio), kjer so lahko dobili potujoči uradniki od namenjnika (parochus) najpotrebnejše stvari, kot sol, drva i. dr.

⁴ Capua, glavno mesto Kampanije, ob Apijski cesti, 39 km od Sinuese oddaljeno. Razvaline se vidijo dandanes 1½ km proč od novega mesta pri vasi Santa Maria di Capoa. Mule so nosile prtlačjo, potniki so se peljali.

⁵ Caudium, slavno samnitsko mesto, zdaj Santa Maria di Goti, 31 km od Kapuve. Namesto v krčmi so se ustavili v vili Kokceja, ki je priredil gostom med kosilom šaljiv prizor. Sarmentus je nežen in majhen, Cicirus pa dolg longin.

⁶ Pantomime so se začele gojiti zlasti po bitki pri Akciju; znana sta predvsem Pilades in Batilus, ljubljenec Mecenove.

⁷ Sužnji so bili pri delu zvezani z verigami, katere so darovali bogovom, ako so dobili prostost.

kruha za njega en funt,¹ ker tének takó je in majhen. Krasno zabavo zares pri tem smo kosilu imeli.

Dalje naravnost hiteč dospemo nato v Beneventum,² kjer postrežljivi krčmar je skoro nam zgorel, ko v ognju suhe je drozge vrtel; raznesel se namreč je ogenj, plamen pa šinil pri tem okrog je po kuhinji stari, skoro dosegel je strop. Boječi so sužnji zgrabili za lačniimi gosti obeh in vsi so hoteli gasiti.

Tukaj kazáti začne Apulija³ znane mi hribe, ki jih široko suši. Na nje bi nikoli ne prišli, da ni sprejela pod krov pri Triviku neka nas vila, dasi so tekle solzé, ko dim se valil je v oblakih, ker je vejevje mokró na ognjišču vred z listi gorelo. Štiriindvajset smo milj hiteli nato na vozovih, da bi do mesta⁴ prišli, ki spraviti v verz ga ne morem, znake pa láhko povem: tu vódo prodajajo namreč, stvar, ki je najbolj cenó, a kruh je tak lep in izvrsten, da ga odnese s seboj navadno previden popotnik; kajti peščen je Kanusium,⁵ kraj, ki nekoč Diomedes hrabri ga sam je zgradil, z vódo pa ni nič bogatejši. Varius žalosten tu od prijateljev solznih se loči.

V Rube⁶ dospemo nato vsi trudni, ker pot je to dolga, ki prehodili smo jo, in dež jo je silno pokvaril. Vreme prihodnjega dne je boljše, a cesta je slabša, dokler ne prideš na kraj ribovitega mesteca Bari.⁷ V Gnatij⁸ — toda jezú nad zgradbo se vodni bogovi — smeha je bilo dovolj, ker prepričati hočejo tujca, češ da kadilo stopi na pragu se svetem brez ognja. Verje Apelas⁹ naj Jud, ne jaz, ki sem tak se naučil,¹⁰ da ne poznajo skrbi in mirno živijo bogovi; če pa narava stori, da čudnega nekaj zgodi se, z dvora visokih nebes ne vržejo bedni¹¹ bogovi. Konec je dolge poti in pesmi Brundisium¹² slednjič.

¹ Sužnji so dobivali mesečno 4 ali 5 meric žita (35 ali 44 litrov), oziroma 4 ali 5 funtov kruha na dan.

² Beneventum, nekoč Maleventum, mesto v deželji Hirpincev v Samniju, 16 km od Kavidja.

³ Od Beneventa so potovali še 22 km po Apijski cesti do mesta Eklanum, nato pa v Minucijjski cesti, zgrajeni od Trajana, čez apuljske hribe (v Apuliji je bil doma Hor.) do neke vile pri Triviku, zd. Treviso.

⁴ Katero mesto je to, ni gotovo; razdalja 24 milj (36 kilometrov) govori za Avskulum.

⁵ Canusium, mesto ob Avfidu, zgrajeno baje od argivskega heroja Diomeda, 126 km od Beneventa, zdaj Canosa.

⁶ Rubi, zd. Ruvo, mesto v Apuliji, 34 km od Kanusija.

⁷ Barium, zd. Bari, mesto v Apuliji ob morju, 34 km od Rubov.

⁸ Gnatia (Egnatia), pristanišče, 55 km od Barija, ki ni imelo pitne vode.

⁹ Ker se je v stari zavezi večkrat zgodilo, kot beremo v sv. pismu, da je padel ogenj z neba in použil daritev, se norčuje Hor. iz Judov, katerih je bilo v Rimu onstran Tibere več tisoč.

¹⁰ To je Epikurov nauk in njegovega učena Lúkrecija, katerega tukaj Hor. navaja (de rer. nat. 5, 83).

¹¹ Bogovi bi bili bedni, t. j. ne brezskrbni, ko bi se morali brigati za take malenkosti.

¹² Brundisium, važno pristanišče v Kalabriji, zdaj Brindisi, ležeče nasproti staremu mestu v Grčiji Dyrrhachium (Durazzo), 60 km od Egnatije.

Kakšno bodi naše občevanje z drugimi ljudmi? Tolerantno, ne tako rigoristično, kakor delajo stoiki. Ko nam v humorističnem tonu opiše čudne navade umrlega pevca Tigelija (1—19), samega sebe prekine, češ, da ne smemo prezreti pri tem lastnih napak, ako vidimo slabosti prijateljev (19—37). Koliko bolje bi bilo, ko bi presojali napake prijateljev tako kakor ljubimec pri svoji izvoljenki ali starši pri otrocih, ki jih ali ne vidijo ali vsaj olepšujejo (38—54)! Če ima kdo svoje posebnosti, jih ne razvpimo takoj kot napake (55 do 67)! Vsak ima svoje slabosti in vsak zahteva, da se presoja milo (68—75). Na ta način bomo lahko strože nastopili proti resničnim pregreham (76 do 95); kajti komur so vse nravne slabosti enake, ta ravna proti naravi, proti principu koristi in pravičnosti ter proti pameti (96—119). Zato ni čudno, da se celo otroci norčujejo iz stoika, ki hoče za svak prestopke isto kazeno (120—142).

Pevcev napaka je vseh, da v krogu prijateljev peti volja nikoli jih ni, četudi jih prosijo vneto, nehati nečje spet, ko nihče jim peti ne reče. Tak je Tigelius¹ bil. Če Cezar² mordá bi ga prosil, (dasi bi siliti smel), ker znan je bil z njim in očetom, nič ne dosegej bi s tem; če njega pa kdaj bi prišlo, krožil »O Bakhus«³ naprej od jajca do sladkih je jabolk zdaj kot mogočen basist, zdaj v glasu pri liri najvišjem.⁴ Nikdar ni bil si enák: pogosto je tekal po cesti, kot bi sovrag ga podil, a često, kot nosil v sprevodu sveti Junonin bi kip;⁵ zdaj sužnjev je kupil si dvesto, zdaj jih imel je deset;⁶ o kraljih je danes govoril

¹ Tigelius, doma s Sardinije, je bil sovráznik Ciceronov in velik prijatelj Cezarjev. Tudi Oktavian je v visoko cenil. Malo preden je bila spisana ta satira, je umrl.

² Oktavian, katerega je diktator Cezar posinovil; zato ga imenuje v prihodnjem verzú: oče.

³ To so najbrž začetne besede ali refren kakega diti-ramba. Godba, petje in druga zabava je bila v navadi še po končanem obedu, toda Tigelius se ni brígal za to, ampak je pel, kadar se je njemu zljubilo. Z jácji se je kosilo začelo, s sadjem pa zaključilo. Mi bi rekli, da je pel »od juhe do črne kave«.

⁴ Najstarejša grška lira je imela samo štiri strune, zato tetrahord. Najdaljša in najvišja struna je dajala najnižji glas, najkrajša in najnižja pa najvišjega. Zato bi lahko rekli v drugem delu verzá: zdaj zopet v najvišjem falzetu.

⁵ Pri slovesnih sprevidih Grkov so nosile deklince (καλυπτέρη imenovane) s počasnim korakom na glavi sveto orodje dotičnega božanstva. Prim. sat. II, 8, 14:

Nato pa kot atiška deva,
sveto orodje noseč, zagoreli Hidaspes pristopi
s cekubcem dobrim med nas.

⁶ 10 sužnjev je bilo najmanj, ki jih je moral imeti le kolijčak imeniten Rimljan.

(sploh le velike reči), a jutri: »Ko mizo trinožno¹ školkjo priproste soli² in ráskavo togo imel bi, sámó da mraz ni me bo.« Kak varčen je, s čim zadovoljen! Ko bi pa dal mu milijon,³ bi nič več ne bilo v mošnjíku v teku peterih le dni. Ponoči bedel je do jutra, toda čez dan je smrčal. Ni živel nikoli še človek, (19) ki bi bil ták kakor on. — Zdjá lahko pa kdo bi mi rekel: »Káj, ti pa nimaš napak? Da, druga in manjše mogoče. Ko je obiral nekoč odsotnega Növija Menij,⁴ pravi nekdo: »Ne poznaš se li sam al varati čes nas, kot ne poznali bi te?« »Jaz sebi odpúščam,« odvrne. To je neumna, krivična ljubav, ki grajo zasluži. Kajti če gledaš na sé in svoje napake čez prste, kaj pa da vidiš potém ták bistro prijateljev zmore, kot da imel bi oči epidavrijske kače al orla? Tvoje napake zato pa ti preiskujejo zopet. Malo je bolj jeznorit in manjka mu ostréga čuta naših modernih ljudi; lahko norčeval bi se z njega, ker je ostrizen kot kmet in toga visi mu nemarno, čevljev čez mero širok in slábo stoji mu na nogi: toda prijatelj je tvoj, pa dober, da malo je boljših, velik se skriva talent pod tem zanemarjenim kmetom. Slednjíc potrkaj na sé, če v té je narava vsjejala kake napake nekoč al morda vzgijala navada; praprot, ki vrže jo v peč, če ne brigaš se, njiva požene.

(37) Rajši pomislimo to, kák gleda prijatelj ljubimko:

grde napake ima, a slep je, ničesar ne vidi, da, veselje ga celó, kot Hagniu polip je Balbina. O ko enako bi svét se varal v prijateljstvu tudi ter podelila ime⁵ tej zmoti morála bi častno! Sinček očetu je ljub, čeprav ima kake napake: ták bi ne smeli i mi prijatelja kaj sovráziti. Sinček mu gleda navzkriž, a oče trdi, da mežika; detetu pravi pišče, ki je majhno kot Sísifos⁶ nekđaj; glej ga, kakó koracá, ti reče, če nog je zavítil, ono pa malo šántá, ki gléžnji so krivo mu zraستي. Kdor bolj varčno živi, recimo, da prav gospodarji. Kdor usiljiv je prevéč in mórda grízávo se nosi, zdeti se čé postrežljiv in prijatelj tákó ga naj sodi. Kdor je robát, si dovoli prevéč, je priprost in pogumen. Ako je vroče krvi, energícnim naj se prišteva. To je prijateljev vez, ki druží, ohranja jih zveste.

(55) Kakšni pri tem smo pa mi? Kar prav je, razlagamo čista posoda je zdaj, umazati mi jo želimo. [krivo; Z nami živi poštenjak, mož skromen zelo in ponižen: pravimo kot mu bedak, za nas je neroda neumna. Ta se ogiblje zased in se váruje zlobnih jezikov — taki so namreč ljudje (a moráš med njimi živet),

¹ To je bila miza preprostih ljudi, mizo z eno nogo (monopodium) je prinesel Cu. Manlius l. 187. z drugim plenom iz Azije (Plin. 34, 14).

² Bogatini so imeli srebrne solnike in sol primešano z dišavami.

³ Milijon sestercijev t. j. 200.000 K.

⁴ Zopet individualni osebi. Menius je bil znan kot zapravljivec. Ko je nekoč 1. januarja na Kapitoliju na glas izrazil željo, da bi imel dolga 400.000, ga je vprašal nekdo, zakaj si želi na tako slovesen dan dolga, je odgovoril: »Ne čúdi se, dolžan sem 800.000.«

⁵ Takemu človeku namreč pravimo, da je prilizjen.

⁶ Tako je bilo ime pritlikavcu triumvira M. Antonija.

da prevladuje zavist in verjame se vsaka obdolžba — to je pa pameten mož in previden, bi morali reči, vendar pa pravimo vsi, da mož je hinavski, prekanjen. Ako priprost je kedo in tak, kot s tabo že storil večkrat, Mecenas, sem jaz, da moti ga s praznim čenčanjem, kdor premišljive molče ali morda slučajno kaj bere: »Stitnica,« pravimo koj, »ne čuti najmanjše olike.« Kāk nepremišljeno ost naperjamo vaše krivično! (68) Saj brez napak ne rodi se nihče, najboljši je oni, kogar najmanjše moré. In dober prijatelj, kot prav je, gleda vrline naj bolj, ko tehta vrline s slabostmi, (ako je več mi vrlin), če hoče, da kdo ga bo ljubil; kajti le to je pogoji, da tehta i on se enako. Da se prijatelj ne bo nad tvojim ulješom spodtkikal, če bi dosegel rad to, ne glej bradavice njegove: kdor odpuščenja želi, je prav, da ravná na enako.

(76) Ker pa zatreti nikdár ne dá se popolnoma jeza,¹ (sploh o napakah veljá, ki róda drže se bedakov),² kaj da ne rabi razum pravih meril in uteži in ne kaznuje takó kot vsaki prestopke zasluži? Sužnju če kdo zapove, da skledo odnese naj z mize, ta pa oglodanih rib in mlačne dotakne se juhe, a bi ga križal zato, kot Lábeo³ bolj je neumen, rekel bi pametnež vsak. A kóliko hujša je krivda, večji pregrešek je to: prijatelj se malo spozabi, (ako mu ne odpustiš, res človek si trd, neusmiljen), že ga sovražiš zato in bežiš kot dolžnik pred Rusonom,⁴ ko se kalénde, gorjel približajo namreč mu tužne, ni pa denarja nikjer, da obresti al glavnicó vrne: s stegnjem vratom pred njim kot ujetnik poslušati mora, Russo pa bere na glas zgodovino mu grénko ko pelin. Zmočil blazino je kdo al vrgel v pijanosti krožnik, ki ga Evander⁵ je kralj že davno prijel s rokami, al pa če lačen je vzel moj kosček piščanca iz skledé: bo li zadosten to vzrok, da manje prijatelja čislam? Kaj bom pa storil potém, če vest obteži si s tatvino, ali skrivnosti izda, al noče držati obljube?

(96) Téžko je, komur se zdi, da enaki so skoro vsi grehi, ko za resnico mu gre: upira se čút in narava, proti je tudi korist, ki kaže, kaj prav je in dobro. Ko prilezla iz tal v začetku so bitja iz zemlje,⁶ mutasta, grda žival, za želod in trdo ležišče

¹ Prehod k zadnjemu delu: Najbolje bi bilo seveda, ko bi mogli napake popolnoma zatreti; ker pa to ni mogoče in mislimo, da jih moramo grajati, se mora vendar ravnati graja in kazen po velikosti prestopka.

² Po stoični filozofiji so vsi ljudje bedaki razen stoičnih modrijanov, ki so brez napak.

³ Slavní jurist M. Antistius Labeo, ki je bil zelo strog s sužnji.

⁴ Razvpit oderuh, ki je pisal tudi o zgodovini, kot pravi Porfirius. Ako mu ni mogel dolžnik plačati obresti prvega dne v mesecu (kalende), je moral mirno poslušati Rusonovo zgodovinsko delo kakor ujetnik pred rabljem, da mu odseka glavo.

⁵ Horacij zasramuje ljubezen rimskih bogatinov za starine.

⁶ Epikurejski nauk o razvoju človeštva, kot ga podaja Lukrecij.

z nohti so in pa s pestmi, pozneje pa s čépci se blii; hujši postal pa je boj, ko skovala orožje je sila, dokler ni znašel razum besed in imen, da izrazi čúvstva in glase tako. Tedaj opustijo pa vojske, mestne trdnjave gradé, postave začnejo dajati, da bi ne bilo tatov, ne roparjev, ne prešuštnikov; vzrok je najrjši vojská pred Héleno bila že ženska, toda izgínilí vsi, pomrlí so smrti neznané,¹ ki so kot divje zveri nestalo² lovili ljubezen in jih močnejši je kdo kot bik med govédo pobjal. Moraš priznati, da strah pred krivico je znašel postave,³ le zgodovino odpri in zgodbe prebiraj človeštva. Kaj da je dobro in ne, kaj žéli in česa se varuj, to ti narava pove, kaj prav je in krivo, ne loči. Prazen je tudi dokaz, da enako oba sta grešila, kdor si skrivaj je nabral na vrtu sosedovem zelja in ki nakópál na vest ti kak sakrileg je pomoči. Neko pravilo veljá, ki primerno naj grehom kaznuje, da ga ne bicaš strašno, kdor sibo samó je zaslužil. (120) Téga se nič ne bojím, da malo le njega našeskaš, kdor je zaslužil kaj več, ko praviš, da vse je enako, naj bo tatvina al rop, in groziš, da veliko in malo isti izrezal bo nož, če v tvoje roké izročili vlado kedaj bi ljudje. Če bógat je vsak, ki je moder, lep samo on in kralj in tudi čévlar je izvrsten, kaj si želiš, kar imaš?⁴ »Kaj oče učí nas Hrisipus,⁵ pravi, »ti jasno pač ni. Ne dela si čévlarjev nikoli niti sandal modrijan, čévlarja modrijan je pa vendar.« Toda kako? »Hermogenes,⁶ glej, komponist je in pevec velik, četudi molči; čévlar je pretkani Alfenus,⁷ dasi več nima kopit in nima več čévlarjev v izložbi; ravno takó modrijan pri vsakem je delu umetnik, ravno takó sam kralj.« Za brado⁸ te vleče na cesti četa porednih otrok; če s palico teh ne odženeš, stisne te divja druhal, ti revež pa lajšá⁹ in vpíješ, skoroda počis srdit, največji od kraljev velikih. Naj ne mudim te preveč: ko ti v dvovinarsko kópel kópát boš šel se kot kralj in drug kot neumni Krispinus¹⁰ spremil ne bode te tja, pač bodo i meni b e d a k u , kadar se kaj pregrešim, odpustili prijatelji dragi, kakor potrpel i jaz z njihovími rad bom prestopki. Dasi zasebnik samó, srečnejši od tebe bom kralja.

¹ Ker jih ni nihče opeval kot Heleno.

² Živelí so brez pravega zakona.

³ Stoiki so pa trdili, da ima človek po naravi čút za pravo.

⁴ Kaj si želiš, da bi ti izročili ljudje vlado, ko si ti sam kralj, največji od kraljev velikih? Stoik zna vse in iz tega znanja izvirajo vse čednosti (napake zato niso pri njem mogoče) in zmóžnosti; teoretično se na vse razume, dasi téga praktično ne izvršuje.

⁵ Stoično filozofijo je učil najprej Zeno, a šele Hrisipus jo je spravil v sistem.

⁶ Tigelius Hermogenes je bil posinovljencec M. Tigelija, katerega omenja v začetku.

⁷ Znamenit jurist Alfenus Varus iz Kremone, ki je bil prej čévlar; pod vodstvom jurista Ser. Sulpicija Rufa se je tako izobrazil, da je postal konzul (Porf.).

⁸ Dolga brada, palica in dolg plašč so bili zunanji znaki modrijanov stoične in kinične šole.

⁹ Kot pravi kinik (kyon = pes).

¹⁰ Krispinus, gl. sat. I, 120 in op. 11.

Obtožnica.

Študentovi zapiski. — Ivan Dornik.

Veliko mesto, 10. III. 1917.

Moje mlade roke so vkleknjene v ječi štirih ozkih sten, med kupi zaprašenih knjig. Telo se mi boči čez mizo, prsti mi trepetaje premetavajo liste, oči požirajo vrsto za vrsto, naglo, hlastno in lačno; toda misli silijo iz te ozke črepinje, prodirajo čelo in kričé.

Kakor toče poln oblak visi življenje nad menoj: ne more se izsuti, ne izgrmeti, ne izgovoriti. Vse stoji — grozeče in nepremično — kakor da bi gledal v mrtev obraz. In vendar je življenje tam zunaj tako silno, kakor še ni bilo nikoli prej.

Samo misliti morem na grozoto, ki se godi za gorami: misli se zaletavajo tja kakor večé proti plamenu in se trudne, ožgane vračajo. Kakor hlastajoč požar divja življenje na vseh straneh, samo tukaj ne, pred menoj, da bi planil vanj, da bi se izkričal, izgorel. Moj glas, ki buči v duši kakor vihar, stiskajo štiri stene med se, ga požirajo, da neslišno zamira.

Od vseh strani šume potoki krvi; ne vidim jih, le slutim jih in slišim jih, ki hrume kakor naraščajoča povenjen. Tisoč smrti sega po moji duši in mi jo trga iz prsi. V bolečini se mi krivi telo nad mizo kakor suh trs v zapuščenem vinogradu. Tisoč smrti govori okrog in okrog, moja usta pa se vijejo v krču molka in neizgovorjenih besedi. Tisoč ječanj in tisoč vzdihov se vsako minuto požeje v nebo: moje prsi pa se širijo in se ne morejo razširiti, roke se dvigajo in se ne morejo dvigniti.

Vsi ti kriki, vsa ta ječanja, vsi ti vzdihí vró v mojo dušo; kakor potoki se zbirajo v njej: moja duša je kakor zvon, ki s svojo bronasto pesmijo zastonj čaka udarca kladiva, da se izpoje.

12. III. 1917.

Zdi se mi, da vsak dan vse manj razumevam. Vsak dan mi prinese kaj novega, ob čemer obstrdim in ne morem izpregovoriti besede. Kar mi je bilo jasno prej, ali se mi je vsaj zdelo jasno, se sedaj počasi odmika od mene.

Z vsakim dnem imam manj besed. Tiho je v srcu, tiho v duši. Kakor vrt sem, na katerem je vztrepeta noben list, pa je v slednji bilki veliko življenje —

Danes se je zarežal pred menoj grozen obraz. Ne vem mu imena. Strašen je in vedno bolj se mi

bliža. Ko sem pogledal vanj, so mi omahnile roke in spoznal sem, da ne gre več.

Ne gre več!

Rijem v knjige, s silo se skušam pririti do luči, toda vidim, da ne pridem do nje. Ni več daleč: tri mesece še. Za temi tremi meseci stojita zmaga in življenje.

Med knjige in mene se je zarežal ta satanski obraz. Med življenje in mene se je postavil in se mi bliža.

Slutim nekaj, kar bo prišlo in česar se bojim; zato sem vzel pero, da napišem te tesne trenutke. Težko jih pišem, toda moram jih. Moram! —

13. III. 1917.

Celo noč sem se boril z obrazom. Od blizu je režal vame in me je preganjal, ko sem hotel bežati. »Kaj hočeš od mene?« sem ga vprašal obupan.

»Mladost!« je trdó odločil.

Do kosti me je prezeblo.

»Kdo si?« sem šklepetal z zobmi.

»Ta čas!« se je zarežal in je raztegnil čeljusti po meni. Zakričal sem in sem se poten zbudil.

Ne! Mladosti ne! Ne tega bogastva! Še je moč! Z njo se bom prebil do odrešenja, do svobodnega zraka, kjer se bodo razpele prsi in se bo duša razkričala! —

14. III. 1917.

Ko sem se danes vlekel k mizi, odprl knjigo in se sklonil čez njo, da bi pričel boj z obrazom, je stala za prvo vrsto beseda: Lačen! za drugo beseda: Kruh!

O! —

Zaprl sem knjigo, vstal in šel. Kakor senca. Obleka visi na meni, kakor da bi jo nesel obešeno na palici. Postajal sem ob vratih vsake gostilne in srkal vase vonj iz kuhinj, ko so se odpirala vrata.

V nekem samostanu mi je dal vratar kosček kruha. Tamkaj sem videl sedeti na pragu deklico postaranega, suhega, bledozelenega obraza; kakor dve palčki sta ji ležali roki čez naročje; v eni je držala žlico. Pokvečeni, drobni nogi sta žalostno moleli izpod strganih cunj. Pogledala me je mirno, nedolžno, vdano. Vzdihnil sem, da me je zabelelo v srcu.

Kajti tam po tistih ulicah sem jih srečaval mnogo, mnogo: majhni otroci, bledozelenih obrazov, izsušenih rok in nog, zaviti v razcapane cunje.

Oči so lačne, a mirne, vdane. Hodijo po ulici in počasi, počasi umirajo — —

Ko sem stopil v sobo, sem si obrisal potne kaplje s čela. Sedel sem h knjigi; pa sem zakašljaj, čudno in suho.

Ali že? —

Ne, še ne!

15. III. 1917.

Boril se bom s tem satanskim obrazom, bil ga bom v ta udrti obraz, v te zlobne čeljusti. Boril se bom — za življenje: za to mlado življenje, ki se še razvilo ni, ki je komaj začelo brsteti.

Napravil sem se in sem šel zopet srkat vase vonj iz gostilen. Noge so se vlekale za mano, težko, nerade, kakor da bi bile privezane k tlom.

Na praču pri samostanu sem našel tisto deklico: z žlico v roki, mirno pričakujoč je ždela tam. Dvignila je obraz in se mi je nasmehnila.

Sestra! Sestrica! sem vzdihnil in sem imel vse solzne oči.

16. III. 1917.

Skoraj vsak dan raznašajo otroci in ženske posebne izdaje po mestu. Tudi danes je bilo kričanje po vseh ulicah. Stopil sem za debelega gosпода, ki je sredi ceste razkoračen držal v roki list in bral.

»Naši so po težkem boju zasedli vas in ujeli 3000 sovražnikov.«

»Eh!« je rekel debeli gospod jezno, »za tako malenkost pa posebna izdaja! Ali je vredno!«

Obrnil je list in pogledal, če je na drugi strani kaj več. Druga stran pa je bila čisto bela; toda meni se je v tistem hipu zazdela čisto rdeča: tista stran je bila poškrabljena s krvjo naših, ki so padli, ko so jemali vas —

Sedaj hodijo pred mano te rdeče strani, da vidim krvavo povsod, kamorkoli pogledam.

18. III. 1917.

Drugi dan je, kar že nisem nič jedel. Ne upam si iz sobe; kajti včeraj so pobrali sredi trga žensko, ki je padla: sestradana in onemogla. Kup ljudi se je nabral okrog nje. Ko je prišel rešilni voz, so jo naložili nanj in odpeljali. Potem pa je bilo zopet vse čisto navadno.

Hitel sem domov, da bi ne padel tudi jaz. Nočem pokazati! Pojdimo se borit z obrazom, ki nas spremlja in sika v nas ostudne besede! —

19. III. 1917, ob 11. uri dopoldne.

Zjutraj sem se pogledal v zrcalo in se nisem več spoznal: ušesa so mi odstopila, oči upale, se razširile. In zakaj gledajo tako plaho? Ko sedim pri mizi, se mi zdi, da stoji nekdo za mano in čaka.

19. III. 1917, ob 12. uri ponoči.

Lačen, lačen!

Tretji dan, odkar sem jedel. Počasi tekó ure in tako hitro. Komaj diham. Preje sem vstal od mize, pa sem se opotekel proti steni in padel. Stemnilo se mi je pred očmi. Dolgo nisem mogel vstati. Bilo me je strah; zato sem hotel poklicati samega sebe, pa ni bilo glasu iz grla: samo zašumelo je v njem, kakor da bi stopil na suho listje.

S prsi ležim na mizi, ker se ne morem več vzravhati. Samo kosček kruha! Četudi bi bila samo skorja, trda ko kamen. Namočil bi jo v vodo in pogoltnil —

Kako majhna je že moja roka! Do konca prstov kri ne pride več: nohti so že čisto beli. V grlu je suho in kakor da bi me kdo tiščal za goltanec. Okrog vratu se stiska železen obroč. Ustnice so kakor suho listje: če jih premaknem, zašumé kakor suho listje.

20. III. 1917, ob 9. uri dopoldne.

Sanjalo se mi je nocoj, da sem šel k poroki. Nevesta je bila mlada, bela kakor lilija. Ovijala se me je kakor bršljan in jaz sem bil srečen v morju njenih oči — —

Ne upam si več pogledati vanj, ki se reži pred mano; ne upam se ozreti nanj, ki tiho čaka za mano. Moje misli so vse plahe, kakor ptič zvečer, če ga prebudiš — —

20. III. 1917, ob 2. uri popoldne.

Ali bi vstal in treščil s pestjo ta obraz pred seboj?

Vstati ne morem! — In kje sta moč in pest? Lice, vrat, prsi — sama kost. Rami ležeta na prsih skupaj, kakor da bi mi jih kdo pritiskal s kolenom.

Težko držim pero, težko pišem; toda moram nadaljevati to obtožnico do zadnje pike.

Pride trenutek, ko bi rad jokal. Nato se zopet dvigneta v meni sila in upor: Ne! Ne šel! Ustnice bi razgrizel, sunil bi to težko skalo s svojih pleč; vse, kar leži na meni, bi spraskal, raztrgal in vstal močan, mlad, silen!

20. III. 1917, ob 6. uri zvečer.

Ali bom zblaznel?

Samo zblazneti ne, samo tega ne!

20. III. 1917, ob 11. uri zvečer.

Kdo ima pravico do mojega mladega življenja? Kaj mi ga jemljete? Kaj mi ožemate pljuča?

Moja mladost se je umivala v solzah, s trpljenjem se je škropila, in koder je šla, se je poznal sled krvi za njo.

Kakor pravljica se mi zdi misel na smeh, ki mi je davno izzvenel.

Kdaj že so dale moje ustnice življenje zadnji veseli besedi!

Kakor pes sem stisnjen hodil ob zidu in sem požrl, kar so mi vrgli.

In sem čakal, kdaj vzide solnce na mojem nebu —

Hodil sem okrog po kotih in ovinkih in sem iskal bratov, ki so bili meni podobni.

Otiral sem jim solze in sem jim stregel, ko so ležali bolni in brez pomoči.

Njih vzdihne sem zbiral in njih besede sem si zapisoval, da jih ne pozabim —

Kadar sem bil najbolj lačen, sem poiskal brata, ki je bil bolj lačen nego jaz: in bilo mi je dobro.

Kadar sem bil najbolj raztrgan, sem zopet poiskal brata, ki je bil bolj raztrgan nego jaz: pa mi je bilo dobro.

Kajti v meni je vihrala silna mladost.

Toda zakaj mi jemljete mlado življenje?

Kosček kruha, samo kosček kruha! —

21. III. 1917, ob 2. uri po polnoči.

Še malo sveče je. Pisal bom, dokler bo gorela. Potem ugasneva oba.

Gorjé!

Kdaj boste izbrisali ta svoj greh, o ljudje! Pre-

grešili ste se nad mladim življenjem — odmaknite svoje umazane roke, da poženemo, da se razživimo, da vzcvetemo, da zazelenimo!

Skal ste naložili na naše mlade prsi, da ječe in hropejo pod njimi.

Prokleti! —

Na vesti imate tisoč mladih življenj, ki ste jih pohodili s svojimi okrvavljenimi nogami.

Tisoč mladih življenj!

Iz grobov bodo trkala na nebo in klicala maščevanje nad vas in vaše otroke!

Iz groba bom vpil v nebo in vas bom tožil, ki ste izsesali življenje iz mene. Iz groba bom vpil in bom pričal za svoje mlade brate!

Moj obraz — izsušen in koščen — bo hodil za vami in vas bo preganjal in se bo zasajal v vas z osteklenelimi očmi! —

• • •

Tisti, ki je pisal to obtožnico, je ležal na tleh majhne, vlažne, mrzle sobe, z oknom na tesno dvorišče. Iz ust mu je rdel čez brado, vrat, obleko, na podnice strjen curek krvi. Ko sem ga zagledal, sem se prestrašil tako, da sem odskočil korak nazaj: oči so bile široko odprte in so stekleno gledale naravnost vame.

Sedaj me ta obraz povsod preganja. Ko grem po temnih potih, ga vidim pred seboj; ko stopim v temno sobo, gleda vame.

Iz zmečkanega zvezka, ki sem ga potegnili iz mrzlih rok, sem ti prebral, o brat, kar mi teži dušo.

Književnost.

Joža Lovrenčič: **Deveta dežela**. Trst 1917. Izdala knjigarna J. Štoka. Tiskala tiskarna »Eдинost«. Str. 92. Cena: vez. 4 K, nevez. 3 K.

V tej zbirki je tudi pesem »Jaz bi rad rudečih rož«, ki ima pod naslovom v oklepaju letnico 1905. Nje predmet je zelo skromna ljubezenska misel: fant bi rad rož in rožmarina, ljubezni in nad; in ker tega zanj ni, je pač »žalosten fantič«. Tudi po formi se ta pesem po ničemur ne odlikuje; v drugi kitici prosi n. pr. dekleta rož in rožmarina zato, »da bo moj mladostni maj!« — verz, ki je v naglici in zadregi vržen na papir in iz katerega tudi z dobro voljo ni lahko mogoče izluščit pametnega, ali vsaj jasnega zmysla. Vse to je Joža Lovrenčič gotovo dobro čutil, ko je urejal svoje delo. Ker je pesem uglasbena in se je z napevom močno razširila, je ni hotel v svoji prvi zbirki potajiti; uvrstil jo je vanjo, obenem pa pristavil letnico njenega nastanka, česar pri nobeni drugi pesmi ni storil, ter tako nekako opravičil nje navzočnost v knjigi.

Za nas bralce je le dobro, da imamo v knjigi tudi eno zgodnjih Lovrenčičevih pesmi. Ob njej lahko merimo, koliko je pesnik kasneje zrastle, kako se je razvijal. In resnično! Po letu 1905. je krenil na drugo pot, v skoro nasprotno smer. Čiste, od bledece razmatranja nedotaknjene čuvstvenosti je poslej v njegovih pesmih le malo; večinoma se pogloblja v meditacijo in samoanalizo. A kar je pristno lirskih pesmi, so v svojih motivih neprimerno bolj jedrnate, v izdelavi popolnejše. S koliko toploto je na primer naslikan »Jug v okviru«:

V vzuđen poldan se vije čez plan
iz mesta
prašna cesta
in ž njo topoli gredó.

V topolih krilati skržati pojó:

Žarke žgi! — se prvi oglaší,
žgoče žgi! — drugi zaželi,
žejnim žgi! — tretji naróči,
žarke žgoče žejnim žgi,
žgi, žgi, žgi! — in konca ni.

Solnce žge in se smeji
in nič se mu v noč ne mudí. (Str. 9.)

In tista »Pomladna«, tako skopa v besedah, a tako bogata čuvstva, tako trezna v izrazu in vendar tako polna srčne opojnosti:

V vrtu cvete breskev.
V breskvi ptička gnezdi, poje.

Kaj?

V vrtu je maj! (Str. 39.)

Kot primer dobre, od hladne umstvenosti neomadeževane lirčnosti naj navedem še »Nenapisano pismo«. Pesem je sicer najbrže nastala, posredno ali neposredno, pod Whitmanovim vplivom, a ni zaradi tega nič manj lepa:

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen.
Bel list, čist list zate. — Bukve košate
me senčijo s svojim zelenjem in mi šumijo
simfonijo

korenin, debel, vej, listja, gnezd v vejah,
solнца, pomladi, žejne suše, dežja, jeseni,
vetrov, snega, zime, smrti.

O! —

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen. (Str. 46.)

Vendar pa ni za Lovrenčiča najbolj značilna lirika te vrste. V prvi pesmi knjige, ki je brez naslova, kakor moto, se razodeva njegov pravi poklic. On vidi in uživa vso pestrost stvarstva in življenja kakor čisti lirik, a ne ostaja pri zgolj občutju, njegova pesem ni končana, ko je povedal, kaj je zaznal, doživel, občutil — tedaj šele začne iskati sinteze svojih doživljajev, umskega sklepa. Ko v uvodni pesmi našteje vse mnogotere pojave življenja, se kot finale oglaší v zadnjem verzu rezko vprašanje: »Človek, ki greš po cesti, kaj misliš?« Ta nagón, da najde namen in cilj v večnem valovanju življenja, čuvstvanja, hrepenenja, da »išče konca«, kakor pravi, mu ne dá miru; on si hoče pri vsem tem mogočeno prelivanju stvari »nekaj misliti«. »Človek... kaj misliš?« Razumljivo je tedaj, da tudi samega sebe vedno znova analizira, kakor v pesmih »V dveh«, »Anagnorisis«, »Meditacije« in drugih, ter da se mu misli tolikokrat ustavijo šele pri zadnjih rečeh, pri smrti, večnosti, Bogu.

Od tega vprašanja »Kaj misliš?« do simbolizma je samo en korak. Zato opažamo pri Lovrenčiču, da mu slednjči postajajo stvari le simboli za lastne misli in da jih le toliko in tako vidi, kolikor morejo biti živa slika njegove notranjosti. Simbol postavlja poleg simbola in mnogokrat je le miselna zveza med njimi, kot realnost niso med seboj v nobenem stiku. Take so pesmi »Sfinga«, »Gledanje«, »Visoka pesem«... Ko je izšla pesem »Sence« v »Dom in Svetu«, ti štirje goli verzi brez vsake pesniške retorike, ki jih je Lovrenčič sprejel tudi v knjigo:

Zlato solnce črno riše
zelena drevesa, bele hiše
in nas —

Zakril sem si obraz. (Str. 22.)

je nekdo (Alojzij Gradnik, če se prav spominjam) javno vprašal, kaj je s temi verzji, ali je to pesem? Lovrenčič mu ni odgovoril. Pesem v deklamatoričnem pomenu besede to ni; tudi ne pesem, ki bi jo človek vedno nanovo bral in prebral. A tihi, prisrčni vzdih obupa, samoočtožba, čustven aforizem je to vendarle in je zelo podoben Heinejevim kratkim lirskim vzklikom, dasi je po obliki in predmetu ves drugačen od njih.

Vendar se ne dá tajiti, da je v tem simboličnem pretvarjanju realnosti velika nevarnost za resnično poezijo, nevarnost, ki se ji tudi Lovrenčič ni mogel vedno ogniti. Če kdo, iz ideje izhajajoč, ne iz realnega predmeta, išče svoji misli pesniške oblike, jo odevlje z mnogo simbolike, jo krasi z daljnimi podobami, nalašč za to priliko narejenimi ali izposojenimi, mu bo po tej metodi večkrat uspelo napraviti bobneče verze, ki jih bo marsikdo vzel za pristno blago in ne za surrogat poezije, kar so v resnici. Kdor pa si take verze natančneje ogleda, bo videl, da grm, ker so votli; kdor bi tem patetičnim junakom smel s telesa njihovo veličastno draperijo, bi morda opazil pod njo mrtev skelet racionalizma. Ravno to je nevarnost! Simbolizem odpira racionalizmu vsa pota v poezijo. In to je nje smrt, kajti nobena velika umetnina se ne dá zgolj umsko sestaviti in ne zgolj umsko analizirati; po analizi ostaja na najglobljem dnu še preostanek, ki je logično nerazkrojljiv. Kakor mnogi produkti moderne književnosti, je tudi Joža Lovrenčič le prerad umstveno-simboličen; iz tega vzroka, mislim, se mu ni popolnoma posrečil dramatični prizor »Deveta družela«.

Svobodno, kakor nihče drugi, ravna Lovrenčič s svojimi verzji; rima, kadar se stik sam od sebe oglasi, shematični metrum nestetokrat pretrga, prosto deli verze in kitice. Gotovo ima ta svoboda svojo prednost: v njej ohrani pesniška misel lažje svojo prvotno svežost. A ima tudi svoje slabe strani: največkrat ne more izzvati tiste popolne harmonije v duši in ušesu, za katero pesem naravno teži; zato tekó Lovrenčičevi ritmi krepko, v močnejših sunkih, toda uho, željno blagoljaska in čistih rim, se ob marsikateri stopici užaljeno ustavi, deloma morda tudi zato, ker ni vajeno goriških naglasov in goriško barvanih vokalov.

Knjiga v celoti dokazuje, da je Lovrenčič strogo sodil samega sebe, ko jo je sestavljal, da je pesmi skrbno prebral, preden jih je poslal v svet; Bog daj sreče njej in njenemu avtorju na nadaljnji poti!

Izidor Cankar.

To in ono.

Franc Levce. Nekrolog. (Dr. Janko Bizjak.) — (Dolge.) — Kar je bilo takrat slovenskih pisateljev in pesnikov, imenitnih in manj imenitnih, znanstvenikov, profesorjev, doktorjev in umetnikov, laikov in duhovnikov, ki so se brigali za znanost in umetnost, vse je Levce znal svojemu listu pritegniti, vzbudivši njih zanimanje za slovensko književnost in kulturo. Letnik 1. 1887. našteva imena 172 sodelavcev; to število je

1. 1888. vzrastlo na 187. Med temi čitamo znana imena, kakor: Aškerc, Bezenšek, Josip Cimperman, Detela, Erjavec, Funtek, Gestrin, Gregorčič, Jurčič, Levstik, Mencinger, Podlimbarski, Rutar, Stritar, Trdina, Aleks Ušeničnik, Tavčar, Valjavec in imena mnogo raznih, še zdaj živih profesorjev in doktorjev. Erjavec, Jurčič in Levstik so takrat že bili mrtvi.

Delovanje nekaterih izmed imenovanih sodrnikov Levčevega »Zvona« je označil Dr. Prijatelj v že gori navedeni knjigi »Janko Kersnik, njega delo in doba«, VI., 2. zbranih spisov na str. 415. tako-le: »Poleg Jurčiča je za »Zvon« krepko zastavil svoje drastično pero dr. Ivan Tavčar. Trdina je začel razspitati svoje pravljичno bogastvo. Oglasil se je zopet Levstik s svojimi — ljubkih konkretnosti polnimi — poezijami, s katerimi je zdravo paraliziral sicer nad vse priljubljene glavnega »Zvonovega« pesnika Gregorčiča, ki je dalje tožil v Stritarjevem idealistično-pesimištičnem tonu, a v veliko bolj zvenečih in lehkotnih verzih, kakor so bili Stritarjevi. Pojavil se je nedošežni prirodopisni kramrljaj Erjavec s svojim »Rakom« in realistični opisovatelj Notranjske dr. H. Dolenc.

Razen marsikaterega članka za »Slovenski Glasnik« ali »Listek« je Levce še mnogo pisal za svoj »Zvon«. Mnogokrat mu je tudi huda predla kakor vsakemu uredniku: moral je mnogo prosjati, da je dobival za številke potrebno gradivo, mnogokrat je moral sam v naglici izpolniti dotično vrzel. S kakimi zaprekami in ovirami se je moral često boriti, kako mu je konkurenca delala sitnosti in težave, vse to nam je Dr. Prijatelj obširno opisoval v svoji gori navedeni knjigi str. 418.—462.

Najrjaji se je Levce bavil s slovenskim slovstvom. Tu je spisal marsikatero zanimivo in pomembno črtico, katere ne bo smel prezeti noben pisatelj slovstvene zgodovine slovenske.

Najbolj mu je bil k srcu prirastel profesor. Že kot drugošolca ga je, kakor smo slišali, profesor Melzer navdušil za našega pesnika prvaka. V licejalni knjižnici mu ga je dal skriptor Kosmač. »Z nekakim svetim strahom in veseljem«, tako pripoveduje v Valjavčevem životopisu, »Knezova knjižnica«, II., str. 164., »sem ga vzel v roke. Jako me je mikal; ugajale so mi seveda tiste pesmi, katere nam je poprej že Melzer deklamiral v šoli, toda umel ga pa le nisem. Prešeren ni drugošolec! Vendar sem do malega vsega prepisal v poseben zvezek.«

Zaradi tega je objavil marsikateri donesek k njegovemu življenju in delovanju, kateri bo dobro došel vsakomu, ki bi se hotel lotiti podrobnega životopisa Prešernovega. Karkoli je mogel izvedeti o njem, vse je spraval na dan. Razen tega je pri raznih priložnostih predaval o svojem ljubljencu.

Že 1. 1870. je kot vseučiliščnik imel lep govor o Prešernu, »ko je napravila slovenska mladina besedo Preširnu na spomin, ki je bila na vse strani sijajna.« (»Zvon«, str. 387./8.) 1. 1871. je kot suplent goriške realke priobčil v »Slovenskem Narodu« št. 12. listek »Na Prešernove smrti dan«, kjer želi, da bi poznavatelj Prešernov spisal kritičen životopis; v istem časopisu 1. 1872., št. 144., je objavil svoje predavanje o Prešernu in Vodniku, ki ga je imel v goriški čitalnici. 1. 1874. je dal v »Slovenskem Narodu« (št. 31.) ponatisniti Levstikovo razpravo »Na

Prešernovem domu», ki je bila l. 1863. prvič objavljena v »Napreju«.

Da je Stritarjev »Zvon« l. 1879. prinesel Prešernovo životopisno črtico, sem že omenil. Prav v tem životopisu se Levčec kaže mojstra te vrste spisov. Kako jasno in določno, naravno in resnično, slikovito in goreče nam slika človeka Prešerna, kako temeljito govori o njem kot stvarniku slovenskega pesništva!

V prvem letniku »Ljubljanskega Zvona« (1881.) razpravlja o Prešernu v Nemcih, kamor je bil našel pot po znani Samhaberjevi knjigi »Preširenklänge«, ter naštevava nemške liste, zlasti tiste v nemški državi, ki so pohvalno naznanili to knjigo, kakor: »Magazin für die Literatur des Auslandes«, »Gottschall, Literaturblätter« in »Berliner Deutsche Revue«. Pravi tudi, da je nemški pesnik Scheffel sam pisal Samhaberju pismo, v katerem izraža svoje priznanje o njegovem delu. Scheffel je med drugim rekel to-le: »Die mit warmer Teilnahme verfaßte Lebensschilderung Präsiens und die Verdeutschung seiner Klänge hat mich sehr umgesprochen.« Slavni slovstveni zgodovinar Johannes Scherr obeta v pismu iz Curiha, da napiše o Prešernu obsežno študijo za velik nemški list, in znani literat Otto Leixner, ki je nekaj bival v Ljubljani, se je v privatnem pismu prav pohvalno izrazil o Samhaberjevi knjigi. Ti-le podatki so za raziskovalca vsega, kar je v zvezi s Prešernom, gotovo važni ter mu dobrodošli.

Kako je Levca vse zanimalo, kar se tiče Prešerna, kaže s svojim člankom o Prešernovi uri (»Lj. Zvon« 1882, str. 574.), kjer je popravil poročilo profesorja Zupana, da je bila Prešernova žepna ura po njegovi smrti prodana na javni dražbi, ter je razložil, v čigar roke je prišla in kaj se je z njo zgodilo po pesnikovi smrti. Že l. 1881. pa je objavil v »Zvonu« (str. 127.) dva napisa Prešernova, in sicer enega, ki je na velikem zvonu pri Sv. Joštu nad Kranjem, drugega pa, ki stoji na nadgrobnem kamnu Marije Simonettijeve.

L. 1882. je v »Ljubljanskem Zvonu« pod naslovom »Prilogi k Prešernovemu životopisu« (str. 49. do 53. in 110.—113.) priobčil dva lista, ki ju je Prešeren pisal Celakovskemu in proti koncu istega leta (dne 3. decembra) je v »Literarnem in zabavnem klubu ljubljanskem« predaval o Prešernu in Celakovskem. Drugi letnik »Zvona« je prinesel pod naslovom »Langus in Preširen« (str. 567.—570.) še dva članka: prvega je spisal dr. Fr. Kos, ki opisuje neko Langusovo sliko, na kateri stoje nekateri še ne objavljeni verzi Prešernovi, drugi pa je Levčev. V tem razlagu Levčec Prešernov sonet »Mars'kteri Romar gre v Rim, v Kompostelje«, ki ga je med vsemi Prešernovimi soneti najtežje umeti. Izhajajoč od krive razlage, ki jo je o tem sonetu podal hrvatski pisatelj profesor dr. Fran I. Celestin v Zagrebu v svoji knjigi France Preširen (1882.), dokazuje iz akrostiha tega soneta, da ga je Prešeren zložil Matevžu Langusu in da je glavna misel v njem ta-le: »Marsikateri Romar roma v Rim; gre v Kompostelje (Santiago de Compostella) = »Svetega Jakopa v beli Galiciji« na Spanskem pozna tudi narodna pesem slovenska; napoti se k sv. kmetu Antonu v Padovi; Trsat, sv. Lušarje ali Marijino Celje obišče vsaj jdenkrat v svojem življenju. — Zakaj? Zato, ker želi v podobah gledati rajskega življenja veselje.

Ni istinito rajsko življenje, ni istinita nebeška glorijska, katero romar gleda v oltarjih imenitnih teh božjih potij. Kaj še! Niti zarja onstranske glorijske ne blesti se z njih, niti senca te zarje nebeške ne sije mu v oči, ampak sveti mu z oltarjev samo »sled sence zarje unstranske glorijske«. A že samo ta sled, katerega daje senca, izvirajoča od krasne zarje nebeške glorijske, ohladi pobožnemu romarju želje verne ljubezni.

Jednako godi se tudi našemu pesniku. Prijatelj Langus slika portrét — Preširnoveljubice, Primčeve Julije. In kakor pobožnega romarja v Rim, Kompostelje, Padovo, na Trsat, na sv. Lušarje ali v Marijino Celje, tako pesnika Prešerna vsak dan »ukáz želj« vleče v Langusovo domovanje, da tam gleda krasno podobo slikane device; pesnik ne vidi pri Langusu prave istinite podobe ljubljene Julije, ampak vidi samo »senco« njene nebeške lepote, »golgufne sanje«, v katerih je komaj sled resnice. A vendar obiskuje draga prijatelja, vendar se vtplja v divno sliko drage mu Julije, katera je v životu tako krasna, tako nebeske lepa, da čopič niti najslavnejšega slikarja ne more naslikati v resnici take, kakršna je! In ko tako pri svojem prijatelji gleda samo »sled sence zarje Julijine lepote«, tedaj mu »bupa pušice« manj more otožno srce, tedaj je uram njegovim »krajši tek« in prsim njegovim milejši zdihovanjem«. Kakor pobožni romar na imenitni božji poti, tako pesnik pri Langusu, slikajočem Primčevo Julijo, išče hladila svoji verni ljubezni!«

Zapisal sem semkaj celo razlago Levčevu, ker bi morda mogla dobro služiti onemu, ki se peča s Prešernovimi poezijami, zlasti z razlago sonetov in ki tega soneta ne more prav razumeti, če ne dobi pravega ključa do njega, kakor ga je dobil Levčec sam od Levstika.

V tretjem letniku »Zvona« (1883, str. 478.) opiše na kratko Prešernov spomenik na Bledu.

L. 1886. je priobčil v »Zvonu« na str. 314. Prešernovo pismo z l. 1834., pisano nekemu duhovniku, kateremu, se ne da dognati. L. 1888. je nadaljeval priloge k Prešernovemu životopisu. Tu je objavil Prešernovo doktorsko diplomu (str. 301.), dr. Baumgartenovo spričevalo (str. 303.), uradne listine, ki se nanašajo na Prešerna kot praktikanta pri c. kr. komorni prokuraturi (str. 303., 366., 435.), pet pisem, ki jih je Prešeren pisal svojemu prijatelju M. Copu l. 1832. iz Celovca, kamor je bil šel delat odvetniško in sodniško preizkušnjo (str. 567.), in naposled Prešernov rodovnik (str. 692.). V X. letniku (1890.) je Levčec nadaljeval svoje priloge k Prešernovemu životopisu; priobčil je: Prešeren prišeže za civilnega in kriminalnega sodnika (str. 175.) in Prešeren prosi odvetniškega mesta v Postoini in Kranju (str. 176.). Istega leta je imel slavnostno predavanje ob Prešernovi stoletnici, in sicer dne 2. decembra v Narodnem domu in dne 4. decembra v delžnem gledališču v Ljubljani. To predavanje, ki javlja Levčevu globoko spoštovanje in občudovanje Prešernove muze, je objavil v VII. zvezku »Knezoze knjižnice« na str. 214.—218. Precej v začetku svojega predavanja je označil Prešernove zasluge tako-le: »Koga naj časti, koga naj slavi naš narod, ako ne tistega moža, ki mu je zapustil neizčrpní zaklad neumrjajočih poezij, in ki ga je določila milost božja, da je ustvaril slovensko pesništvo, položil neomajni temelj

naši posvetni lepi književnosti ter zanesel slavo slovenskega imena preko mej svoje domovine! — Svoje predavanje pa je veličastno završil, rekoč: »Ponosno smemo reči, da je tudi naš Prešeren eden tistih izvoljenih organov, po katerih se na zemlji razodeva rajška lepota, nebeska poezija. Ko bi se sklicali narodi pred božji stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročnimi talenti, kako se je vsak udeležil vesoljne človeške omike; smel bi se mali slovenski narod brez strahu pokazati med drugimi z drobnimi bukvicami, ki se jim pravi »Prešernove poezije«. — Tako je spoštoval, cenil in ljubil Prešerna naš Levec!

Spoštoval in cenil pa je sploh vse može, ki so delovali na polju slovenske književnosti ali publicistike in kulture, ali jo gmotno podpirali. Zato je spisal ob njih smrti marsikateri daljši ali krajši nekrolog, ob njih spominskih slavnostih marsikateri spominski list, sicer pa je, kakor smo že videli, sploh rad objavljaval životopise vrlih in dičnih slovenskih mož ali je o njih predaval.

Zasluzni može, ki jim je Levec spisal ob njih smrti nekrolog ali životopis ter ga objavil v »Ljubljanskem Zvonu«, so ti-le: pesnik Fran Svetličič (1881, str. 255.) in Vojteh Ulbrich (1881, str. 640.); korektor Narodne tiskarne Fran Hlavka (1882, str. 369.) in hrvaški akademik, profesor in jezikoslovec Giuro Daničić (1882, str. 770.); zadnji pesnik »Kranjske Čebelice« dr. Jernej Levčič (1883, str. 401.), dr. Stefan Kočevar, najplemenitejši rodoljub, kakor ga imenuje Levec (1883, str. 253.), deželni šolski nadzornik v Zadru Ivan Šolar (1883, str. 253. in 272.), duhovnik in pesnik Josip Hašnik (1883, str. 267.), hrvaški pisatelj dr. Kaznačič (1883, str. 275.), profesor in pisatelj Ivan Macun (1883, stran 729.) in duhovnik ter pesnik Josip Novak (1883, stran 801.); pesnik Jovan Vesel Koseski (1884, str. 251.), pisatelj Janez Božič, ki je med drugim prvi vzorno prevedel Platonovega Kritona in Apologijo ter prevod objavil v Janežičevem »Cvetju« (1883, str. 445.) in ljubljanski škof dr. Janez Zlatoust Pogačar (nekrolog v obliki mrtvaškega lista 1884, str. 128.); Karl Rudež, graščak na Gracarjevem Turnu in v Ribnici ter slovenski rodoljub in mecen (1885, str. 121.—123.); pesnik in pisatelj duhovnik Leopold Gorenjec Podgoriški ali Podgoričan (1886, str. 187.), »ki je poleg Jurčiča jako izdatno pomnožil pripovedno literaturo slovensko«; Avgust Dimitz, znani pisatelj kranjske zgodovine (1887, str. 58.), Viktor Dolenc, pisatelj, rodoljub in urednik »Edinosti« v Trstu (1887, str. 505.), Fran Levstik (1887, str. 763.); pisatelj in znani govornik na raznih slovenskih taborih dr. Valentin Zarnik (1888, str. 305.—308.), pisatelj in urednik tržaške »Edinosti« Lovro Žvab (1888, str. 573.), pisatelj, profesor na ljubljanski realki in odbornik »Maticе Slovenske« Anton Raič (1888, str. 635.), pesnik nabožnih pesmi, nabiratelj narodnega blaga, vzoren duhovnik in rodoljub Jakob Volčič (1888, str. 763.), mladi pesnik in satirik, notarski kandidat Janko Gruden (1888, str. 766.); češki učenjak in pisatelj Josip Jireček (1889, str. 63.); varuh deželnega muzeja kranjskega, pisatelj in pesnik Karl Deschmann, ki je tudi močno vplival na taktatne gimnazije Trdino, Levstika, Tuška in Erjavca (1889, str. 254.); urednik slovenskemu izdavanju državnega zakonika, stvaritelj pravnškega jezika »Matej Cigale« (1889, str. 307.);

vladni svetovalec in gospodarsko-upravni poročevalec v šolskih stvareh ter prijatelj Levstikov Janez Hozhevar (1889, str. 379.), čigar neumornemu delovanju ima Kranjska zahvaliti ves razvoj svojega šolstva tiste dobe; župnijski upravitelj in pisatelj Ivan Belec (1889, str. 447.); domoljub in profesor Jernej Francelj (1889, str. 448.); znani starinoslovec in zgodovinski pisatelj Davorin Trstenjak, župnik starotrški (1890, str. 166. do 174.¹), o katerem piše Levec značilne besede: »Ljubez, goreča ljubezen do preprostega naroda in sveta ljubezen do znanosti je ves čas njegovega življenja vodila našega Trstenjaka, da je v veselih in žalostnih urah neprestano delal, učil, pisal, navduševal, žrtvoval in trudil se, akoravno je vedel, da mu tako neznanet narod, kakor je naš, njegovega dela in truda nikdar ne bode povrnil.« Jernej Križaj-Severjev (1889, str. 508.), istrski župnik in slovenski pisatelj, ki je tudi priobčil nekoliko lepih nežnočutnih pesem; Janko Kernik (1897, str. 535.—545.), o katerem Levec toži, da ga »je neumiljena tragika z vso svojo neizogibno in brezobzirno silo v hladno zemljo položila.«

Tudi v »Slovenski Narod« je pošiljal nekrologe o imenitnih možeh slovenskih, tako o znanem rodoljubu Petru Kozlerju (1879, št. 92.—94.), o profesorju in pisatelju slovečih orisov iz narave Josipu Ogrincu (1879), o prijatelju Josipu Jurčiču (1881, št. 101.—104.) in še o drugih.

Se en nekrolog moram tu posebe navesti, ki ga je Levec objavil v Letopisu »Slovenske Maticе« za leto 1894. Leta 1893. je umrl velezaslužni predsednik tega znanstvenega zavoda Josip Marn. Na prvem mestu imenovanega Letopisa stoji nekrolog, ki ga je Levec spisal temu odličnemu možu. V njem riše v kratkih potezah Marnovo književno delovanje, zlasti govori o njegovem slovečem »Jezičniku«. V nadgrobnem govoru, ki ga je Levec imel pri Sv. Krištofu in ki je priobčen v nekrologu, ga je slavil kot iskrenega kristjana, vzornega duhovnika, učiteljem predražega tovariša, svetel zglede neumorne delavnosti skrbnega učenika, marljivega kakor čebela in delavnega kakor mrvljaja, temeljitega učenjaka, ki nam je v nemiljivih spsih, opisal »očetov naših imenitna dela«.

Najvažnejši Levčevi životopisi oziroma razprave o pesnikih in pisateljih so razen že omenjenih še naslednje:

V »Koledarju Družbe sv. Mohorja« za leto 1876. je priobčil razpravo o škofu in pisatelju Matevžu Ravnikarju, za leto 1877. pa o Matiji Čopu.

V »Slovenskem Narodu« z leta 1878., št. 265. in 266., je ob sedemdesetletnici Bleiweisovi objavil listek o njegovem književnem delovanju; pozneje pa mu je napisal obširnejši in natančnejši životopis v »Slovenskih Večernicah« za leto 1880., str. 3.—23.

V »Ljubljanskem Zvonu« (1882, str. 312.—315. in 436.—442.) je podal pod naslovom »Zlata knjiga« kratek obris vnanjega življenja pesnika Gregorčiča in naslikal tudi njegovo notranje življenje ter označil visoko vrednost njegovih poezij. Na str. 436. še poleg tega opozarja na čudne slučajnosti v razvoju slovenskega pesništva, rekoč: »Odkar nam je za Vodnikom v tri-

¹ Ta članek je bil priobčen v »Slovenskem Narodu« l. 1878., št. 258. in 259., ter v »Ljubljanskem Zvonu« objavljen mutatis mutandis ob Trstenjakovi smrti.

desetih letih tekočega stoletja »Kranjska čbelica« po obliki in vsebini presnovala pesništvo slovensko, poslala so dobrotna nebesa Slovencem v vsakem desetletju velikega pesnika, ki je s svojimi neumrjočimi pesnimi korenito označil razvoj našega pesništva ter vrhu tega zaznamoval lepi napredek vsega književnega, vsega kulturnega življenja slovenskega: četrto desetletje nam je rodilo Preširna, peto Levstika, šesto Jenka, sedmo Stritarja in zdaj na meji osmega in devetega veselimo se Gregorčiča.« — Takih duhovitih opazk je vse polno v Levčevih razpravah.

Pri Gregorčiču občuduje čudovito dikcijo ter polne verze, ki pretresajo srca, doneče stike, ki »polneč uho objemajo vse tvoje čustvo« (str. 312.). Imenuje ga slovenskega genija, ki, dasi že klasično dovršen, nikakor še ni dospel do svojega umetniškega vrhuna.

Tako je tudi ocenil poezije pesnika Pagliaruzzi-Krilana (»Ljubljanski Zvon« 1887, str. 314.—316.), ki jih je uredil in izdal po pesnikovi prerani smrti deželni šolski nadzornik Anton vitez Klodič-Sabladoski v Gorici leta 1887. Pagliaruzzi je bil »v resnici Dei gratia pesnik«. Levec toži o veliki izgubi, ki je zadelo slovenski narod z njegovo smrtjo, ter pravi »kako ljubezniv, zdrav in resničen pesnik je Krilan! Pesem mu izvira globoko iz srca, zato pa seza globoko v srce. Resnično lepa knjiga so njegove »Poezije«, kakor je bila lepa duša, ki jih je porodila.«

Letnik 1888. »Ljubljanskega Zvona« prinaša na str. 370.—374. razpravo »Jos. Cimpermanove Pesmi«. Tu Levec poudarja, da je Cimpermanova lirika elegična, refleksivna, da je pesnik premišljevanja, čigar življenjska pot je bila posuta s trnjem, ter hvali zgledno tehniko, lepo dikcijo in polnozveneče stike. Ni hotel oceniti njegovih poezij, ampak le opozoriti na knjigo, »ki nam v prelepem torilu podaja venec prekrasnih slovenskih poezij« (str. 374.).

V »Ljubljanskem Zvonu« z leta 1882. proslavlja povodom sedemdesetletnice, ki so jo obhajali l. 1878., Andreja Einspielerja ter ga imenuje pravega ustanovnika, duhovnega očca in bistrrega vodnika nedosežni »Družbi sv. Mohorja«.

V »Knezovi knjižnici«, ki jo je nekoliko časa urejeval Levec in jo je izdajala »Matica Slovenska«, je priobčil razen že navedenega slavnostnega predavanja o Prešernu, kratek životopis ustanovnika te knjižnice Antona Kneza (l. zvezek) in obširnejši životopis Matije Valjavca (II. zvezek, 1895, str. 163.—210.), ki ga imenuje prvega znanstvenega raziskovalca našega kajkavskega narečja in pisatelja ter zlagatelja najlepših slovenskih legend. Kako točno in izrazito Levec ume slikati svojstva pisateljev in pesnikov, da dobivamo popolne slike o njih in njihovih delih, sem že poudarjal; zlasti nam to pričajo Levčeve besede o Valjavčevi lirski poeziji (str. 190.): »Njegove lirske pesmi kažejo neko otroško veselje do lepe prirode, pravo usmiljenost do trpinčenih živali, zlasti do ljubeznivih ptic, resnično požobnost in pravo domoljubje, zlasti hrepenenje po oddaljeni gorenski domovini.« Ako pa Levec piše o Valjavcu (str. 210.): »Človek ne ve, čemu bi se bolj čudil, ali mnogotranski učeni delavnosti Valjavčevi, ali njegovi neumorni pridnosti; zakaj pomisliti nam je, da je do malega vsa svoja učena dela spisal poleg svojega naporega učiteljevanja,« moram reči,

da veljajo te besede prav tako v polni meri o Levcu samem.

Razen o Prešernu je Levec predaval ali govoril tudi o drugih odličnih možeh slovenskih. Tako je predaval dne 18. marca 1886. l. pri Jurčičevem večeru o Jurčiču ter to predavanje priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« leta 1888. (str. 418.—429.) pod naslovom »Spomini o Josipu Jurčiču«. Tu je podal nekoliko prezanimivih črtic iz življenja našega vrliga romanopisca. Posebno zanimivo je, kar pripoveduje o Jurčičevem razmerju proti Levstiku. Tako izvemo, kako je Levstik često grajal Jurčiča kot urednika »Slovenskega Naroda« zaradi njegove slovenščine in napak, ki jih je iztkal v tem listu.

Proti koncu svojega »branja« omenja Jurčičev blagi, odkritosrčni, do skrajne meje poštřovalni značaj; »Kot sin, brat in prijatelj je bil Jurčič vzoren človek.«

Zanimivo pa je tudi, kako je Levec s svojim razvitim estetičnim čustvom vplival na sodobne pisatelje. Kakor nam pripoveduje v omenjenih »Spominih«, je on nagnil Jurčiča, da je dal Tuğomeru običajno obliko peterostopnih jambov. Jurčič je bil spisal nekoliko nastopov, ki jih je pokazal Levcu, v manj običajnih in slovenskemu jeziku manj prikladnih trohajih. Bilo je to že leta 1870. Toda Levec mu je pričel dokazovati, »da trohaji nikakor ne priajo dramatskim spisom v našem jeziku, zlasti v tragedijah ne, da je ta verz za jezik naš premalo gibčen, da je prejednostaven, tok govora prepočasen, dikcija brez vznosa. Navsetujem mu peterostopni jambiški verz namesto peterostopnega trohaja. Jurčič mi je po daljšem razmišljanju priređil, da imam pravo; toda priznal mi je, da mu jambus dela preveč preglavice« (str. 427.). Kljub temu je uvaževal Levčev nasvet, toda dovršil je Tuğomera v jambih šele l. 1878.

Dne 3. julija l. 1886. je Levec imel povodom tristoletne spomenice Trubarjeve smrti slavnostni govor o življenju in delovanju tega ustanovnika slovenskega slovstva ter ocenil njegove dotične zasluge.

Eno leto pozneje je predaval dne 14. aprila v ljubljanski čitalnici v prid Erjavčevi ustanovi o življenju in književnem delovanju Frana Erjavca. To temeljito predavanje je objavil v »Zvonu« l. 1887., str. 413.—425. Pozneje ga je še razširil in ga dodal za uvod »Izbranim spisom« Erjavčevim, ki jih je izdala »Matica Slovenska«. Kako je Levec čislal Erjavca in njega plemenito srce ter čisto pisavo, ki jo sme čitati mladina, kateri so bili kakor nalašč pisani Erjavčevi spisi, je razvidno iz teh-le besed v Erjavčevem životopisu (»Ljubljanski Zvon«, 1887, str. 425.): »Poročilo moje o književnem delovanju Erjavčevem bilo bi jako nedostavno, ako bi izrecno ne poudaril, kako čisto je bilo njegovo pero. Nikoli ni zapisal nobene besede, ob kateri bi se mogel kdo spotikati v moralnem ali etičnem oziru. Njegovi čisti spisi so lep odsev njegove plemenite duše.«

Zopet prihodnje leto je Levec bral o Franu Levstiku, in sicer dne 25. sučca 1888. leta in ljubljanski čitalnici v prid Levstikovemu nadgrobnemu spomeniku. To berilo je priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« z leta 1891. na str. 3.—21.

V tem listu je Levec še marsikaj priobčil, kar pojasnjuje to ali ono točko slovenske književnosti. Tako pripoveduje, kako ga je nekoč župnik Virk, čigar pesem

»Slovensko dekle« je zaslovela po vsem slovenskem svetu ter celo ponarodela, ljubezljivo sprejel na svojem domu ter mu v kratkem opisal svoje preprosto življenje in delovanje. (»Lj. Zv.« 1882, str. 13.—18.: »Dve uri pri slovenskem pesniku.«)

V »spominskem listu dr. Toman« je objavil še natanjšeno pesemco, ki jo je dr. Toman leta 1861. na Bledu vpisal neki deklici, poznejši ženi dr. Alfonza Mošeta, v molitveniki. (»Ljublj. Zvon«, 1882, str. 377.)

V istem letniku pozdravlja na str. 429. novo krestomatitjo staroslovensko, ki jo je izdal V. Jagič z naslovom »Specimina linguae palaeoslovenicae« ter podaja njeno vsebino.

Zgodovinski pisatelj Theodor Elze, evangelijski pastor v Benetkah, je leta 1882. izdal obširno monografijo o Pavlu Wienerju, ljubljanskem kanoniku in prvem evangelijskem škofu v Sedmograškem ter somišljeniku in prijatelju Trubarjevem. Vsebine te monografije je Levec posnel in priobčil v »Ljubljanskem Zvonu«, 1883, str. 73.—77.

V letniku 1887, str. 188., je dokazal, kako hudo se je urezal tisti dopisnik, ki je v »Tagespostu« z leta 1886., pišoč o slovenskem slovstvu, kot slovenske pisatelje naštel nekega Cingermajerja, Linskerja in Liško, ki so v resnici bila le izmišljena imena treh članov literarno-zabavnega kluba v Kranju.

Leta 1888. je v »Ljubljanskem Zvonu« na str. 382. do 384. priobčil Levstikovo literarno ostalino.

Letnik leta 1889. vsebuje na str. 380. pod naslovom »Levstik in Hozhevar« kratek spis, kjer Levec opozarja na nadgrobni napis, ki ga je napravil Levstik očetu svojega prijatelja Hozhevarja, umrlemu l. 1875. in pokopanemu na velikaškem pokopališču.

O Vodnikovih pesmih »Premaga« in »Mirov god« je dokazal, da sta pisani leta 1814. in ne leta 1821., kakor se je po zmoti mislilo in pisalo. (»Ljubljanski Zvon«, 1885, str. 418.—424. in 508.)

Iz arhiva »Matiče Slovenske« je v »Ljubljanskem Zvonu« leta 1889. na str. 393.—418. objavil listine in pisma iz Vodnikovega življenja, med katerimi je več zanimivih Vodniku poslanih in nekaj Vodnikovih pisem. V tem letniku tudi naznanja tretjo, na novo prirejeno izdajo Janežičevega slovensko-nemškega slovarja, ga hvali ter nekoliko ocenjuje (str. 700.). Nadalje hvali v spisu, naslovljenem »Vijolice. Pesmi za mladost. Zložila Lujiza Pesjakova«, v istem »Zvonu« na str. 571. do 573. te nežne poezije, govoreč o njih obliki in vsebini, kije kakor nalašč ustvarjena za nežno mladino slovensko.

Pod naslovom »Kje so moje rožice? ...« dokazuje v »Zvonu« leta 1891. na str. 116.—119., da Orožnova občica znana in že ponarodela pesem »Vse mine« ima za podstavo nemški izvornik, pesem nemškega pesnika Jacobija »Sagt, wo sind die Veilchen hin?« Prav tako je dokazal v V. zvezku »Knezove knjižnice«, str. 161. do 181., da je znanega Strelovega »Popotnika« popravljal pesnik Blaž Potočnik, in sicer tako, »da bi se skoraj po pravici Potočnik smel imenovati njega zlagatelj«; da je Strel za svojo pesem imel nemško podlago, namreč Schubertovo pesem »Der Wanderer«, ki jo je Schubert preuredil po pesmi Jurija Filipa Schmidta »Des Fremdling's Abendlied« (ki pa jo je Strel tudi poznal, zato njegov naslov: »Popotnik na ptujem«); da je Strelovo besedilo še dosti samostojno in da je znani napev te pesmi normanski.

V istem zvezku omenjene »Knjižnice« je priobčil razpravo »Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega« (na str. 191.—209.).

Ze geslo iz Schillerjevega »Wallensteina«: »Von der Parteien Gunst und Haß verwirrt, schwankt sein Charakterbild in der Geschichte« priča, da Levec ni spadal med tiste, ki so Koseskega čisto zavrgli. Kritično, toda pravično sodi pesnika in mu ne odreka vrlin in zaslug za razvoj slovenskega pesništva. Svojo razpravo sklene z mislijo, da bodimo »hvaležni nebesom, da so nam poslala pesnika, čigar ime je in ostane z zlatimi črkami zapisano v zgodovini naše književnosti.«

Ta spis priporočam obojevalcem pesnika Koseskega v nujno uvaževanje.

V IV. zvezku iste knjižnice pripoveduje v obsežnem spisu »Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano« na str. 160.—191. zgodovino tega prenosa, pri katerem je imel sam važno vlogo; saj je on sprožil v odborovi seji »Matiče Slovenske« dne 24. oktobra l. 1885. misel, da bi Slovenci dali prenesti neumrjete ostanke slavnega Kopitarja v Ljubljano, in saj je bil on sam načelnik dotičnega odseka. Nadalje popisuje dotične slavnosti, ki so se vršile pri prenosu na Dunaju in v Ljubljani, ter objavlja nagrobni govor, ki ga je imel sam znanj pri Sv. Kristofu.

Prav zanimiva in temeljita je tudi Levčeva razprava »Die Sprache in Trubers Matthäus«, priobčena v izvestju ljubljanske realke z leta 1878. Kdor se hoče dobro poučiti o posebnostih Trubarjevega narečja, sezi po tem izvestju! S Trubarjem se je Levec tudi pečal v spisu »Martin Luter v slovenski narodni pravlici«, ki ga je kot listek objavil v »Slovenskem Narodu« z leta 1874., št. 26. Da je imel ob tristoletnici Trubarjeve smrti slavnosti govor, sem že omenil.

Tudi za narodno blago je Levcu bilo mar. Tako je v letniku »Ljubljanskega Zvona« z leta 1883. na str. 771.—773. priobčil tri drobtinice o »Volkodlaku«, nabrane v početnicah v ribniškem okraju na Kranjskem, »v dokaz, kako živ je še v našem narodu spomin o volkodlaku«.

Leta 1886. je objavil (»Ljubljanski Zvon«, str. 315.) Za govor kačjega pika, ki ga je pod naslovom »Schlangenbeschwörung« zapisal s svojo roko ribniški graščak Jožef Rudež († 1846) na listič, katerega je Levec našel v graščinski knjižnici.

Med raznimi spisi ter razpravami, ki o njih vseh ne morem govoriti, nas pa še posebno zanimata dva, ker sta vznemirjala in razburjala Levčeve sicer mirno literarno življenje: »Pravda o slovenskem šestomeru« in »Slovenski Pravopis«.

Levec se sicer ni rad spuščal v polemiko, rajši je pozitivno delal, ko kritiziral, zato pa se čudimo, da je vendar spisal precej bojeviti, oster in brezobziren polemičen spis, ki celo dramski učinke, z naslovom »Pravda o slovenskem šestomeru. Odgovor mariborskemu šestomerniku Janku Pajku«. To je prišlo takole.

Levec se je dalje časa bavil s Koseskega pesnitvami, zlasti je natančno preiskoval njegove šestomere, ker ga je zanimalo izvedeti, v koliko se ujemajo z jezikovnimi in metriškimi načeli o šestomeru sploh in z načeli o njem v modernih književnostih, zlasti v slovenščini posebe. Stritar je bil namreč za šestomer določil posebna pravila, katerim je Levec pritrjeval, in

bi bil rad vedel, ali se je Koseski v svojih šestomerih držal kakega pravila, ali ne. V svoji študiji o šestomeru pesnika Koseskega, ki jo je kot Stritarjev sodrušnik objavil v II. letniku »Dunajskega Zvona« (str. 23. in 363.), je razložil, da so Koseskega šestomeri slovenskemu jeziku prikladni, ker se ravno po določenih, iz svojstva slovenščine zajetih pravilih.

Zaradi te razprave je profesor Pajk, takratni urednik »Zore«, v V. letniku svojega lista (str. 24. in 390.) hudo prijel Levca v »napuhnem spisu«, kakor ga Levstik imenuje, »Levec in heksameter«. Levec je odgovoril z goreno polemično razpravo, ki je Levstiku »neizrečeno dobro dela.« (V. zvezek »Zbranih spisov« Levstikovih, str. 265.)

Ze gaslo, ki si ga je Levec izbral iz Lessinga: »Abschreckend und positiv gegen den Stümper; höh-nisch gegen den Prahler und so bitter als möglich gegen den Kabalenmacher«, nam priča, v kakšnem duhu in slogu je pisana ta polemična brošurica, ki jo je bila natisnila »Narodna tiskarna«. Iz te obrambe zaslužita posebno priznanje tretje in četrto poglavje: v onem razlaga Levec zakone staroklasičnega, v tem-le osobito pravila in zgodovino slovenskega šestomera.

Stritarjev »Zvon« z leta 1877. priporoča na str. 48. Levčevo knjžico ter pravi: »Ako bi koga tudi ne veselili osebni prepričanja gospoda Levca z gospodom Pajkom, bral bode vendar to knjžico s pridom: v nji se nahaja korenita razprava o slovenskem šestomeru; lahko se reče, da je ta pravda končana.« Stritar se pristavi, da mu je Levec rekel, da bode njegov odgovor Pajku oster, »sazopazoren«.

Da pa je Levec tako brezobzirno in reči moram, preosorno odgovoril Pajku, je deti na rovaš Levstika, ki se je, kakor znano, odklival z neprijetno brezobzirnostjo. To nam Levec sam razodeva v pripomnki k Levstikovemu spisu o tej pravdi, objavljeni v V. zvezku »Zbranih spisov« na str. 265.—275., kjer piše: »Knjžica tega imena je nekako skupno delo moje in Levstikovo; kar je stvarnega v nji, prišlo je izpod mojega peresa, mnogo osebnih napadov na prof. J. Pajka mi je pa Levstik takorekoč narekoval v pero ali pa jih je vtaknil v moj rokopis, ko ga je pregledal pred natisom.« Toda kako miroljubnega značaja je bil Levec in koliko čuvstvo za resnico in pravico ga je navdajalo posebno v slovenstem in kritičnem oziru, nam pojasnjujejo končne besede te pripomnje: »G. prof. Janko Pajk me je takrat — ne vem, zakaj — res ostro zgrabil, zgrabil tako, kakor dotlej je Slovinci ni bilo navadno; a jaz sem mu v svoji razburjenosti odgovoril še ostreje ter mu tako povrniti nemilo za nedrago. Če sem mu s svojim spisom storil kaj krivice, prosim ga t u k a j j a v n o o d p u š č a n j a.«

Rad bi vedel, koliko slovenskih kritikov bi ravnalo tako, kakor tukaj Levec!

Treba je bilo to zadevo natančneje razjasniti, da ta polemični spis Levčev ne bi otemnil lepote njegovega značaja.

Posledica petindvajsetletnega učiteljevanja je bil Levčev toliko napadeni, pa tudi mnogo hvaljeni »Slovenski Pravopis«. Ne bom tu na široko razpravljaj zgodovine tega pravopisa, ki je povzročil pisatelju marsikatero bridko uro.

Ze leta 1889. je tožil v svojem »Zvonu«, govoreč o šolski slovnici slovenski (str. 380.), da »bridko čuti

veliko zmešnjavo v pravopisji, nepravilnost v slovniških oblikah, zmeden besedni red in nedoslednost v vsem pisanju,« kdor uči v šoli ali pregleduje razne, zlasti šolske knjige. Tukaj nasvetuje, naj bi c. kr. dež. šolski svet kranski škical na posvete nekoliko učiteljev slovenskega jezika ter dal po njih določiti vse prepor-nene stvari v naši pisavi.

Leta 1895. mu je c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk naročilo potom osrednjega ravnateljstva c. kr. šolskoknjižnih zalog na Dunaju, »naj sestavi na podlagi P l e t e r š n i k o v e g a s l o v a r j a za naše šole slovenski pravopis, ki naj bi obsegal potrebna pravopisna pravila in pravopisni slovar, poleg tega pa tudi kratko, jasno, občueumevno in končnoveljavno določiti tiste mnogovrstne oblike iz slovenskega oblikoslovja, ki se pišejo doslej ali očitno napačno ali pa pravilno, toda na razne načine.« (»Ljublj. Zvon«, 1898, str. 276.)

Levec se je sicer v začetku obotavljal, a naposled je vendar prevzel to jako nujno in potrebno, seveda tudi odgovorno delo ter spisal pravopis po prej omenjenih načelih.

Knjiško je razdelil v pravila in slovar. Pravila obsegajo šestero poglavij o slovniških ter pravopisnih naukih. Prvo poglavje vsebuje najvažnejše nauke iz glasoslovja ter pojasnjuje, ali naj se piše n. pr. teško ali težko, premakniti ali premakniti, smoter ali zmoter, vztrajen ali vstrajen itd. — V drugem poglavju določuje tiste besedne oblike, ki se doslej pišejo očitno napačno: gospej (dajalnik), namesto gospe, čegav, namesto čigav, Tolstoja, namesto Tolstega itd., ali tiste, ki se sicer pišejo pravilno, toda na razne načine: na travniku, pa pri krajih, na visokej ali visoki gori itd. Sem je tudi uvrstil nekaj sintaktičnih stvari. — Tretje poglavje prinaša nekatere besede, ki jih pišemo v novejšem času napačno, kakor: božij, slovensk, prejšni, mestjan, namesto: božji, slovenski, prejšnji, meščan itd., potem pa sledi jako važni odstavek o pisavi domačih in tujih osebnih in krajinah imen. — V četrtem poglavju razpravlja o besednem reku po razpravi p. Stanislava Škrabca v »Cvetju iz vrtov sv. Frančiška« (XIV., št. 1., 2., 4., 5.), kakor se je Levec sploh po možnosti ravnal po znamenitih opazkah našega imenitnega jezikoslovca na platnicah imenovanega »Cvetja«. Peto poglavje govori o velikih začetnicah, o pisavi sestavljenih besed, o delitvi besed na zloge, o znamenju posameznih besed in šesto, ki je obdelano korenito, o ločilih. Pravila o ločilih je zajel iz odlične knjige »Hrvatski pravopis«, ki jo je za hrvatske šole spisal dr. I. Broz. Levec je iskal za svojo knjigo sveta tudi v Miklosicveji, Metelkovi, Šumanovi, Janežič-Sketovi slovnici, dalje v Strekljevih in Oblakovih jezikoslovnih razpravah. Zgledi so vzeti malone vsi iz raznih slovenskih šolskih knjig.

Vidimo torej, kako razumno in premišljeno, kako natančno in oprezno je postopal, kako se je trudil, da bi napisal knjigo, ki bi ustrezala svojemu namenu.

Ne bom se spuščal v preiskovanje in navajanje prepornih točk, o katerih se je vnela »črkarska pravda«, ki je dalje časa vznemirjala literarne duhove; tu hočem le posebe omeniti, da k učenjakom, ki so pohvalno priznavali Levčeve zasluge o slovenskem pravopisu, spada v prvi vrsti že umrli vseučilišni profesor dr. Strekelj, ki je spisal tudi uradno oceno »Slovenskega pravopisa«.

Dasi Levčev pravopis zaradi brezmerne agitacije ni našel milosti na pristojnem mestu in tudi ni bil uradno aprobiran, pa je vendar našel pristop v srednješolske knjižnice in urade ter prišel v roke marsikateremu ljudsko- in srednješolskemu učitelju in marsikdo se je pričel po njem ravnati, sicer ne »de iure«, pa »via facti«.

Leta 1913. je bil »Slovenski Pravopis« do male zaloge razprodan. Zato se je osrednje ravnateljstvo c. kr. založništva šolskih knjig na Dunaju obrnilo na c. kr. deželni šolski svet kranjski zaradi nove izdaje, ki bi pa morala biti tako urejena, da bi se moglo računati na splošno odobrenje in uvedbo. Priporočalo je dvojno rešitev tega vprašanja: ali »da prevzame zaslužni pisatelj, deželni šolski nadzornik Levec, sam prepsnovno in revizijo svoje knjige, in sicer na podstavi ocene, ki jo je izjavil vseučilišni profesor dr. Karel Štrekelj, ali da prevzame novo sestavo knjige pod predsedstvom Levčevim posebna komisija.«

Levec se je nato odločil, da čisto predela »Slovenski pravopis« sam in da predloži novo delo posebnemu odboru v odobrenje. Toda zaradi svoje bolezni ni mogel več izvršiti tega načrta, in stvar, tako nujna in toli potrebna, je zopet zaspala. Toda kdo naj se loti tega prevažnega dela? Saj se vsakdo boji brezuspesnega delovanja, dobro vedoč, da kakor Levcu, tudi njemu »črkarski vihar« močasnih literatov slovenskih lahko podere trudopolno zgradbo slovenskega pravopisa. Bog živi kritikol —

Dasi je Levec bil tudi profesor zgodovine in zemljepisja, se je vendar znanstveno manj pečal s tema dvema predmetoma in zato ni pisal čisto zgodovinskih razprav razen dveh.

Znan je njegov spis, ki ga je priobčil v izvestju ljubljanske realke z leta 1891. »Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien bis zum Tode Friedrichs III.«, ki je jako vestno, natančno in zanimivo delo, katero je sodobna kritika priznala prav pohvalno. V tem spisu Levec zlasti prav živo in po virih resnično slika, koliko so morali naši predniki trpeti v tistih hudih in težkih časih. Za veliko, znanstveno kulturno-zgodovinsko delo »Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild«, ki je izhajalo pod pokroviteljstvom blažega prestolonaslednika cesarjeviča Rudolfa, je Levec spisal razpravo »Zur Geschichte Krains« ter v njej podal pregled kranjske zgodovine s posebnim ozirom na kulturne razmere Slovencev.

V vseh svojih spisih se Levec kaže duhovitega in zanimivega pripovedovalca, ostrega misleca, jasnega in točnega opisovalca in upodabljatelja, mirnega, razumnega in pravičnega presojevalca, finega poznavalca slovenskih kulturnih in slovstvenih razmer ter mojstra slovensčine, ki jo je imel kakor malokdo v svoji oblasti.

Nobenega Levčevega spisa ne odložiš, da ne bi zadovoljno rekel: »Zopet sem se naučil nečesa novega, zopet sem se razvedril, zopet je našel moč duha novega bodrila.«

Zato je bil Levec po milosti božji poklican za našega literarnega voditelja v zadnjih desetletjih preteklega stoletja.

Vrhu vsega tega si je Levec še iztekel neveljnje zasluge za slovensko književnost z ureditvijo spisov odličnih slovenskih pisateljev in pesnikov: Jurčiča, Levstika, Erjavca in Valjavca.

Leta 1882. je pričel izdajati spise prvega našega romanopisca Jurčiča, ki jih je založil »Odbor za Jurčičev spomenik«. Do leta 1892. je Levec uredil XI zvezkov pripovedne vsebine. Vkljub nizki ceni (vezana knjiga je stala 1 fl. 20 kr.) in okusni obliki pa sta se prva dva zvezka prodajala jako slabo. To dejstvo je Levca prsililo do naslednjih vrstic (»Ljubljanski Zvon«, 1884., str. 375.—374.): Slovensko knjižgotrštvo in Jurčičevi zbrani spisi: »V strastnih uvodnih člankih in strankarskih političnih bojih se kliče nenadomestni Jurčič iz groba na pomoč! Častimo ga rajši tam, kjer smo njemu največ hvale dolžni! Z dovršeno izdajo njegovih spisov postavimo temu geniju slovenskemu najlepši spomenik.« Pozneje je šlo podjetje nekoliko bolje izpod rok. XII. zvezka, ki naj bi bil obsegal ostalino, kateri je Levec hotel prejdejati obširen in temeljit životopis Jurčiča, ni več uredil; to gradivo je naposled izročil mestnemu magistratu ljubljanskemu.

Levstikovi »Zbrani spisi« so jeli leta 1891. izhajati pri tvrdki »Kleinmayr in Bamberg« v Ljubljani ter so izhajali do leta 1895.; izšli so v petih zvezkih.

Kake težave je Levcu povzročala pesniška zapuščina Levstikova, nam pripoveduje v »stolmaču« k 1. zvezku poezij. Rokopisi so obsegali nad 20 zvezkov raznih velikosti in poleg tega še več stotin posameznih listov. Vse to je bilo prebirati, razen tega pa določati, kaj se natisni, kaj ne, ker je pesnik ves čas prenarajal in prepisaval svoje spise, tako da je na primer o nekaterih pesmih bilo deset do enajst inačič.

Nadalje je Levstik rabil na podstavi svojih študij zdaj to, zdaj ono obliko, n. pr. kjer, gder, kder, nisem, nejsem, nijsem, nesem, kateri, kateri, kateri, minulo, minilo, minolo itd. — »Za kažipot pri ravnarji in uredovanji sem si izvolil Levstikovo pisavo zadnjih let njegovega življenja«, tako piše Levec na str. 294. omenjenega zvezka ter nadaljuje: »Da popolne skladnosti in doslednosti nisem dosegel, to je naravno; kajak časih sta mera in stik preprečila vsako premembo in popravo; časih se mi je pa roka ustavljala prečrtati kako besedo ali obliko ter jo namestiti z drugo, ker sem se bal, da bi pesniku ne storil krivice ter ne žalil ljubezni in spoštovanja do njega. — Iskreno želim, da bi bil povsod in vselej pravo pogodil in ravnal v duhu pesnikovem.« Te besede jasno pričajo, kako se je Levec klanjal velikemu duhu našega Levstika, kako ga je čislal in spoštoval in kako vestno je bilo vse njegovo delo.

Neprecenljive vrednosti pa so njegove opazke in pojasnitve marsikatero točko v poedinih zvezkih. Te so priča temeljitega in obsežnega poznavanja slovenske književnosti ter raznih sem idočih razmer in pojavov.

V zadnjem zvezku, v 3. delu proze, je na koncu priobčil obširen in temeljito pisan životopis našega učenegega jezikoslovca in pesnika Levstika.

Posebno hvalo moramo vedeti Levcu tudi za ureditev in izdajo »Izbranih spisov« Erjavčevih, ki jih je založila »Matica Slovenska«. Izbral in izdal jih je v dveh delih, izmed katerih prvi obsega povesti, drugi pa Levčev životopis našega prirodopisca, njega potopise in prirodopisne razprave, od katerih so si pridobile zlasti »Mravljca«, »Rak« in »Žaba« zasluženo slavo. S to izdajo je Levec podal slovenski mladini štivo, po katerem rada in vesela sega. Kako Levec hvali čisto pisanje pisatelja Erjavca, to sem že navedel.

Naposled je Levcec leta 1900. še uredil poezije Matije Valjavca, ki jih je tudi izdala »Matica Slovenska«, njegov životopis pa je, kakor sem že omenil, prej občil (1895). V uvodu k poezijam razlaga, po katerih načelih je uredil Valjavčeve pesmi, govori o njih jeziku in obliki ter ocenjuje Valjavca kot pesnika.

2. Levcec kot član in predsednik »Slovenske Matice« in »Muzejskega društva za Kranjsko«.

Kako se je Levcec vselej brigal in zanimal za prvo slovensko znanstveno društvo »Slovensko Matico«, pričajo razni članki, objavljeni v »Ljubljanskem Zvonu« od leta 1881. dalje. Tu je naznanjal vsakoletne Matičine knjige, objavljali razne sklepe in namene Matičinega odbora, odobral to in ono, izjavljali svojo nezadovoljnost o tem in onem, svetoval, kako bi bilo Matico preustrojiti itd. Že leta 1882. je stopil v odbor »Slovenske Matice«. S svojim odločnim nastopom, s svojo vrnemo za dobro stvar, s svojimi pametnimi nasveti si je kmalu pridobil obče spoštovanje. Zato je bil tudi že istega leta izvoljen za drugega podpredsednika. Obenem je prevzel za leto 1883. uredništvo »Letopisa«, ki ga je potem še urejeval za leto 1885., 1886. in 1887. Zakaj je leta 1884. odstopil kot odbornik in drugi podpredsednik ter odložil uredništvo »Letopisa«, mi ni znano. Odbor je vzel v seji dne 12. nov. l. 1884. njegov izstop na znanje in ga je soglasno zahvaljal za njegov trud. »Letopis« je urejeval po novih načelih, ki jih je priobčil v predgovoru k prvemu od njega urejenih »Letopisov«. Tam pravi: »Letošnji Letopis Matice Slovenske se razlikuje od Matičinih Letopisov drugih tečajev osobito v tem, da čestiti gospodje matičnjaki v njem ne čitajo ni prevodov niti leposlovnih spisov, ampak da jim podaje samo izvirne znanstvene razprave; kajti podpisani urednik je bil te misli, da knjiga, kakeršna je Letopis Matice Slovenske, prvega knjižnega zavoda našega, kaže in pričaja omikanemu svetu, koliko morejo pisatelji slovenski svojega izvirnega ustvariti v raznovrstnih strokah človeškega znanja.« Nadalje naj bi »Letopis« nadomeščal slovenski znanstveni časopis, ki bi »pospeševal idealne težnje naše po splošnem napredku in vsestranskem razvoju književnosti slovenske ter ž njo vnmel in hranil sveti plamen domovinske ljubezni.« Zaradi tega je Levcec tudi posebno poudaril, da je pri urejanju pazil zlasti na take razprave, ki se tičejo naše domovine in našega naroda.

Misel o izvirnih spisih, ki jih naj objavlja »Matica Slovenska«, je že sprožil v »Ljubljanskem Zvonu« z leta 1881., kjer je napisal na str. 253. to-le: »Tretjič ne umejemo, kako je to, da se v Matičine knjige še vedno sprejemajo spisi, ki nosijo na čelu tiste sumnjive napise: po raznih virih 'spisal', po raznih pisateljih 'posnel', po tem in onem 'poslovenil' ali naravnost iz nemškega rokopisa (!) podomačil i. t. d.« — Potem pa pristavi še te-le besede, ki nam pričajo, kako visoko vzorno mnenje je imel o ciljih »Matice«, rekoč: »Matica Slovenska bi morala biti pravo narodno svetišče, v katero bodi dovoljeno zahajati samo tistemu pisatelju, ki res kaj lepega, dostojnega, izbornega svojega nosi s seboj.«

Na velikem zboru »Slovenske Matice« meseca aprila leta 1885. je Levcec bil zopet izvoljen za odbor-

nika in bilo mu je v odboru zopet poverjeno mesto drugega podpredsednika. Prevzel je tudi nanovo urejevanje »Letopisa«, ki se je pozneje leta 1899. delil v pravi »Letopis« in »Zbornik znanstvenih in poučnih spisov«.

Dalje moram omeniti, da je Levcec deloval tudi v knjižnem odseku, in sicer najprej kot odbornik (1882. do 1886.), od leta 1887. dalje pa kot predsednik. To je bilo najvažnejše mesto; kajti ta odsek je bil v prvi vrsti poklican, da je izbiral in ocenjeval spise, ki naj bi se objavljali in ki je o njih po odsekovem nasvetovanju odločeval Matičin odbor. Po Levčevem vplivu in nasvetu je »Matica« leta 1904. začela izdajati prevode iz svetovne književnosti.

Leta 1886. so Levca izvolili za prvega podpredsednika »Slovenske Matice«. To mesto je zavzel od leta 1893., v katerem so mu po smrti tedanjega predsednika, mnogozasluznega profesorja in kanonika J. Marna, poverili mesto predsednika.

Ko je Levcec na rednem občnem zboru dne 7. junija 1893. l. prvič nastopil kot predsednik »Slovenske Matice«, je lahko ponosno slikal njeno izvrstno stanje: število društvenikov je bilo naraslo na 1926, pomnoženje se je bilo pomnožilo za 1000 K, društvene knjige so pričele redno izhajati, vsebina teh knjig se je močno izboljšala, ustanovila se je »Zabavna knjižnica« in pridobilo se je lepo število odličnih pisateljev. V tem lepem tiru je Levcec vodil »Slovensko Matico« do leta 1907.

S svojo estetiško izobrazbo in s svojim finim in občutnim okusom za literarne proizvode in s svojim jasnim presojevanjem znanstvenih in leposlovnih vrednot je bil kot predsednik prvega znanstvenega in leposlovnega društva čisto na svojem mestu. Dosegel je kot Matičin predsednik tudi državno podporo za izdajo znanstvenih knjig.

Vrhutega pa je za »Matico« še sam pisal več poučnih spisov, ki so izšli v »Knezovi knjižnici«, katero je Levcec, kakor že povedano, sam urejeval. O teh spisih sem že izpogovoril na dotičnih mestih tega nekrologa nekoliko besedi (gl. str. 294., 296. in 297.). Za Matičino »Zabavno knjižnico« pa je uredil Erjavčeve spise.

Leta 1907. je Levcec prostovoljno odložil predsedništvo »Slovenske Matice«, ker mu razni naporni uradni posli in slabotno zdravstveno stanje niso dopuščali več, da bi jo še naprej vodil; kajti mesto predsednika mu je povzročalo mnogo skrbi in neprijetnosti in mnogo duševnega dela.

Čudom se moramo čuditi Levčevi izredni delavnosti in navdušenosti za kulturni razvoj slovenskega naroda ter se vprašati, odkod je Levcec jemal čas za svoje obsežno in raznovrstno duševno delovanje; kajti istočasno je bil 12 let tudi predsednik »Muzejskega društva za Kranjsko«. Član tega društva je bil že od leta 1888., na občnem zboru dne 19. februarja leta 1908. pa so ga izvolili društvenim predsednikom, torej istega leta, ko je prevzel predsedništvo »Slovenske Matice«.

Takrat se je nahajalo »Muzejsko društvo« v skrajno slabem položaju. Vsled brezupno neugodnega gnotnega stanja ni moglo živahneje delovati in izdajati obsežnejših publikacij. Radi tega je zanimanje za društvo vidno polejalo med občinstvom in število udov je ob nastopu Levca kot predsednika jedva znašalo 154.

Levec, ki se je lotil vsakega dela z največjo ljubeznijo ter zvesto izpolnjeval vse svoje dolžnosti, stanovske in družabne, javne in zasebne, si je štel tudi kot predsednik »Muzejskega društva« za svojo največjo dolžnost in čast, da poskrbi z vsemi močmi za povzdigo tega društva.

Predvsem je skušal z osebnim posredovanjem društvu pridobiti izdatnejših denarnih virov; nadalje si je prizadeval pomožiti številu udov in dvigniti znanstven ugled društvenega glasila.

Njegov trud ni bil zaman. Že po preteku prvega petletja se je gmotni položaj društva izdatno izboljšal, število udov je naraslo na 248 in tudi društvene publikacije so jele izhajati v večjem obsegu in z zanimivejšo vsebino.

Vesel svojega uspeha je Levec to dejstvo sporočil občnemu zboru dne 29. januarja l. 1908. A tudi odslej je dalje dalj neudrudljivo za društveno blaginjo in povzdigo. Največ mu je bilo do imenitnosti ter pomembnosti društvenih publikacij. Zato je obrnil v nadaljnjih petih letih na to stran svoj glavni pozor. Namesto časnika »Mitteilungen des Musealvereines für Krain« je pričela izhajati »Carniola«, a v večjem formatu; prav tako obliko so dobila tudi »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko«. Leta 1910, sta se pa obe publikaciji združili v eno samo, sedanjo »Carniolo«.

Imenovane publikacije so si za Levečevega predsedništva pridobile odlični ugled. V jezikovnem oziru so korakale na prvem mestu, ker je Levec sam opravljal jezikovno korekturo, in sicer brezplačno, kar zopet dokazuje njegov nesebični, za dobro stvar in narodni ter znanstveni napredek vedno vneti značaj.

Levečeva zasluga je dalje, da se je uredila društvena čitalnica, kjer so društvenikom na razpolago razni znanstveni listi, in da so se zopet pričela društvena predavanja.

Tako je nastalo, lahko rečem, občno zanimanje za »Muzejsko društvo« in zavladalo je v njem živahno delovanje in gibanje.

Ko je Levec vsled bolehnosti odložil na občnem zboru dne 15. februarja leta 1915. svoje predsedništvo, je smel zadovoljen in ponosen zreti na svoje dvanajstletno delovanje kot predsednik našega prvega zgodovinskega društva, ki je takrat štel 313 članov in ki je v njem vladalo zanimivo, živahno, krepko znanstveno življenje.

Za društveno glasilo je napisal tudi sam nekaj sestavkov, dasi je imel mnogo drugega, zlasti uradnega posla. V letniku 1911. je priobčil razpravico o Radovljici ter doprinesel zgodovinski dokaz, da se mora pisati Radovljica in ne Radolica (str. 231.). V istem letniku čitamo na str. 234. prirodopisno črtico »Slavec na Gorenjskem«. Ko je leta 1914. umrl profesor Julij Wallner, ki je bil marljiv sodruknik publikacije »Mitteilungen«, mu je Levec napisal v znani svoji ljubeznivosti in vnemosti za tuje zasluge preprost, a srčen nekrolog.

V zahvalo za njegovo plodonosno društveno delovanje in v priznanje trajnih zaslug, ki si jih je pridobil na polju slovenske književnosti, je »Muzejsko društvo« izvolilo Leveca na občnem zboru dne 15. februarja leta 1915. za svojega častnega člana. Ob tej priliki mu je društvo izročilo častno diplomu, ki jo je umetniško izdelala učiteljica Marija Novakova v Ljubljani.

(Konec.)

Nástrižno kumstvo.

V zbirki »Iz belokranjskega besednega zaklada«, ki jo že dolgo časa priobčuje pridni raziskovalec in nabiralec I. Sašelj, je »Dom in Svet« v X. letniku (1897) objavil na 192. strani naslednje opomnje:

Nástrižen kum, nástrižena kumov; v Adlešičih imajo razen krstnih in birmskih kumov še nástrižne kume. Kadar dobi namreč novorojeno dete tolike lase, da jih je moč nastriči, poiščejo mu kuma, oziroma kumo. Ta mu potem nastriče navadno na temenu glave na treh krajih lase. Te vrže potem kvišku, da lasje bolje rasto detetu. Kum dá potem detetu kaj v dar, navadno po 1 gl. A oče deteta ali mati pa dá kumu ali kumi v dar robec. O detetu pa, ki umrje nenástriženo, mislijo, da mu na drugem svetu druga deca »lase skubijo«. — To navado imajo, kolikor sem pozvedel, razen v tukašnji fari še v sosednji Preloški; in Hrvatskem pa prizemajajo ponekodi, n. pr. na Prilišču, kakor sem slišal, celo po štiri kume, od katerih nastriče vsak na enem kraju lase. Po več jih jemljejo zato, da dobi dete več daru. Odkod je nastala ta prazna navada, ki se dananes vedno bolj opušta, nisem mogel doznati. Morda je Hrvatom kaj znanega o njenem početku. —

Opisi narodnih običajev pričajo, da je nástrižno kumstvo med južnimi Slovani zelo razširjeno. Pred seboj imam dve knjigi, ki poleg drugih običajev v Bosni in Hercegovini podrobno opisujeta tudi nástrižno kumstvo, ki ga tamkaj imenujejo stričeno ali šišano kumstvo. Ti knjigi sta: Iz naroda i o narodu. Piše Luka Grgjič-Bjelokosić. Knjiga prva, in pa život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini. Napisao Antun Hangi. Obe knjigi sta bili natisnjene v Mostaru. Naj iz teh knjig nakratko posname, kaj in kako je z nástrižnim kumstvom pri naših južnih bratih.

Nástrižno kumstvo je v Bosni in Hercegovini običajno pri pripadnikih vseh treh veroizpovedanj: pri katolikih, pri pravoslavnih in pri mohamedancih, in sicer medsebojno in vzajemno, to se pravi, da si pripadniki enega veroizpovedanja kumujejo med seboj, pa tudi pripadnikom drugega veroizpovedanja.

Nastriče se dete bolešno ali zdravo — vobče iz različnih povodov — preprosto ali svečano. Po Grgjiču-Bjelokosiću se nástrižno kumstvo izvaja:

1. pri deci takim roditeljem, ki jim otroci takoj po rojstvu umirajo;
2. kadar otroci bolehalo in ne morejo ne umreti in ne ozdraveti;
3. v pomirjenje sprtih rodbin in v preprečenje krvne osvete;
4. v učrvstitev medsebojnega prijateljstva;
5. kadar se detetu prvič lasje strižejo.

V tem pregledu se najnaravnejši povod nastriganju omenja na zadnjem mestu, torej se nástrižno kumstvo pogosto izvaja iz drugih razlogov. Zdravi otroci se nastrigajo, ko so vsaj leto dni stari, bolelni pa, kadar nanose razmere. V vseh slucajih pa morajo biti lasje nenačeti, rojeni, do tedaj še nikdar striženi.

Če kaki rodbini otroci umirajo, upa, da bi jih nástriženje ohranilo, zato babica novorojeno dete prvo jutro po porodu nese na razpotje in se skrjuje. Kadar

prvi človek mimo pride, skoči babica iz skrivališča, dvigne dete in, dajajoč ga prišlecu, prosi tega za kumovanje.

Enako iznašajo iz hiš bolne otroke v nadi, da jih nastrižene reši trpljenja, da ozdravijo ali umrjo, le da se to vrši največkrat prvo nedeljo ali petek po mlaju ob zori, pred solnčnim vzhodom (Hangi). Prvi prišlec — naj bo katerekoli vere ali narodnosti, mož ali žena — je detetu nastrižni kum, oziroma nastrižna kuma.

Presto nastrižene se izvrši kar na mestu. Kdor je prinesel dete, je s seboj prinesel tudi škarje. Kum jih vzame ter odstriže detetu lase preko čela. Zato ga detinji varuh obdaruje z darom, ki mu ga je dala detetova mati, kum pa obdaruje dete.

Plemenit namen ima nastrižno kumstvo pri pomirjevanju sprtih rodbin. Dobri ljudje se trudijo, da bi jih sprijaznili, in ker se nastrižno kumstvo zelo ceni, posredujejo, da sprti rodbini medsebojno določita gotovo število nastrižnih kumstev, ki si jih bosta kumovali, ter s tem stopita v prijateljske odnose.

Kumovanje iz prijateljstva je samoobsebi umevno. Nekdaj so se strogo tega držali, da je bil nastrižni kum vselej prvi slučajni prišlec; danes se pa mnogokrat dogovore, da dogovorjeni kum pride ob določenem času na določeno mesto ter potem otroka nastriže.

Nastrižno kumstvo se često izvaja slovesno, največkrat prvi ponedeljek ali petek po mlaju popoldne, dokler dan rase (Grgjič-Bjelokosič). Hišni gospodar pripravi za to slovesnost gostijo kakor za svatbo ter povabi nanjo svoje najbližje kume in prijatelje in pa novega kuma in njegovo najbližjo rodbino.

Ko so povabljeni došli, jih pogoste s kavo in z rakijo, in potem prinese mati na desni roki dete, v levi pa kozarec vode, na kozarcu nov robec in na robcu škarje. Stopivši h kumu, mu poda dete z besedami: »Primi, kumče, sretni kumel!« ali s kakim drugim primernim ogovorom.

Kum vzame dete, ga trikrat obrne od vzhoda proti zahodu ter ga vselej poljubi. Nato ga posadi na desno koleno, vzame škarje in mu odreže lase: kristjan na štirih mestih v podobi križa, mohamedanec na treh mestih. Pravoslavni kum pri tem govori: »Bože pomози! Vo imja oca i sina i svataga duha amin!« mohamedanec pa: »Bože pomози, a srečo priskoči!« ali pa: »Bismilah!«

Odrezane lase vrže kum v vodo in razen las kak novec (tolar, zlatnik ali kolikor koli) v dar detetu ter si vzame robec, ki je bil na kozarcu. Nato detetova mati poljubi novemu kumu roko, detetov oče in kum se poljubita in oba se potem izljubita z navzočimi kumi in prijatelji, ki jim čestitajo na kumstvu.

Po tem obredu seje k mizi ter se goste in napivajo kakor ob drugih znamenitih sestankih, le da zdravicam na koncu pristavljajo: »I za sretnog kumstva, da Bog da, da vi bude strelno i čestito i po jednu in po drugu stranu.«

Po obredu se še nekoliko pozabavajo ter se razidejo. Pri odhodu obdaruje detetova mati novega kuma z boštalukom (srajco, hlačami in robcem); za rodbino mu pa dá za vsakega kak robec. Oče obdaruje kuma s kako lepo obleko ali z orožjem; dogodilo se je pa tudi že, da mu je dal opremljenega jezdnega konja ali celo čitluk (posestvo). To poslednje navadno pri pomirjenju krvnine.

Čez nekaj časa povabi novi kum svoje kumče z roditelji ter obojestransko najbližjo rodbino. Kum povablence pogosti, kakor jih je pogostil oče ob nastrižanju deteta, ter za darove, ki jih je bil prejel, dá kumčetu in njegovim roditeljem vzdarje: detetu največkrat kravo ali kako ovco. —

Kuma obdaruje svoje kumče s kobo obleko ali mu speče tudi kolačev ter mu jih pošlje. Vahobe običaji pri nastrižanju niso povsod enaki. Ponekod vtisne mati odstrižene lase v vosek ter jih prilpeji v sobi na gredo govoreč: »Koliko god ove kose budu stale na gredi, toliko moji dite imalo više pameti.« (Hangi.)

Nastrižno kumstvo ponekod zelo cenijo, rodbinski udje iz nastrižnega kumstva se smatrajo za nekako veliko rodbino ter se med seboj nazivajo z besedo kum ali kuma. Pripadniki mohamedanskih rodbin iz nastrižnega kumstva se celo ne smejo med seboj ženiti in mohamedanske žene, ki jih noben tuj možki ne sme videti, se pred nastrižnim kumom ne zakrivajo. —

Iz Sasljeve opomne je razvidno, da je nastrižno kumstvo med Slovenci običajno samo ponekod v Beli Krajini, ob hrvatskem sosedstvu. Zanimivo bi bilo izvedeti, ali ta običaj izginja od severa proti jugu, da so ga drugi Slovenci že izgubili — ali so ga Belokranjci dobili od svojih južnih sosedov.

F. Š.

Drobiž.

Pisma.

I.

Kako me je včasí groza; v tihoti, osamelosti in živčni razbolelosti iščem besede kot slepec v blodni vročici, da bi odgovoril na tvoje sitnarjenje, naj pišem. Sedem, zbiram besede kot zbira otrok svetli krčev, meneč, da je zlato; sedem, zbiram, iščem, in ko mislim, da sem že zagrabil za pravo besedo, se zlato pretvori v peno. Kako vse drugačne obraze in obleke imajo besede kot nekaj. Sedijo v galeriji kot železni kipi brez življenja in brez barve. Snoč sem iskal v vrsti in zapisal besedo: Smrt. Obnemel sem ob njeni nemóci. Zdelo se mi je, da se mi od nekje izza hrbta, preko rame reži obraz in mi izzivaje mežika, spoznanja in doznanja poln, in sram me je že desetletne deklíce, ki me sreča v teh dneh na ulici. V njenem smehu in njenem glasu, v njenih očeh in njenih kretnjah je mnogo več groze, trpljenja in smrti, kot jih obseže beseda. Mene, prijatelj moj, muči ta onemoglost pojmov, mene trpinči ta nemóč besed, srce se mi stiska ob tem skoku v noč, čez rob vsakega našega doseganjega spoznavanja in umevanja. Čisto tako ti je: prideš do prepada; iz katerega zija črna noč brez odmeva in luči, da bi kaj čutil in razumel, bi moral imeti pet novih čutov, cela večnost je med tvojim zaznavanjem in črno gluhoto, ki te obdaja. V tej gluhoti, v tej temi, kjer smrt poraja smeh in smeh smrt, se boriš v omedlevični mrzlici za enim samim vzklikom, obupnim krikom, ki bi ukresal luč iz teme, kakor jo je Bog ob stvarjenju sveta.

Če preseže mraz določeno točko, peče, če doseže bolest svoj višek, rodi smeh, in v to neločljivo, nedoznatno temo, ki spaja kri in beli smeh, obup in nebotične vriske, ljubezen in smrt, smo padli čez noč. Zato se ne čudi, brat moj predragi, če vidiš na cesti toliko

smeha, zato se ne zgražaj, če slišiš toliko vriskanja in godbe. To je nov jezik, ki se bori za nov izraz. Kdo nas nauči besede, ki bi bila sok besedi v bodočnosti, kje je mati, ki bi naše jecljaje združila v stavek! Ljudje božji, samo en stavek, samo en sam gol stavek, pa bi se ukresala luč v temi, pa bi se vrisk izpremenil v blazen jok in vsa muzika v pogrebno zvonjenje, samo en gol stavek naših vzklikov in pretrgalo bi se zagrinjal od vrha zaznavanja do tal spoznanja. Pa bi se razmajala spet srca in mišice, pa bi bila pest spet pest postenjakja in srce res srce ljubezni.

Odkdaj je vse to? Ah, da bi ne bilo od onega hipa, ko so možje, poročeni možje in neporočeni fantje, šli vriskaje in ovenčani s cvetjem brez žen in nevest na daljno ženitovanjsko potovanje! Od tega časa so se godile in dogodile čudne reči. Zgodilo se je, da je moral zločinec varovati pravico pred nasiljem, da je morilec pridigal evanĝelij božji, dočim je varih pravice, varih hčerke božje, prodal svojo varovanko za manj kot za skledo leče in zatisnil oči, da ni videl krivičnika, s katerim sta zajemala iz iste sklade. In tiste dni se je postava uklonila sili in javno so prepevali s cimbalami slavo krivici in zlobi. Zato je Bog poslal svojega angela, in koder je ta angel šel, so onemeli zvonovi in najemniki bežali, ko so prišli razbojniki nad hlev in ovce, in pastirji v strahopetni bojzani proslavljali volka, dasi jim je trgal ovce, in trdili pri tem, da je samo silobran.

In zdaj hočeš, prijatelj moj, naj ustvarjam lepoto? V tem času duševne zmede in nezmožnosti, času prihuljenosti in petolizunstva, času izdajstev lastnih bratov, času valpetstva in jerobstva, tem času groze, ki ji ni ne vzklika ne besede! Vsak poizkus je samo nerodna spaka. Bolj kot lepote smo zdaj te dni žejni resnice, nepreklicne, neumljene, brezobzirne resnice, ki bi udarila po krivdi lastnega očeta, ki bi ne prizanelsa grehu lastne matere, ne bratu, ne sestri edinki; morda, ne morda, potem bi moral biti svet prečiščen in očiščen gnilobe in gnusa, oči bi spet videle zvezdo vodnico.

Nekoč je zapisal mladenič, ki je imel veliko vere v srцу, da se bo sedaj odtekel gnoj stoletij iz greznic;

blagroval sem ga za to silno vero, blagroval drugega vidca, ki je zapisal, da je vse to, kar se godi, naravni razvoj organizma, ki vre in uničuje slabe kali in bolne stanice, da je vse to vihar, ki lomi suhe veje. Solze so mi prišle v oči ob tej otroški veri, kajti moje srce je čutilo globokejšo resnico: Gnoj, ki se je do sedaj zbiral samo v greznicalih, je pljusknil na ceste in beli dan, hudournik je planil s svojim stoletnim smradom čez bregove, zalil oči in srca, se zalezal kot strup v kri in možgane, razvoj organizma, silni prevrat družbe je samo strašen božjasten napad človeštva, ki je v mrzlični bolesti premenil mišljenje in pojme, ves ta širni plamen ni uničil slabih kali in bolnih stanic, temuč požgal dobre in na njihovem pepelu sta se razbohotila plevel in osat.

Zato ne vprašuj, prijatelj moj, zakaj sem žalosten in odkod moj molk! Poslušaj!

Ze dokaj časa me muči silna prikazen:

Na ostudni pošasti, kot laž in zavist zeleni, sluznati kot strahopetnost in rumeni kot sebičnost, se dviga nebotična piramida iz samih živih človeških teles; človek stoji človeku na rami in čisto pod vrhom kroži zbor, o katerem trdijo, da drži vso piramido pokoncu. In ta zbor pleše na živih ramah živih ljudi. Jaz gledam to prikazen že dan za dnem, noč za nočjo, v krčevitih sanjah omedlevice in ob treznem jutru, vedno in povsod bije in kljuje v mojih možganih vprašanje, kje je piramidi opora. Ali je vzrastla na spodnjih ramah ali pod zadnjimi plešoimi nogami? Od vrha do tal kot raste oblak, ki ga kolje blisk, ali s tal do vrha kot raste drevo, ki ima korenine v zemlji? Moj Bog, to mi povejte, ali je težnost v zemlji ali pod zvezdami?

V teh mukah, ki mi kratijo sen in trpinčijo srce, se obračam na tebe, prerok sveti, od Boĝa poslan, ti, ki poslušаш in gledaš, razkrij mi vsaj to resnico, če ti je dano, da ne umrem v bolestni negotovosti!

Narte Velikonja.

Listnica uredništva. Poročilo o jesenski umetnostni razstavi v Ljubljani in nekateri drugi spisi so morali izostati za prihodnjo številko.

★ KONEC ★

DNE 8. OKTOBRA 1917 JE UMRL V ŠENT JANŽU

DR. JANEZ EV. KREK

„DOM IN SVET“ JE IZGUBIL Z NJIM SVOJEGA
SOTRUDNIKA IN ISKRENEGA PRIJATELJA, SLO-
VENSKA KULTURA SVOJEGA NAJBOLJŠEGA
DELAVCA, JUGOSLOVANSKI NAROD SVOJEGA
NAJVEČJEGA MISLECA IN VODITELJA

POKOJ NJEGOVI DUŠI, SLAVA NJEGOVEMU SPOMINU,
ZVESTOBA NJEGOVI MISLI!

ZGODBA LETA 1917.

Kreku.

(Našli so ga mrtvega široko razpetih rok, visoko izbočenih prsi, v nebo strmečih oči.)

Milijoni bili so s Teboj, milijoni za Teboj
in vsem si bil srcé,
pa si odšel, da večer večno boš med nami
duša velikega, od zdavna čakanega dne! —

Sam sam trenutek vseh trenutkov si živel,
ko duh Tvoj silni razprostiral je perot
na Pot
in se Ti Bog je razodel.

Oči razprte na široko in v nebo zamaknjene,
roke ko da v objem bi klicale in pričale naš svet,
in prsi vzbočene ko rebra v gori —
Vem, bil si Izrael in se boril razvnet:

Ne grem odtod, dokler ne dvigneš roke v blagoslov
na moje delo
in ljudstvu ne odvzameš vseh okov,
ki so zajedle že do belih se kosti. Moj rod, Gospod,
zasluži, da mu daš pomlad veselo! . . .

Smehljaj Ti je ostal na moških ustnih —
Boga je zmagala ljubezen Tvoja in gorečnost.
Milijoni Tvoji zdaj verujemo z vso Tvojo vero
v prihodnost našo kakor v Te in v večnost!

Joža Lovrenčič.